مرکز پژوهش‌های اسلامی صدا و سیما

علل نمازگریزی و نقش رسانه در گسترش نماز (۲)

محسن محمدی

بسم الله الرحمن الرحیم

علل نمازگریزی و نقش رسانه در گسترش نماز (۲)

نویسنده:

محسن محمدی

ناشر چاپی:

مرکز پژوهشهای اسلامی صدا و سیمای جمهوری اسلامی ایران

ناشر دیجیتالی:

مرکز تحقیقات رایانه‌ای قائمیه اصفهان

فهرست

علل نمازگریزی و نقش رسانه در گسترش نماز (۲)

مشخصات کتاب

شابک:۱۲۰۰۰ریال ۹۶۴-۸۶۰۶-۱۶-۱

شماره کتابشناسی ملی:۱۰۴۰۱۰۳

عنوان و نام پدیدآور:علل نمازگریزی و نقش رسانه در گسترش نماز (۲)/نویسنده محسن محمدی ؛ تهیه کننده مرکز پژوهشهای اسلامی صدا و سیما.

مشخصات نشر:قم: مرکز پژوهشهای اسلامی صدا و سیما، ۱۳۸۳.

مشخصات ظاهری:[۵، ۱۹۱] ص.

فروست:مرکز پژوهشهای اسلامی صدا و سیما؛ ۷۸۳

یادداشت:کتابنامه: ص. [۱۸۷] - ۱۸۹؛ همچنین به صورت زیرنویس.

موضوع:نماز -- تبلیغات.

موضوع:رسانه های گروهی -- جنبه های مذهبی -- اسلام.

موضوع:نماز -- ترک.

موضوع:تلویزیون و دین -- ایران.

رده بندی دیویی:۲۹۷/۳۵۳

رده بندی کنگره:BP۱۸۶/۲/م۲۸ع۸ ۱۳۸۳

سرشناسه:محمدی، محسن

شناسه افزوده:صدا و سیمای جمهوری اسلامی ایران. مرکز پژوهشهای اسلامی. استان قم.

ص: ۱

اشاره

علل نمازگریزی و نقش رسانه در گسترش نماز(۲)

کد: ۷۸۳

نویسنده: محسن محمدی

ناشر و تهیه کننده: مرکز پژوهش های اسلامی صدا و سیما

لیتوگرافی: سروش مهر

چاپ و صحافی: نگارش

نوبت چاپ: اول / ۱۳۸۳

شمارگان: ۱۵۰۰

بها: ۱۲۰۰ تومان

نشانی: قم، بلوار امین، مرکز پژوهش های اسلامی صدا و سیما

پست الکترونیکی: Email: IRC@IRIB.COM

تلفن: ۲۹۳۵۸۰۳ و ۲۹۱۰۶۰۲ نمابر: ۲۹۳۳۸۹۲

شابک: ۱-۱۶-۸۶۰۶-۹۶۴ ISBN: 964-8606-16-1

ص: ۲

دیباچه

وقتی دل تنگ و خسته از خاک، معراجِ جان و سیر به افلاک را آرزو می کنی، تنها بر بُراق نماز می توانی گستره آسمان ها را بپیمایی که: الصلوةُ معراج المُؤمن.

آن گاه که غوغای زندگی، تو را از خود بی خود می کند، به نمازی عاشقانه بایست و غبار تیرگی را از جسم و جان بزدای و سبکساری تن و روان را به تماشا نشین.

وقتی هراس تردید، سایه وحشت بر جانت می گستراند، آفتاب اطمینان را در سپیده دم نجوا (نماز صبح) و نیم روز نیایش (ظهر و عصر) و شبانگاه شوق (مغرب و عشا) بر دلت بتابان تا همه دغدغه ها و تشویش ها خاکستر شوند.

نماز، ریسمان قرب است و با آن، شایستگی هم سخنی با محبوب و حلاوت و هم زبانی با دوست را در ذرّه ذرّه وجودت احساس می کنی.

به راستی که نماز، نور چشم پیامبر صلی الله علیه و آله، ستون دین و استوارترین تکیه گاه و یادآور «راه و مقصد» است. نماز، کلاس سیاسی، فرهنگی، معنوی و تربیتی است که در آن، تواضع و خشوع و صفا و خلوص و معرفت و کمال تدریس می شود.

پس بیاییم با نماز اُنس بگیریم و سراسر وجودمان را با نماز، شست وشوی

معنوی دهیم و همه توان خود را برای حفظ و گسترش فرهنگ نماز به کار بندیم که اگر چنین شود، تمام دسیسه ها و نیرنگ های شیطانی بی اثر خواهد گشت.

نماز را تکریم و تعظیم کنیم تا به ساحل سلام و سلامت برسیم و هماره از ژرفای جان از خداوند بی زوال بخواهیم که:

رَبِّ اجْعَلْنی مُقیمَ الصَّلاهِ وَ مِنْ ذُرِّیَّتی رَبَّنا وَ تَقَبَّلْ دُعاءِ. (ابراهیم: ۴۰)

خدایا! مرا و فرزندانم را از برپاکنندگان نماز قرار ده. پروردگارا! این دعا را بپذیر.

چه خوش باشد که با یاد خداوند

تمام لحظه ها دل گیرد آرام

در پایان، از تلاش های بی شایبه پژوهشگر ارجمند جناب آقای محسن محمدی در سامان دهی این اثر سپاس گزاریم و امید می بریم کار ایشان مقبول طبع بلند برنامه ریزان و برنامه سازان ارجمند قرار گیرد.

انّه ولیّ التوفیق

اداره کل پژوهش

مرکز پژوهش های اسلامی صدا و سیما

ص:۴

...

پیش گفتار

عبادت، بوییدن گل است و هیچ شامه سالمی به آن بی میل نیست. عبادت از یک سو، قطره قطره آب شدن است و از سوی دیگر، جرعه جرعه آب نوشیدن. عبادت، نزدیک شدن به کانونی است که آن جا هیچ نیازی باقی نمی ماند تا عزّت آدمی را تهدید کند و هیچ فقر و کسالتی نیست که بر چهره روح، گرد خاک گزینی و گوشه نشینی بنشاند.

نماز، برترین عبادت عارفانه و ستون دین است که در گسترش فضایل اخلاقی و زدودن رذیلت ها بسیار موثر است. نظام عبادی نماز، سبب ایجاد امنیت و آرامش در فرد می شود. در بعد تربیتی، نماز به ایجاد شخصیت بالنده کمک می کند. در عرصه اجتماع، نماز بر عناصر اساسی جامعه در سطح فرد، اثر می گذارد و در صحنه اقتصاد، در بهره وری موثر است. نماز، عبادتی همه جانبه است که تمامی ابعاد زندگی بشر را دربرمی گیرد. ولی عوامل چندی این عبادت بزرگ را تهدید می کند و سبب نمازگریزی می شود که در این نوشته، ضمن بیان عوامل مختلف نمازگریزی، راهکارهایی را برای رویارویی با آن در سطح اجتماع و خانواده، مطرح می شود.

هم چنین نماز، بارزترین جلوه فرهنگ عبودیت است که باید از هر وسیله ای برای گسترش آن استفاده کرد. در این میان، رسانه از بهترین و کارآمدترین ابزارهاست. رسانه، درراستای تفهیم و ترویج این امر مهم، اثر زیادی دارد و می تواند عامل کار آمدی در این مورد باشد. رسانه ها، فن آوری گسترده ای هستند که را به تسخیر خود در آورده اند و بر روح افراد جامعه

بسیار اثر گذار هستند. رسانه از نخستین دوران زندگی تا پایان حیات انسان، به عنوان عامل آموزنده و تأثیر گذار نقش قوی دارد. بنابراین، ظهور رسانه تولد دنیای نوینی است که بدون توجه به آثار تربیتی آن، توفیق در آموزش و گرایش به نماز امکان پذیر نیست.

رسانه، آموزشگاه میلیاردها انسان است و در اعماق دل و ذهن اعضای خانواده ها رسوخ کرده است.

رسانه ها کلاس همگانی و همه جایی و بدون انحصاری هستند که تمام لحظه های خالی و غیر رسمی انسان را پرکرده اند و در ایجاد انگیزه و پذیرش یک عمل و شکل دادن عادت های خوب یا بد، نقش بسیار مؤثری ایفا می کنند. اگر برنامه ها و زمان پیام رسانه ها با باورها و ارزش های معنوی و مذهبی جامعه، خانه و خانواده هماهنگ نباشد، آموزش و القای پیام های دینی و تربیتی اثری نخواهد داشت و هر پیامی از طرف پدر، مادر و معلم، همانند یخی در برابر حرارت شدید و همه جانبه، ذوب خواهد شد و از میان خواهد رفت.

تفکر و برنامه ریزی برای برپایی نماز، یکی از شایسته ترین و ضروری ترین کارهایی است که باید در جمهوری اسلامی انجام شود؛ زیرا بر پاداشتن نماز، نخستین ثمره و نشانه حکومت صالحان است و پس از آن است که نوبت به زکات، یعنی تنظیم مالی جامعه و ریشه کنی فقر و نیز امر به معروف و نهی از منکر یعنی سوق دادن به نیکی ها و باز داشتن از بدی ها می رسد.

الَّذينَ إِنْ مَكَّنّاهُمْ فِي الْأَرْضِ أَقامُوا الصَّلاةَ وَ آتَوُا الزَّكاةَ وَ أَمَرُوا بِالْمَعْرُوفِ وَ نَهَوْا عَنِ الْمُنْكَرِ (حج: ۴۱)

آنان کسانی هستند که اگر در زمین به آنان توانایی دهیم، نماز بر پای دارند و زکات می دهند و به کارهای پسندیده وا می دارند و از کارهای ناپسند بازمی دارند.

ص: ۶

نماز، رکن اصلی دین است و باید اصلی ترین جایگاه را در زندگی مردم داشته باشد. حیات طیبه انسان در سایه حاکمیت دین خدا هنگامی به دست خواهد آمد که انسان ها، دل خود را با یاد خدا زنده نگهدارند و به کمک آن بتوانند با همه جاذبه های شر و فساد مبارزه کنند و همه بت ها را بشکنند و دست تطاول همه شیطان های درونی و برونی را از وجود خود قطع کنند. این ذکر و حضور دایمی، فقط به برکت نماز به دست می آید و نماز در حقیقت، پشتوانه مستحکم و ذخیره تمام نشدنی در میدانی است که آدمی در آن، با شیطان نفس خود که او را به پستی و زبونی می کشد و شیطان های قدرت که با زر و زور، او را وادار به ذلت و تسلیم می کنند، همیشه در حال مبارزه است. هیچ وسیله ای مستحکم تر از نماز برای ارتباط میان انسان با خدا نیست. مبتدی ترین انسان ها رابطه خود با خدا را به وسیله نماز آغاز می کنند. بر جسته ترین اولیای خدا نیز بهشت خلوت انس خود با محبوب را در نماز می جویند. این گنجینه ذکر و راز را هرگز پایانی نیست و هر که با آن بیشتر آشنا شود، جلوه و درخشش بیشتری در آن می یابد.

واژگان و ذکرهای نماز، هر یک به بخشی از معارف دین اشاره دارد؛ نمازی که با اندیشه در معانی و بدون سهو و غفلت گزارده شود، انسان را روز به روز به معارف الهی آشناتر به آن وابسته تر می سازد... .

آن چه من با قلم قاصر و شناخت ناچیز خود می گویم، آن است که مردم ما و جامعه ما، به ویژه جوانان، باید نماز را منبع قدرتی لایزال بدانند و در برابر جبهه ای که امروز پیش روی ماست، به تکیه گاه مستحکم ذکر خدا و امید و اعتماد به او بیش از همیشه نیازمندیم و نماز، آن سر چشمه جوشانی است که

امید و اعتماد و قدرت معنوی را به ما می بخشد. نماز با حضور و توجه، نمازی که از یاد و ذکر، سرشار است. نمازی که آدمی در آن با خدای خود سخن می گوید و به او دل می سپارد؛ نمازی که والاترین معارف اسلام را پیوسته به انسان می آموزد.

چنین نمازی انسان را از پوچی و بی هدفی و ضعف می رهاند و افق زندگی را در چشمش روشن می سازد و به او همت و اراده و هدف می بخشد و دل او را از میل به کج روی و گناه و پستی نجات می دهد. از این روست که نماز، در تمام عرصه های زندگی حتی در میدان نبرد و درسخت ترین آزمایش های زندگی، اولویت خود را از دست نمی دهد. انسان همیشه به نماز محتاج است و در عرصه های خطر محتاج تر.

حقیقت آن است که در کار معرفی نماز، کوتاهی های زیادی شده است و در نتیجه نماز هنوز جایگاه شایسته خود را حتی در نظام اسلامی ما به دست نیاورده است. در این نوشتار، کوشیده ایم با توجه به جایگاه مؤثر رسانه در افکار عمومی جامعه، قدمی در راستای ترویج فرهنگ نماز برداشته شود تا نماز، جایگاه حقیقی خود را در جامعه اسلامی ما بیابد.

البته برای رسیدن به این موفقیت بزرگ، تلاش های زیادی لازم است و باید وقت زیادی را صرف کرد و با استفاده از تمام امکانات و افراد متعهد و مؤثر و دیگر نیروهای فرهنگی، با همتی بلند و پشتکار به سمت قله رفیع نماز حرکت کنیم تا به خواست خداوند متعال و با توجهات حضرت ولی الله الاعظم(عج) کشور و جامعه ما به هدف های والای نماز نزدیک و از برکات آن بهره مند شود.

کتاب حاضر در سه بخش سامان یافته است. بخش اول در مورد علل نمازگریزی بحث می کند و شامل پنج فصل است که در فصل اول جایگاه موضوع را در میان مباحث مختلف فرهنگی و اجتماعی بررسی می کنیم. در فصل دوم، علل اجتماعی، فردی، خانوادگی و فکری بی میلی به نماز را بیان می کنیم. در فصل سوم، توصیه های لازم برای برنامه ریزان در سطح کلان بررسی می شود. در فصل چهارم، برای برنامه ریزان فرهنگی و اجتماعی برخی راهکارها در قالب برنامه ها و وظایف، بیان شده است. و در فصل پنجم، نقش حوزه های علمیه و خانواده در مورد نمازگزاری بررسی شده است.

در بخش دوم با عنوان نقش رسانه در گسترش نماز، عملکرد رسانه در مورد گسترش فرهنگ نماز در جامعه بررسی شد و راهکارهایی در سطح عموم جامعه، جوانان و نوجوانان و کودک و خردسال در این مورد ارائه شده است.

...

بخش اول: علل نمازگریزی

فصل اول: جایگاه نماز

۱. نماز و حکومت اسلامی

شایـد به نظر برسـد که نمـاز، یک عمل فردی است که ربطی به حکومت و اداره جامعه نـدارد و تنها چهره و بازتاب اجتماعی نماز، همان نماز جماعت است، ولی نباید نماز را تنها به عنوان یک ادب دینی، بیشتر در زمینه روان شناسـی یا تأثیر روانی آن، بررسی کرد، بلکه باید به کارکردهای اجتماعی آن نیز توجه کرد.

نمـاز، نمـاد حکومت صالحـان است. قرآن، نماز را یکی از نشانه های حکومت صالحان بر شـمرده است.(۱) وظایف حکومت اسـلامی، برخلاـف مکـاتب دیگر، فقـط به بعـد ظـاهری و مـادی زنـدگی فعـالیت های اقتصادی، محـدود نمی شود. حکومت اسـلامی، افزون بر ایجـاد، گسـترش و تقـویت آرامش و امنیت اقتصـادی و سیاسـی، وظیفه دارد زمینه مساعـدی برای پیشـرفت روحی و معنوی افراد جامعه ایجاد کند تا مسلمانان در آن بستر، وظایف دینی و عبادی خود را

۱- الَّذینَ إِنْ مَکَّنّاهُمْ فِی الْأَرْضِ أَقامُوا الصَّلاهَ؛ همان کسانی که هرگاه در زمین به آن ها قدرت بخشـیدیم، » .۱ حج: ۴۱ «. نماز را برپا می دارند

انجام دهند.فراتر از این حکومت اسلامی، وظیفه اجرای برخی از احکام و مناسک دینی را نیز بر عهده دارد.

حکومت اسلامی، در راستای انجام وظایف خود و هدایت جامعه به سوی حقیقت ها و اصالت های الهی باید اهمیت ویژه ای به نماز بدهد. پرداختن به این موضوع، از این نظر بسیار مهم است.

نماز، با توجه به گستره نفوذ و آثارش، چنان فضای معنوی ای در جامعه ایجاد می کند که افراد جامعه را در دستیابی به زندگی معنوی آرمانی و مسالمت آمیز توانا می سازد و آن ها می توانند اعمال و فرایض دینی را انجام دهند.

۲. نماز و تهاجم فرهنگی

دشمنان انقلاب، پس از آزمودن حربه های اقتصادی و نظامی و بی ثمر بودن آن ها در برابر ایمان و اراده مردم ایران، برای براندازی انقلاب اسلامی مردم ایران، راه دیگری برگزیدند که زحمت و خرج کم تری داشت. استعمار، در طول تاریخ برای رسیدن به اهداف و منافع خود در کشورهای اسلامی از نیرنگ های گوناگونی برای کم کردن غیرت دینی و مظاهر مذهبی در جامعه استفاده کرده است که می توان آن ها را تهاجم فرهنگی نامید.

امروزه، دشمنان انقلاب و اسلام با هجوم گسترده به فرهنگ مذهبی می کوشند دین داران، به ویژه جوانان را از مسیر دین خارج کنند تا به اهداف ضد انسانی و ضد الهی خود برسند. فرهنگ بیگانه با استفاده از ارتباطات، در تمامی خانه ها حضور یافته و همگان را هدف هجوم این فرهنگ قرار داده

است. کودک با تماشای یک فیلم کارتون، چگونگی لباس پوشیدن، سخن گفتن، چگونگی ارتباط افراد با یکدیگر، هدف های مطرح شده در فیلم را به آموخته های خود می افزاید و این دانایی، به تدریج در شخصیت و هویت وی جای می گیرد.این در حالی است که یکی از مسایل بسیار مهمی که از سوی جامعه شناسان مطرح می شود، میزان تأثیرگذاری قطعی وسایل ارتباطی بر افکار عمومی است. این، بدان معناست که محرک بیرونی، بیش از محرک درونی، بر فرد تأثیر می گذارد.

پس فرهنگ بیگانه، تهاجم همه جانبه ای را در ستیز با انقلاب اسلامی طراحی کرده که اگر تدبیر هوش یارانه ای اندیشه نشود، فرهنگ غنی دینی ما آسیب می بیند و میزان نمازگزاری کاهش می یابد.

در این شرایط فرهنگی، «نماز» به عنوان بزرگ ترین نماد دینی در دفاع از ساختار معنوی جامعه و تهاجم به فرهنگ بیگانه برای تحت تأثیر قراردادن آن، نقش بسزایی دارد. بی گمان، گسترش فرهنگ نماز می تواند جریان تهاجم دینی ـ فرهنگی غرب بر جهان اسلام را متوقف کند و حتی می تواند فرهنگ غرب را تحت تأثیر قرار دهد و خلأهای معنوی آن را پر کند. در بحث علل بی میلی به نماز، دراین باره بیش تر بحث خواهیم کرد.

روحیه تعهد و خود باوری که در سایه نمازگزاری در افراد جامعه ایجاد می شود، غیرت و تشخص دینی را افزایش می دهد و مانع خود باختگی فرهنگی می شود. گسترش فرهنگ نماز، جایگاه والای ارزش های دینی را برای مردم بیان می کند.

ص: ۱۲

۳. نماز و نظام ارزشی

اگر ارزش های جامعه امروز را با سال های پیش مقایسه کنید، به تغییر و شاید افول نظام ارزشی جامعه پی می برید.تغییر فضایل اخلاقی، یکی از عوامل تغییر و افول نظام ارزشی جامعه دینی ماست.متأسفانه، فرهنگ شهروندی به گونه ای تدوین یافته که در بسیاری از موارد، نیاز به فضایل اخلاقی احساس نمی شود و این مسئله سبب دگرگونی و جابه جایی هنجارها شده است. در برخی از برهه های زندگی شهروندان مدرن، امر به معروف و نهی از منکر، سلام کردن، حضور در مسجد، دل سوزی به حال دیگران و رعایت ظواهر دینی، هنجار به شمار نمی آید.

نمازگزاری در چنین جامعه ای می تواند نظام ارزشی را سامان دهد و بار دیگر اوضاع آرمانی را به ارمغان آورد. در سایه آموزش نماز، افراد جامعه می آموزند که چه چیز خوب و چه چیز بد است؛ یعنی ارزش و ضد ارزش را با نماز می سنجند و هیچ معیاری بهتر از نماز وجود ندارد.درباره نظام ارزشی در بحث عوامل بی میلی به نماز بیشتر بحث خواهیم کرد.

۴. آسیب شناسی اجتماعی

اگر کمی در نمازهایی که امروزه در جامعه دینی ما بر پا می شود دقت کنید، خواهید دید که فرهنگ نماز، تا چه اندازه تضعیف شده است.(۱) متأسفانه،

۱- ۱. داده های آماری نیز این مطالب را تأیید می کند.مردم تهران به این سؤال که چقدر برای انجام نماز جماعت ۳۴/ ۲۴ درصد به ندرت و ۶ / ۳۳ درصد، گاهی؛ ۸ / به مسجد می روید؟ ۱۶ درصد پاسخ داده اند که زیاد می روند. ۶ درصد گفته اند که هرگز به مسجد نمی روند.البته بررسی ها نشان می دهد انجام نماز جماعت در شهرستان ها از تهران بیشتر است

نمازگزاری از مسیر واقعی خود که بایـد به انس با نماز بینجامـد، خارج و در حرکات خشک و بی روح ظاهری خلاصه شـده است؛ یعنی نمـاز، بـدون حضور قلب برپـا می شود. از این رو، آثار نماز به چشم نمی خورد. برخی افراد با این که سال ها نماز به جا آورده انـد، ولی آثار ملکوتی و فراجهانی نماز در اعمال و رفتار آن ها مشاهـده نمی شود و تفاوت چنـدانی با بی نمازها ندارند.

حتی در برخی موارد، نمـازگزاری به طور درست و کامـل انجـام نمی شود؛ یعنی نمـاز از نظر ظـاهر هم به درستی برگزار نمی شود و در اجزای نمـاز کاستی هایی وجود دارد. نمازگریزی، هم در بعـد باطنی نماز و هم در بعـد ظاهری آن، یکی از آسـیب هـای اجتمـاعی است؛ یعنی نمازگریزی از نظر کمی و کیفی در واقع بیشتر نمازهای جامعه ما در مرحله نمازگزاری باقی مانـده است و آسـیب شناسـی نمازگزاری در این راستا مهم است. از این رو، پرداختن به بحث نمازگریزی برای شناسایی و علت یابی و رفع این آسیب، قابل توجه است.

۵. آثار نماز و نیازهای جامعه ما

آثار نماز که ره آورد انس با نماز است، به بسـیاری از نیازهای جامعه پاسخ می دهد. نماز در بعد اخلاقی، سبب تکامل و خود سازی و ایجاد فضایل

(۱)

۱- البته افراد مسن بیشتر به مسـجد می رونـد. هم چنین، آمار در سـطح شـهر تهران نشان می دهـد که افزایش سواد، سـبب کم شدن مراجعه به مسـجد می شود.افرادی که ازدواج کرده اند و یا همسـر خود را از دست داده اند، بیشتر از افراد مجرد یا طلاق گرفته به مسـجد مراجعه می کننـد. نـک: بررسـی آگـاهی هـا، نگرش هـا و رفتارهـای اجتمـاعی و فرهنگی در تهران، منـوچهر محسـنی، انتشارات زهد، تهران، ۱۳۷۹ ، ص ۳۶۲ . این درحـالی است که نمـاز جمـاعت از مهم ترین جلوه هـای فرهنگ نماز است.

اخلاقی، مانند صبر، تواضع و اخلاص می شود. در بعد تربیتی، نماز، ثبات شخصیت، نظم و انضباط، احساس قدرت، ادب و تمرکز ذهن را به انسان هدیه می کند. آثار بهداشتی نماز نیز قابل توجه است. نماز نه تنها بر بهداشت فردی و جسمی، بلکه بر بهداشت اجتماعی و روانی نیز موثر است. در بعد اجتماعی، نماز بر عناصر اساسی جامعه، تأثیر می گذارد. در سطح کلان نیز، نماز بر تنظیم سیاسی، تعمیم ساختاری و تنظیم اجتماعی و تفاهم نمادی تأثیر دارد. در بعد اقتصادی، تأثیر نماز بر بهره وری قابل توجه است. در فضای سیاست، نماز نقش مؤثری دارد و مانع تراکم و تمرکز قدرت زیاد و از میان رفتن اختیارات و آزادی های واقعی است.

نماز، در بعد خانوادگی هم سبب تحکیم بنیان خانواده و ایجاد محبت و فضای معنوی در خانواده می شود و باروری شخصیت را به دنبال دارد. آثار نماز بر زندگی زوج های جوان و برنامه ریزی تحصیلی دانش آموزان نیز، قابل توجه است.(۱)

نیم نگاهی به این آثار و توجه به نیازهای جامعه به خوبی جایگاه موضوع را نشان می دهد.

البته با توجه به اهمیت و جایگاه نمازگزاری و انس با نماز در اسلام و آثار ژرف آن، این موضوع، از جنبه های دیگری نیز قابل توجه است که مهم ترین آن ها ذکر شد.

۱- ۱. برای مطالعه بیشتر نک: از نمازگزاری تا انس با نماز از نگارنده، فصل آثار انس با نماز.

فصل دوم: علل نمازگریزی (آسیب شناسی نمازگزاری)

اشاره

در این فصل می کوشیم عواملی را بیان کنیم که مانع نمازگزاری است؛ یعنی عواملی که سبب نمازگریزی می شود. به نظر می رسد با توجه به این که نمازگزاری، مرحله مقدماتی انس با نماز است، بررسی عوامل نمازگریزی بسیار مهم باشد.این عوامل را در چهار بخش اجتماعی، فکری و شناختی، فردی و خانوادگی پی می گیریم.

عوامل اجتماعی عبارتند از: تغییر نظام ارزشی جامعه، محیط و اجتماع فاسد، مدرسه و تهاجم فرهنگی.

عوامل فردی عبارتند از:تنبلی، احساس محدودیت، مسامحه کاری، احساس تحجر و بی فایده بودن نماز.

عوامل خانوادگی عبارتند از: بی توجهی والدین به نماز خود، بی توجهی والدین به نماز فرزندان.

عوامل فکری و شناختی عبارتند از: تکراری بودن نماز، ایمان و چالش های معاصر.

۱. عوامل اجتماعی

تغییر نظام ارزشی

«ارزش»، واژه ای است که معانی گوناگون و کاربردهای متفاوت دارد. از

نظر لغوی، اسم مصدر ارزیدن است و ارز به معنی بها، قیمت، ارج، قدر، زیبندگی و قابلیت است.(۱)

به طور کلی، ارزش در دو مفهوم کاملاـ متفاوت به کار می رود: یکی ارزش اقتصادی و دیگری ارزش اخلاقی.(۲) البته از دیدی دیگر، ارزش به دو دسته ارزش های وسیله ای و ارزش های ذاتی و هدفی تقسیم می شود.(۳) گستره کاربرد واژه ارزش موجب شده که معانی متفاوتی برای آن بیان کنند. در فرهنگ فلسفی لالاند، چهار معنای متفاوت از ارزش ارایه شده است که بازگو کننده چهار ویژگی است.(۴)

ارزش های حقیقی انسانی، بخش اساسی و مهمی از فرهنگ جوامع است که بدون آن، دیگر عناصر فرهنگی بی روح و بی محتوا است. ارزش ها، هم در پایداری و دوام جوامع و هم در رشد و ارتقای آن ها نقش اساسی دارند. ارزش های انسانی هرگز در قلمرو خاص جغرافیایی یا مقطع خاص زمانی محدود نمی شوند و فراتر از مسلک ها و عقاید و ایدئولوژی ها، بر پایه فطرت آدمی توجیه و تعریف می شوند. جامعه، تنها مجمع عده ای از افراد بشر که در نقطه واحدی متمرکز شده اند، نیست. بلکه برخاسته از وجدان جمعی است که در گروهی از انسان ها تحقق یافته است.وجود یک نظام ارزشی استوار و پذیرفته شده در جامعه، سرمایه بزرگی برای آن جامعه به شمار می رود که

۱- ۱. فرهنگ معین و لغت نامه دهخدا.

۲- . ۲. محمد تقی مصباح، فلسفه اخلاق، سازمان تبلیغات اسلامی تهران، ۱۳۸۱ ، ص ۴۵

۳- ۳. محمد تقی جعفری، شرح نهج البلاغه، ج ۲، ص ۳۳۲

۴- ۴. منوچهر محسنی، جامعه شناسی عمومی، انتشارات طهوری، تهران، ۱۳۷۴ ، صص ۴۳۷ و ۴

به پشتوانه آن، تعادل و نظم لازم برای رشد و تعالی فراهم می گردد و مانع صرف هزینه های انسانی و اقتصادی، برای ایجاد ابزارهای کنترل با روش های متکی به جبر و زور می شود.(۱)

با توجه به شاخص های(۲) مختلفی که در بررسی نظام ارزشی جامعه استفاده می شود، باید گفت در سال های پس از پیروزی انقلاب اسلامی تحول گسترده و چشم گیری در ارزش های اجتماعی جامعه ما رخ داده و فضای عمومی جامعه به میزان قابل توجهی، شاخص های ارزشی مطلوب را پذیرفته و به آن روی آورده است، ولی در اواخر دهه دوم پس از انقلاب، وضعیت جامعه ما نسبت به سال های اول پس از انقلاب، نشان دهنده افول برخی از شاخص های ارزشی است؛ به گونه ای که نسل انقلاب که با تلاش ها و مجاهدت های خود، انقلاب را به ثمر رساند، از میزان رشد و تحول فرهنگی انجام شده، راضی نیست.(۳)

۱- ۱. علی ذوعلم، انقلاب و ارزش ها، پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی. بر گرفته از فصل اول . در مورد اهمیت ارزش ها در زندگی بشری؛ اهمیت ارزش ها و اسلام، معیارها و ضرورت موازین در زندگی اجتماعی، قانون و ارزش ها، ارتباط ارزش های انسانی با یکدیگر و حقوق مردم و تعاریف ارزش ها به کتاب ارتباط ارزش های انسانی، نوشته عبدالله بابایی از انتشارات دستان مراجعه کنید.

۲- ۲. برخی از شاخص ها و معرف های ارزشی عبارتند از: ارزش های انسانی، عاطفی و رفتاری متقابل بین آحاد و اعضای جامعه، ارزش های اخلاقی و رفتاری شخصی وفردی در جامعه، ارزش های خاص دینی و عبادی، و ارزش های فرهنگی و تربیتی، همگرایی سیاسی جامعه و میزان پیوند دولت با مردم، احساس آزادی سیاسی اجتماعی و میزان تحقق آن مشارکت سیاسی و حضور اجتماعی مردم و اعتماد به نفس و احساس اقتدار ملی. انقلاب و ارزش ها، فصل دوم.

۳- . ۳. انقلاب و ارزشها، ص ۲۵۱

یکی از علل[1] افول نظـام ارزشـی این است که روی آوردن به ارزش هـای اسـلامی پس از پیروزی انقلاب ناشـی از واکنش دوران پیش از انقلاب بوده است، نه برخاسته از باورهای اصیل و ریشه دار و یا متکی بر ریشه های نهادینه شده.[2]

نمـاز، یکی از عمـده ترین ارزش هـای نظـام دینی است که دیگر ارزش ها براساس آن شـناخته و تنظیم می شونـد. بایـد گفت تغییر نظام ارزشـی جامعه می توانـد سـهم بزرگی در نمازگریزی داشـته باشـد. وقتی نماز، یک ارزش به شـمار آید، تمام افراد جامعه، به سوی آن کشـیده می شونـد و بی نمازی را یک ضـد ارزش می داننـد، ولی اگر نظام ارزشـی طوری شـکل یابـد که نمازگزاری، ارزش و بی نمازی ضد ارزش نباشد، هویت و تشـخص دینی تضـعیف شده و مقدمه انس با نماز از میان می رود. از این رو، تبیین ارزش های اسلامی، یکی از راه های تقویت هویت دینی است.[3]

در جامعه ای که دنیازدگی، رشد مادی و به دست آوردن موقعیت اجتماعی و شـغلی ارزش باشد، هویت دینی و روابط انسانی کم رنـگ می شـود و نمـاز، ارزش شـمرده نمی شود و این، همـان تحول نظـام ارزشـی است که نمـازگزاری را به طور جـدی تهدید می کند.

گرایش جامعه به سوی معنویات، محور قرار گرفتن قرآن در جامعه، ولایت

۱- ۱. برای مطالعه دیگر علل، نک: انقلاب و ارزش ها، صص ۲۵۹ ۲۹۲

۲- ۲. همان، ص ۲۵۲

۳- ۳. حمید نگارش، هویت دینی و انقطاع فرهنگی، نمایندگی ولی فقیه در سپاه، مرکز تحقیقات اسلامی، فصل سوم.

پـذیری، احیـا شـدن اصل امر به معروف و نهی از منکر در رفتار و عملکرد افراد از آثار و نشانه های تقویت نظام ارزشـی دینی است. تضـعیف باورهـای اعتقـادی، گسـترش روحیه غرب گرایی، از دست دادن هویت اسـلامی، پوشـش نامنـاسب دخـتران و پسـران و مفاسـد اخلاقی از آثار و نشانه های افول نظام ارزشـی است که علت آن را می توان در خلأ فرهنگی، عـدم اسـتقلال اقتصادی، سیاسی، فرهنگی و بی عدالتی اجتماعی و اقتصادی جست وجو کرد.

محیط و اجتماع فاسد

انسان، موجودی است اجتماعی که در کنار دیگر انسان ها در جامعه انسانی زنـدگی می کنـد و بر اثر برخوردهای اجتماعی از دیگر اعضای جامعه اثر می پـذیرد. همان گونه که می توانـد بر دیگر اعضا اثر بگـذارد. یافته های روان شـناسان و دانشـمندان رفتار شناس، نشان می دهد که انسان به شدت به محیط اجتماعی خود وابسته است(۱) و به سختی از آن جدا می شود. بسیاری از دانشـمندان بر این باورند که مسئله اصـلی بشر، نه بقا، بلکه یادگیری زیستن با خود است. انسان نمی تواند در زمان و مکان به گونه ای تنها زندگی کند. انسان، مسایل بسـیار زیادی دارد که جنبه اصـلی خیلی از آن ها اجتماعی است. این مسایل، بیشتر پی آمد برخورد افراد و گروه ها با یکدیگر است.(۲)

شخصـیت هر کس از پدیـده هـای فرهنگی بسـیار متأثر است و تـأثیر هر یـک از این پدیـده هـا به صورتی در عواطف و رفتار اجتماعی او ظاهر می شود. رفتار و منش دیگران، شناخت اجتماعی، متغیرهای محیطی، عوامل فرهنگی

۱- ۱. محمد صادق رحمتی، روان شناسی اجتماعی معاصر، انتشارات سینا، ص ۷. قم، ۱۳۷۱

۲- ۲. روان شناسی اجتماعی معاصر، ص ۸

واجتماعی و عوامل زیست شناختی بر احساس ها، واکنش ها و اندیشه های آدمی در وضعیت های اجتماعی اثر دارد. فرد از همان کودکی، بیشتر همان شیوه هایی را بر می گزیند که فرهنگ جامعه او می پذیرد. به بیان دیگر، شخصیت فرد هنگامی برای جامعه پذیرفته است که کشش های او با انتظارات جمعی هماهنگ شود.حال اگر فردی در یک جامعه و محیطی زندگی کند که افراد آن مذهبی نیستند و به نماز گرایشی ندارند، نمی توان انتظار داشت چنین فردی نمازگزار شود. در اجتماعی که به مظاهر دینی اهمیت داده نمی شود یا مسجد وجود ندارد، زمینه مناسبی برای نمازگزاری وجود ندارد. در مقابل، محیطی که پر از افراد مذهبی و مقیّد به نماز است، زمینه مناسبی برای نمازگزاری ایجاد می کند.

در صورتی که افراد مذهبی و نمازگزار در جامعه با افراد دیگر برخورد خوبی نداشته باشند، محیط مناسبی برای گسترش نمازگزاری به وجود نمی آید. اگر در محیط زندگی انسان افراد ناباب حضور داشته باشند، زمینه ای مناسب برای نمازگریزی فراهم می شود.

عوامل بسیاری از جامعه و محیط در فرد اثر می گذارند و در او احساس و تصوری برای ترک مذهب و نماز پدید می آورند. آن چه از بی اعتنایی نسبت به نماز در فرد می بینیم، زاییده شرایط ذیل است:

۱. وسوسه های مکاتب الحادی و ایجاد شک و تردید در اذهان؛

۲. احساس این که حاکمان دینی فاسدند و در راه اجرای آموزه های مذهب نیستند و در آن ها فساد وجود دارد؛

۳. تصور ریاکاری از اولیای دین و احساس این که در پی فریب دادن مردم

ص: ۲۱

هستند و افرادی چون او، آلت دستند؛

۴. احساس تحجر، بی منطقی و خشکی در آن هایی که مورد علاقه او هستند؛

۵. آلودگی های محیط که حال و روح او را می گیرند، مانند فساد در کوچه و خیابان؛

۶. جدایی اخلاقی و معنوی بین او و روحانیت، به هر علت و دلیلی که باشد؛

۷. تبلیغات بر ضد مذهب و دین و گسترش این اندیشه که دین قدیمی شده است؛

۸. تصور ناهماهنگی دین با زندگی و بی ارزشی عبادت ها مانند نماز.

عقده سازی ها، ایجاد زمینه برای بد بینی ها، نسبت دادن بی مذهبی به فرد، برخورد نامناسب با او در مجامع دینی و یابه شمار نیاوردن او، از عوامل و شرایطی هستند که بر این علل دامن زده و بر شدّت و مدّت آن می افزایند.

مدرسه

اشاره

با پیوستن کودک به خانه دوم(مدرسه)به ویژه در دوران نوجوانی که زمان گسستگی از خانواده و پیوستن به جامعه دوستان و همسالان است، آفت پذیری روانی و معنوی بیشتر می شود. کودکان و نوجوانان، بخش زیادی از وقت خود را در مدرسه می گذرانند و مدرسه در شکل دهی شخصیت دانش آموز سهم بزرگی دارد. مدرسه به چند دلیل می تواند بر نمازگزاری در دانش آموزان تأثیر منفی داشته باشد.

الف) تعارض میان بود و نبود

در صورتی که نماز جماعت در مدرسه برگزار شود و دانش آموزان به نماز

ص: ۲۲

دعوت شوند، ولی معلمان در نماز حاضر نشوند، دانش آموزان از خود می پرسند اگر نماز خوب است و نماز جماعت خوب تر، چرا معلم من که گاهی خودش نیز این موضوع را در کلاس گفته است، در آن شرکت نمی کند؟ وقتی معلم در مورد خوب بودن نماز صحبت می کند و دانش آموزان رابه برپایی آن تشویق می کند، ولی خودش در نماز شرکت نمی کند، سبب می شود که دانش آموز تصور کند، نماز خوب نیست و این توصیه نیز مانند دیگر سفارش هایی است که معلمان و بزرگ ترها برای دانش آموزان بیان می کنند.در نتیجه، نسبت به نماز میل و رغبت نشان نمی دهند. گذشته از این، حضور معلم در مراسم نماز، هر چند هر کدام از بچه ها به تنهایی نماز بخوانند و نماز جماعت بر پا نشود، نوعی ارتباط عاطفی میان معلم و دانش آموز ایجاد می کند که سبب تقویت انگیزه دانش آموز برای نمازگزاری می شود. این رابطه عاطفی، در رشد تحصیلی دانش آموزان نیز بسیار مؤثر است. از این رو، حضور معلمان و کارکنان مدرسه به عنوان الگوی دانش آموزان در نماز جماعت مدرسه، سهم مهمی در نمازگزاری دانش آموزان دارد.

ب) نارسایی یا باز دارندگی مکان ها و امکانات بر پایی نماز

گاه نبود امکانات لازم سبب می شود انگیزه دانش آموزان برای نمازگزاری از بین برود. خراب بودن دستشویی یا کمبود دستشویی در مدارس، کثیف بودن نمازخانه، تنگ بودن و کوچکی محل نماز خانه، فرش های نامناسب، طولانی بودن نماز جماعت، صدای نارسا و نارسایی در سیستم صدا، نبودن امکانات برای وضو گرفتن، رعایت نکردن نظافت توسط نمازگزاران، و زمان نامناسب نماز جماعت، همه می توانند در بی توجهی نسل نوجوان به نماز مؤثر باشند.

ص: ۲۳

زیبا کردن فضای نماز خانه هر چند با امکانات کم، مانند نقاشی ها و کاغذهای رنگی، سبب ایجاد طراوت و شادابی در دانش آموزان و حضور آن ها در نماز می شود. پس برای گسترش نمازگزاری در میان دانش آموزان، هم باید امکانات برای انجام مقدمات نماز فراهم شود و هم فضای نمازخانه مناسب و جذاب باشد.

شاید نقش امام جماعت از همه این عوامل مهم تر باشد. در برخی موارد مشاهده می شود که با وجود فراهم شدن همه امکانات و وجود نمازخانه زیبا و مناسب، دانش آموزان به علت عملکرد نامناسب امام جماعت که با روحیات و خواسته های آنان هماهنگ نبوده، از حضور در نماز خود داری می کنند.

به نظر می رسد برقراری ارتباط عاطفی میان امام جماعت و دانش آموزان و آشنا شدن امام جماعت با دنیای مخاطبانش، در این راستا بسیار مهم باشد.از این رو، بسیار مفید و موثر است که امام جماعت در ساعت های غیر از نماز جماعت در مدرسه حاضر شود و با دانش آموزان ارتباط برقرار کند؛ مانند زنگ تفریح و زمانی که ساعت درسی دانش آموزان، ورزش، هنر یا قرآن است، در جمع آن ها حاضر شود و با آن ها همراهی کند؛ مثلا با آن ها فوتبال بازی کند یا نقاشی بکشد. آن گاه شاهد تقویت روحیه و دین داری در مدرسه ها و حضور تمامی دانش آموزان در نماز جماعت خواهیم بود. به این ترتیب، مدرسه در روند نمازگزاری دانش آموزان در خارج از مدرسه نیز تأثیر خواهد گذاشت. در ادامه، در مورد مدرسه، آموزش و پرورش و نماز بیشتر بحث می کنیم.

تهاجم فرهنگی

یکی دیگر از عوامل زمینه ساز نمازگریزی، تأثیر پذیری افراد جامعه به

ویژه جوانان و نوجوانان از پدیده های تهاجم فرهنگی است. دشمنان، با ترویج فرهنگ ضد دینی در تلاشند تا جامعه ما را از همه فضایل انسانی تهی نمایند و جوانان ما را به انسان هایی فاسد، فرمانبر و تسلیم و غافل از یاد خدا و معنویت تبدیل کنند.(۱) محورهای اصلی و اهداف بلند مدت تهاجم فرهنگی، ایجاد تردید و شبهه در پایه های دینی و اعتقادی، ناکار آمد جلوه دادن نظام جمهوری اسلامی،ایجاد بدبینی نسبت به کانون های دینی و مذهبی و باز داری جوانان و نوجوانان از شرکت در مراسم عبادی، مانند نماز جمعه و جماعت است.(۲)

تهاجم فرهنگی می کوشد روحیه دین داری را در جامعه از میان ببرد و در این راستا از هر ابزاری استفاده می کند. در این فضا، نمازگزاری که برترین جلوه دین داری است، به طوری جدی تهدید می شود. می توان گفت با حذف نماز از برنامه زندگی، بخش اعظم روحیه اسلام پذیری و تعبد از میان می رود. چون پنج نوبت ارتباط با خدای متعال و پنج نوبت مناجات با حضرت حق از برنامه زندگی کنار رفته و این بزرگ ترین ضربه برای ایمان است.

۲. عوامل فردی

تنبلی

از عللی که سبب می شود افراد، به ویژه جوانان و نوجوانان نماز را به

ص: ۲۵

۱- ۱. برای مطالعه بیشتر نک: فرهنگ و تهاجم فرهنگی، مقام معظم رهبری، ص ۳۹۰. سازمان مدارک فرهنگی . انقلاب اسلامی تهران، بهار ۱۳۷۵

۲- ۲. برای مطالعه بیشتر در مورد تهاجم فرهنگی نک: تهاجم فرهنگی از دیدگاه آیات، روایات وفقه، حسن علی اکبری؛ تهاجم فرهنگی از دیدگاه سیاسی، سازمان تحقیقات خودکفایی نیروی مقاومت بسیج، فرهنگ مهاجم و فرهنگ مولد، جلال رفیع، فرهنگ و تهاجم فرهنگی، مقام معظم رهبری، تهاجم فرهنگی، محمد تقی مصباح یزدی.

صورت دائمی یا مقطعی ترک کنند، «تنبلی و سستی» است. افراد تن پرور و تنبل، اراده قوی برای انجام امور معنوی ندارند و چون عبادت نیز از اموری است که نیازمند روح آزاد و اراده محکم و قوی است، افرادی که تن پرور باشند نمی توانند به انجام آن موفق شوند. این افراد، بیشتر مایلند در اموری که جنبه احساسی و هیجانی دارد یا اموری که با انگیزه و شناخت قبلی همراه باشد، شرکت کنند. برای این افراد سخت است که در هوای سرد آستین بالا بزنند و کفش ها را از پا در آورند و وضو بگیرند. افراد تن پرور، خواب شیرین صبحگاهی را رها نمی کنند تا نماز بخوانند. از این رو، یکی از موارد نمازگریزی مقطعی، نخواندن نماز صبح است.

روان شناسان، تنبلی را زاییده یک سری عوامل و علل می دانند و در واقع بر این باورند که تنبلی، مانند بی دقّتی خود به خود وجود ندارد، بلکه سستی و تنبلی فقط نشانه یک نارسایی یا بی میلی است که باید علت آن را جست وجو کرد.

روان شناسان علل تنبلی را به سه دسته تقسیم بندی کرده اند: علل جسمانی، علل تربیتی و علل عاطفی.

علل جسمانی تنبلی دایمی نیست، بلکه موقتی است، مانند خستگی که امری مقطعی و موقت است.

علل تربیتی و عاطفی ممکن است از محیط خانوادگی یا اجتماعی نامناسب به وجود آید؛ مانند فقر مادی، کم غذایی، رعایت نکردن بهداشت و والدین نالایق و ناتوان که در خانه یا مدرسه آن ها را هدف سرزنش هایی قرار داده اند که معمولاً نصیب آدم های تنبل می شد.

ص: ۲۶

تجربه نشان می دهد که بیشتر تنبل ها به علل عاطفی یا منشی، تنبل هستند؛ یعنی از نظر جسمی سالمند، ولی کار خواسته شده از آن ها همگون با ذوق و نیازهای آنان نیست و در واقع، این نوع از تنبل ها ناتوان از فعالیت نیستند(۱) در واقع، تنبلی یک مرض نیست، بلکه نداشتن یک انگیزه و علاقه درونی است که آن عامل درونی در فعالیت و عدم فعالیت جسم ظاهر می شود.(۲)

اضطراب، تناقض، احساس حقارت، عدم اعتماد به نفس، حسادت، ترس از سرکوفت ها و تنبیه شدن، خیال پروری و تهدید عاطفی در برابر پدر و مادر، همه دلایلی هستند که ممکن است سبب تنبلی آشکار شوند و گاهی این نوع تنبلی، فقط در برابر یک کار مانند درس خواندن است. مهم ترین تدبیری که باید اندیشید، این است که مربیان و والدین درباره فردی که تنبلی او نتیجه بی علاقگی و بی دقتی است، او را کمک کنند تا کشمکش روانی و درونی خود را بیابد که فعالیت او را تضمین کند؛(۳) یعنی به جای آن که او را به عملی مجبور کنند، آن شناخت و انگیزه را در او پدید آورند.

پرخوری و پرخوابی نیز از عوامل زمینه ساز کسالت و تنبلی است.

نرمش جسمی و ورزش و القای اهمیت نماز به قلب، از راه کارهای رفع کسالت و تنبلی در مورد نماز است.(۴)

۱- ۱. موریس دو بس، هانری پیرون، تفاوت های فردی روان شناسی اختلافی، ترجمه: محمد حسن سروری، . انتشارات علمی تهران، ص ۱۴۱

۲- . ۲. همان، ص ۱۴۲

۳- . ۳. همان، ص ۱۴۷

۴- ۴. در مورد اثر نرمش جسمی و القای اهمیت در رفع تنبلی نک: روان شناسی تنبلی، ادوانس بلس، ترجمه: مهدی قراچه داغی، انتشارات روش نو، تهران، ۱۳۷۱ ه . ش.

احساس محدودیت

برخی احساس می کننـد که نماز آن ها را محـدود می کند و با آزادی عمل آن ها مغایرت دارد. افراد برای اعمال روزانه خود برنامه ویژه ای دارنـد که براساس آن زنـدگی می کننـد. نماز نیز در طول شـبانه روز دو، سه نوبت برپا می شود. این نوع افراد، نماز را مانعی برای برنامه ریزی کارها براساس نظر خودشان می داننـد و نمی توانند نماز را در این برنامه قرار دهند؛ یعنی نماز را مزاحم کارهـای شخصـی خود می داننـد. در نتیجه از آن گریزان هسـتند. برخی چون در وقت نمـاز مشـغول کارها و اعمال شخصی خود هستند، فرصت این که نماز را در اول وقت آن به جا آورند، ندارند. وقتی که فرصت های اولیه برای برپایی نماز از دست برود، چون بعـد از استراحت دوبـاره مشـغول فعالیت می شونـد، به تدریـج نماز خوانـدن را مانعی برای انجام کارهای خود می دانند.

مسامحه کاری

یکی دیگر از علل ترک نماز، مسامحه کاری و سهل انگاری نسبت به انجام آن است. این عامل، غیر از عامل تنبلی و بی حالی است؛ زیرا گاه انسان با این که در بهترین وضـعیت روحی و جسـمی به سر می برد، ولی نسبت به امور معنوی، به ویژه نماز بی توجه است. از این رو، به راحتی آن را ترک می کند و احساس نمی کند که عمل مهمی را ترک کرده است.

از علل مهم مسامحه کاری در نماز، اهمیت ندادن به عبادت و در حقیقت، مهم نبودن نماز برای آدمی است.

برخی افراد، نماز را به صورت دایم ترک نمی کنند، بلکه گاهی اوقات، مثلا

در عروسی ها، عزاداری ها، میهمانی ها و زمان امتحانات نمازشان را ترک می کنند. علت ترک نماز این دسته از افراد این است که آنان اعمال دیگر را نسبت به نماز مهم تر می شمارند.

احساس تحجر و عقب ماندگی

برخی به علت این که نماز را علامت عقب ماندگی می دانند، نماز را ترک می کنند. چنین اشخاصی بر این باورند که دین با زندگی کردن و لذت بردن از دنیا مخالف است و به خود، این معنا را تلقین می کنند که دین قدیمی و ارتجاعی است. آنان استدلال می کنند که نماز، جزیی از مذهب است و مذهب، عقب ماندن از زندگی است. از این رو، نماز، عقب ماندن از زندگی است و اگر بخواهند دین داری کنند و نماز بخوانند، احساس می کنند عقب مانده و واپس گرا هستند. به عبارت دیگر، نماز (عبادت) یا مخالف با فرهنگ و پیشرفت نشان داده می شود یا بی اهمیت و نامربوط. به هر حال، زندگی متمدن در عصر ارتباطات و فن آوری بی ربط به نماز و عبادت جلوه می کند و در این الگویِ زندگیِ شهروند، برای عبادت جایی وجود ندارد.

چنین اشخاصی برای آن که خود را قانع کنند که راهشان درست است، مذهبیان و غیر مذهبیان را مقایسه می کنند و مشاهده می کنند که مذهبیان از واقعیت های زندگی و از لذات زندگی و از علم، پیشرفت، با زمان بودن و در زمان بودن به دورند و انسان هایی بی سواد، واپس گرا، انعطاف ناپذیر و عقب افتاده هستند که قدیمی فکر می کنند و گذشته گرا هستند و در عین حال نماز می خوانند و بسیار به انجام آن مقید هستند و در مقابل، غیر مذهبیان، انسان هایی منطقی، پیشرفته و باسوادند.

ولی این مقایسه درست نیست. دین نه تنها با علم، پیشرفت، زندگی کردن و لذت بردن مخالف نیست، بلکه دستورهای دین برای چگونه زندگی کردن است. این طور نیست که تمام انسان های دین دار، واپس گرا باشند. بسیاری از انسان های دین دار، اهل علم و دانش هستند و فهم و کمالات زیادی دارند. عامل عقب افتادگی فرهنگی و علمی برخی از دین داران در دین داری نیست. از این گذشته، بسیاری از بی مذهبان به دور از علم و پیشرفت زندگی می کنند. پس باید گفت چنین افرادی بین دین و دین دار باید فرق بگذارند و دین را با رفتار دین داران نسنجند.

احساس بی فایده بودن نماز

برخی افراد در جواب این پرسش که، چرا نماز نمی خوانند، می گویند: «چون نماز بی فایده است و اثری ندارد.» این بی اثری از دو جنبه است.

۱. برخی می گویند ما گناهکاریم و نماز با گناهکاری تناسب ندارد. نماز برای انسان های خوب است، نه ما انسان های خلافکار. چون نماز با وجود گناه بی اثر است. شخص گناهکار با خود می گوید: «من که غرق در گناه و بزهکاری و سرپیچی از فرمان خدا هستم، برای چه نماز بخوانم؟ نماز چه فایده ای به حال من دارد؟»

این افراد باید بدانند که ارتکاب معصیت، اگر چه حرام و مانع به دست آوردن حضور قلب است، ولی باعث باطل شدن نماز نمی شود. گذشته از این، ترک نماز مشکلی را حل نمی کند؛ بلکه بر بار گناهان می افزاید. باید دانست، ناامیدی از خود و خدای خود، از گناهان بزرگ است. انسان، در هیچ شرایطی نباید از رحمت الهی مأیوس شود.خداوند در قرآن کریم می فرماید:

ص: ۳۰

لا تَقْنَطُوا مِنْ رَحْمَهِ اللّهِ إِنَّ اللّهَ یَغْفِرُ الذِّنُوبَ جَمیعًا إِنَّهُ هُوَ الْغَفُورُ الرَّحیمُ (زمر: ۵۳)

از رحمت خدا مأیوس نشوید؛ زیرا خداوند همه گناهکاران را می بخشد.

۲. برخی می گویند: مدتی نماز خوانده ایم یا نماز دیگران را دیده ایم، ولی تأثیری در آن نمی بینیم. نماز در اعمال و رفتار آن ها تأثیری نداشته و مانع کارهای زشت آن ها نشده است. پس، نماز خواندن سودی ندارد و ما هم نماز نمی خوانیم.

این افراد باید بدانند که آثار نماز، برای نماز کامل است. نمازی که تنها افعال ظاهری باشد، از آثار عمیق و فرا جهانی نماز بی بهره است و فقط آثار ظاهری نماز مانند بهداشت و نظافت را در بردارد که در اثر وضو ایجاد می شود. گذشته از این، بی اثر بودن نماز دیگران، دلیل مناسبی برای ترک نماز ما نیست و سبب نمی شود که نماز، بی فایده باشد. به طور کلی، نماز دیگران معیار سنجش نماز ما نیست، بلکه گفتار قرآن و ائمه، معیار سنجش نماز است.

۳. علل خانوادگی

اشاره

خانواده، یکی از مهم ترین نمادهای اجتماعی است که در سازندگی و شکوفایی و یا تخریب شخصیت انسان بسیار مؤثر است. از آن جا که بخش زیادی از شخصیت تربیتی انسان در دوران کودکی شکل می گیرد، خانواده از مهم ترین عوامل تربیتی انسان ها به شمار می آید؛ زیرا کودک از آغاز تولد، با اعضای خانواده به سر می برد و بیش ترین همانندسازی و الگوبرداری را در دوران کودکی از اهل خانواده، به ویژه پدر و مادر می گیرد. انسان ها به ویژه کودکان، همواره در حال همانندسازی و تأثیر پذیری از محیط و افراد هستند.

به همین دلیل، رفتار کودکان بیشتر از همه به رفتار پدر و مادر و اهل خانواده شباهت دارد.

بی توجهی والدین به نماز خود

یکی از مهم ترین علل خانوادگی نمازگریزی، این است که خود پدر و مادر به نماز توجه نکنند و یا نماز نخوانند. در خانواده ای که پدر و مادر به نماز خود اهمیت نمی دهند و نماز را در آخر وقت، بدون رعایت آداب ظاهری و باطنی به جا می آورند و هیچ گاه در مسجد حاضر نمی شوند، نمی توان انتظار داشت که فرزندان نمازگزاری تربیت شوند.

وجود الگویی برای به جا آوردن نماز در منزل، نقش اساسی در معنوی شدن کودکان دارد، چه بسا دیده می شود کودکان برای تقلید از پدر و مادر، همراه آن ها نماز می خوانند. بسیاری از افراد علت ترک نماز را نداشتن الگویی در منزل می دانند و می گویند: «علت ترک نماز ما، دلیل خاصی ندارد و تنها چون پدر و مادر و اهل منزل، نماز خوان نیستند، ما هم به پیروی از آن ها نماز نمی خوانیم».

با این وجود، می توان گفت که بزرگ ترین عامل نمازگریزی، بی توجهی اعضای خانواده به نماز است.

بی توجهی والدین به نماز فرزندان

اشاره

گاهی ممکن است پدر و مادر نماز بخوانند، ولی به نماز فرزندانشان اهمیت ندهند و شیوه های درستی را برای تربیت دینی فرزندانشان در نظر نگیرند.بی توجهی والدین در دو زمینه نمود دارد:

الف) نبودن جو معنوی در منزل

از علل ترک عبادت، به ویژه نماز، وجود فضای آلوده و فساد حاکم بر منزل است. فضای خانه باید زمینه مناسب را برای گرایش فرزندان به ارزش های دینی فراهم سازد. ممکن است پدر و مادر نماز بخوانند، ولی بین نماز و دیگر اعمالشان هماهنگی نباشد و فضای منزل به شکلی باشد که اعمال ضد ارزش های اخلاقی در آن انجام شود. پدر و مادر، بدون این که متوجه باشند، محیط خانه را به سمتی می برند که فرزندان تمایلی برای خواندن نماز نداشته باشند. چگونه ممکن است در خانه ای که نوارهای موسیقی مبتذل گوش داده می شود، فیلم های گمراه کننده و فاسد دیده می شود و به مظاهر دینی توجه نمی شود، روح عبادت و بندگی وجود داشته باشد. به عبارت دیگر، در این موارد پدر و مادر فقط نمازهای ظاهری می خوانند و به آن پای بند نیستند.

نتیجه آن که باید مدیران منزل (پدر و مادر)، نه تنها عامل خلأ معنوی محیط منزل نباشند، بلکه برای حاکم کردن روح معنویت در فضای خانه بکوشند و نیایش و برنامه های مذهبی و تربیتی را در منزل اجرا کنند.

ب) اعمال روش نادرست

امروز، بیش و پیش از آن که نیازمند دانش تربیتی باشیم، نیازمند روش و منش مناسب هستیم. طراحی شیوه ای نو، جذاب، ساده و هماهنگ با دنیای کودک و نوجوان، ضرورت کار با نسل نوشکفته امروز است. رفتارهای بشارت آفرین و پرهیز از رفتار نفرت زا، شیوه و سیره ای مطمئن در دعوت فرزندان به سوی نماز است.برقراری یک رابطه عاطفی در این مسیر، بسیار لازم و مفید است.

گاهی علّت ترک نماز در بعضی از نوجوانان و جوانان، سخت گیری ها و فشارهای بی اندازه و غیر منطقی پدر ومادر است و این واقعیتی است که در بعضی از بی نمازها دیده می شود. رفتار خشونت آمیز با تحکّم و زورگویی در تمام موضوعات تربیتی، به ویژه معنویات، نه تنها اثر مثبت و سازنده ندارد، بلکه چه بسا نتیجه ناشایست بر جا می گذارد و باعث بریدگی و ترک کامل معنویات می شود.

وجود برخی سهل انگاری ها در نوجوانان و یا بازی گوشی کودکان در نماز، نباید با خشونت و رفتار تند والدین همراه باشد، بلکه ایجاد فضای معنوی، افزایش آگاهی، وجود رابطه عاطفی بین پدر و مادر و فرزندان، بهترین راه برطرف کردن این موارد است.

پدر و مادر باید با به کارگیری روش های درست، فرزندان را به انجام اعمال دینی دعوت کنند و به جای زور و خشونت از روش های درست، مانند برهان، تشویق، امید، تکریم و آشنا کردن فرزندان با الگوها و متخصصان مذهبی و دعوت به مطالعه کتاب هایی که در زمینه نماز نوشته شده اند و روش های مناسب دیگر استفاده کنند.

پدر و مادر، با انجام نماز در مقابل چشمان فرزندان، آن ها را به نماز دعوت کنند. دعوت کردن فرزندان به نماز صبح، خیلی مهم و حساس است و نباید به گونه ای باشد که فرزندان از نماز، خاطره بدی داشته باشند. پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله فرمودند:

وای بر فرزندان آخرالزمان از شیوه ناپسند پدرانشان!

عرض شد: یا رسول الله!پدران مشرکشان؟ فرمود: خیر، بلکه پدران مسلمانی که چیزی از

فرایض اسلامی و معارف دینی را به فرزندانشان نمی آموزند.(۱)

۴. عوامل فکری و شناختی

تکراری بودن نماز

اشاره

یکی از مهم ترین و اساسی ترین علل نمازگریزی که به طور مستقیم بر نمازگزاری تأثیر دارد، تکراری بودن نماز است. برخی می گویند: «نماز تکراری است؛ هر روزه پنج نوبت نماز را در سه نوبت باید بخوانیم، در حالی که چگونگی اجرا و محتوای آن ها یکسان است و تنها تعداد رکعت های آن ها فرق دارد. به همین دلیل، پس از مدتی نماز برای ما تکراری شده و به یکی از عادت های روزمره زندگی تبدیل می شود که اهمیت چندانی ندارد. به طور کلی، انسان نسبت به امور تکراری، شور و اشتیاقی ندارد. در نتیجه، نماز مثل هر چیز تکراری دیگر، بی اهمیت شده و هرچند به صورت موقت و مقطعی ترک می شود.

در پاسخ این افراد، می توان گفت که آیا تا به حال از این که روزی سه بار غذا می خورید، خسته نشده اید؟ چطور از این که هر روز صبحانه، ناهار و شام می خورید، خسته نمی شوید؟ انسان، موجودی است دو بعدی و زندگی روحانی نیز دارد. بیشتر انسان ها نیازهای جسمی خود را درک می کنند و به فکر برآورده کردن آن هستند، ولی به علت تقویت جنبه جسمانی، از بعد روحانی خود غافلند و در این بعد

۱- ۱. محدث نوری، مستدرک الوسایل، ج ۲، ص ۶

احساس نیاز نمی کنند. غذا، نیاز بعد جسمانی را تقویت می کند و نماز، نیاز بعد روحانی را. همان گونه که در بعد جسمانی احساس نیاز می کنیم، در بعد روحانی نیز باید احساس نیاز کنیم و غذای روح را تهیه کنیم. پس مشکل اصلی، نداشتن احساس نیاز در بعد روحانی است.

پس از این پاسخ با مسئله دیگری روبه رو می شویم. برخی می گویند درست است که ما روزی سه بار غذا می خوریم، ولی تنوع غذا بسیار مهم است. اگر بگویند در تمام مدت زندگی، فقط یک نوع غذا بخورید؛ بی گمان از غذا زده می شوید. اشکال در این است که هر چند نماز در سه نوبت گزارده می شود، ولی در هر سه نوبت از شیوه یکسانی برخوردار است؛ مثل این که صبحانه و ناهار و شام یک نوع غذا بخوریم. با این وجود بر فرض احساس نیاز، باز هم نبود تنوع سبب بی میلی نسبت به نماز و تکراری شدن آن می شود.

در مقابل این پرسش چند نکته را بیان می کنیم.

۱. در بعد جسمانی هم به گونه ای تأمین نیازها تکراری است. همیشه هوا را استشمام می کنیم و همواره برای رفع تشنگی آب می نوشیم و هیچ گاه از این مسئله تکراری مهم، خسته و به علت نبودن تنوع کسل نشده ایم؛ چون به طور کامل احساس نیاز می کنیم. هیچ کس نگفته به علت تکراری بودن هوا و برای تنوع از این به بعد هوا را استشمام نمی کنم. اگر کسی بگوید: «هوا و آب معادلی ندارند و تنوع در آن ها معنا ندارد: اگر قرار شود برای تنوع هوا را استشمام نکنیم، چیز دیگری برای نفس کشیدن وجود ندارد. پس تنوع طلبی در این مورد صدق نمی کند.» ما نیز در جواب می گوییم: «نماز هم معادلی ندارد». هیچ عبادتی مانند نماز، سبب تقرب به خداوند نمی شود. نماز، ستون دین است.

گذشته از این، اساس نیاز جسمانی، تکراری است. برای نمونه، بدن به پروتئین و ویتامین نیاز دارد که از راه های گوناگون تأمین می شود؛ یعنی تأمین پروتئین بدن تکراری است، ولی هیچ کس به علت تکراری بودن از تأمین نیاز پروتئینی بدنش خسته نشده است.

۲. هر تکراری بی فایده نیست. امور تکراری زیادی در زندگی ما وجود دارند که اگر از زندگی حذف شوند، بسیاری از امور مختل می گردد. دستیابی به بسیاری از مهارت هااز راه تکرار است و تمرین، یکی از مهم ترین شیوه های آموزشی و ورزیدگی است. اگر افراد به دلیل نبود تنوع و تکراری بودن، تمرین را رها کنند، بسیاری از توانایی ها را به دست نمی آورند.

۳. نماز انواع مختلفی دارد و بسیار متنوع است. نزدیک به ۳۰۰ نوع نماز تعیین شده(۱) که از نظر درون مایه و زمان به جا آوردن با هم متفاوتند. نمازهای گوناگون، در شرایط مختلف و به علل متعددی در شرع اسلام قرار داده شده است.

۴. برای رفع کسالت و ایجاد شوق نسبت به نماز، راه هایی در نظر گرفته شده است. در این زمینه، به امور زیر می توان اشاره کرد:

الف) شرکت در نماز جماعت و حضور در جمع نمازگزاران، افزون بر ایجاد تنوع در چگونگی اجرای نماز، به علت افزایش فعالیت های اجتماعی و شرکت در فعالیت گروهی، سبب ایجاد نوعی میل و رغبت به نماز می شود.

ب) هر فردی می تواند در نمازش تنوع ایجاد کند؛ مانند در نظر گرفتن

۱- ۱. عباس عزیزی. نمازهای مستحبی، ستاد اقامه نماز، تهران.

لباسی خاص برای نماز، طولانی یا کوتاه کردن نماز، تغییر در مکان یا زمان نماز، قرائت قرآن، ادعیه و تعقیبات، هنگام نماز.

ج) آشنایی با فلسفه نماز و آگاهی از اهمیت و ضرورت نماز سبب می شود که فرد نسبت به نماز احساس نیاز کند. در این صورت، هیچ گاه از این که نیازش را برطرف کند، خسته و کسل نمی شود.

د) مطالعه نماز علما و عرفای بزرگ و دقت در حالات معنوی آن ها در هنگام نماز، در ایجاد انگیزه نسبت به نماز بسیار مهم است.

۵. تکراری بودن نماز، فایده های بسیار مهمی دارد که در این جا چند نمونه را بررسی می کنیم.

یک. فایده های تکراری بودن نماز

با توجه به نقش عوامل متعدد(۱) بر تشکیل شخصیت، می توان ثبات شخصیت و برخورداری از آرامش و پایداری شخصیتی را یکی از آرمانی ترین، خواسته های بشری دانست؛ زیرا وجود ناهنجاری در هر کدام از عوامل شکل دهنده شخصیت می تواند اثرات فاجعه آمیزی مانند نارسایی های پیچیده چند شخصیتی به بار آورد.

بی ثباتی شخصیت (پسیکو پاتی) بر یک نوع شایع از اختلال شخصیت دلالت دارد که نیازمند پژوهش میدانی یا نظری کارشناسان است.

---

۱ - ۱. دانش امروز، عوامل شکل دهنده شخصیت انسان را در دو گروه درونی و بیرونی طبقه بندی می کند. صرف نظر از عوامل درونی و جسمی موثر بر شخصیت مسایل ژنتیکی، وضعیت فیزیکی و ظاهری بدن، مسایل هورمونی و شیمیایی و...، عوامل بیرونی نیز نقش عمده ای دارند. عوامل بیرونی عبارتند از تأثیر والدین و خانواده، عوامل فرهنگی و اجتماعی و تجارب زندگی. (نک: چهل نکته پزشکی پیرامون نماز، ملک محمدی، مجید، (موسسه فرهنگی و انتشاراتی معارف تهران، ۱۳۷۶ ، ص ۶۰

پـذیرفتن مطلق و تسـلیم در برابر دین، پیروی از آن و پیمودن یـک راه که همان صـراط مسـتقیم است، ویژگی مهم و برجسـته نمازگزاران است. نمازگزار با تکرار مکّرر یک مجموعه از الفاظ و اذکار، در نمازهای روزانه خود، پیوسـته یک عقیده و یک راه و روش مشـخص را در زنـدگی خود پی می گیرد و بدین ترتیب، گویی یک شخصـیت ثابت و یک روش و منش معین و یک ایدئولوژی همیشـگی را برای خود بر می گزیند و به هنگام تکرار جزء به جزء اصول اساسـی ایدئولوژی خود، که همگی آن اصول در مضامین نماز متجلی است، پیوسـته به تثبیت شخصیت واحد و ثابت خود می پردازد. بدین ترتیب، برای آن گروه که نمـاز را تکرار مکررات می داننـد، شایـد توجه به همین یک نکته کافی باشـد که در پشت همین تکرار همیشـگی، موهبت بزرگ ثبات شخصیت و تعادل کامل روانی نهفته است که می توان آن را به نوعی سرچشمه تمام موفقیت های بشری دانست.

دو. نظم

وجود یک برنامه منظم، از مهم ترین علل موفقیت در زندگی است. نظم، یکی از آثار تکراری بودن نماز است. رسیدن به نظم و برنـامه ریزی منظم به نوعی پـای بنـدی و ثبـات قـدم نیـاز دارد که تکراری بودن نماز آن را تأمین می کنـد. به عبارت دیگر، پشـتکار که یکی از عوامل افزایش ضمانت اجرایی یک برنامه و ایجاد برنامه ای منظم است، بر اثر تکراری بودن نماز به انسان آموزش داده می شود. تکراری بودن نماز، به نمازگزار می آموزد که چگونه ثبات قدم داشـته باشد و به وسـیله نماز پشتکار را تمرین کند.

سه. اراده

تقویت اراده نیز یکی از مهم ترین آثار نماز است که در اثر تکرار در نماز

ایجاد می شود. فرد با اراده تحت تأثیر محرک های بیرونی و درونی قرار نمی گیرد و قـدرت انجام کارهایی را دارد که بسیار سخت و برخلاف خواسته شخصـی اوست. به طور کلی، تقویت اراده به یک ثبات شخصیت و تحول ناپذیری نیاز دارد که در سایه تکرار ایجاد می شود و تکرار در نماز می تواند آن را فراهم آورد.

ایمان و چالش های معاصر

دومین عامل فکری و شناختی نمازگریزی را می توان چالش های ایمان در عصر حاضر قلمداد کرد. نگاه جدید به دین و باورهای دینی و طرح مسایل نو دراین باره، مدت زمانی است که اندیشمندان دینی را به خود مشغول کرده است. آن چه امروزه به نام فلسفه دین و یا مسایل کلام جدید طرح می شود، با آن که عمری چندان طولانی ندارد، ولی در همین فاصله اندک گسترش و توسعه زیادی یافته است.

روزگار ما از این رو که مباحث کلامی و فلسفه دین در آن رونق گرفته و توجه بسیاری از اذهان را به خود جلب کرده، عصری کم نظیر و ممتاز است. شاید بسیاری از اندیشمندان سال های آغازین قرن بیستم که شاهد پیدایش فلسفه های تجربه گرا مانند پوزیتیویسم منطقی بودند، گمان می کردند که مباحث فلسفی به طور عام و مباحث فلسفه دین به طور خاص به بوته فراموشی سپرده خواهند شد، ولی گزافه نیست اگر بگوییم که عصر ما عصر فلسفه دین و کلام جدید است.

فضای فرهنگی ما به دلیل شرایط سیاسی و اجتماعی حاکم بر آن، در طول چند دهه گذشته به شدت رنگ مباحث جدید دین شناسی به خود گرفته و

میدان تضارب آرای گوناگون دراین باره شده است.

برداشت های جدید و تفسیرهای نو در مورد دین، در واکنش به جریان براندازی دین مطرح شده که گونه ای، ایمان دینی را در عصر معاصر در چالش هایی قرار داده است. به طور کلی، تمام جریان های فکری که به کم رنگ شدن مظاهر دینی و تضعیف دین داری می انجامد و سبب ایجاد نوعی تساهل و تسامح دین و درون گرایی می شوند، نمازگزاری را تهدید می کنند؛ چون نماز، یکی از بارزترین مظاهر عبادت است. اندیشه هایی که مظاهر و جلوه های دینی را درونی می کنند و تشخص دینی را متزلزل می گردانند. نمازگزاری را به طور ریشه ای تهدید می کند.

پیش زمینه ها

تا این جا کوشیدیم علل مختلف نمازگریزی را بررسی کنیم. در این راستا، بیان پیش زمینه، بی فایده نیست. برخی امور هرچند به طور مستقیم سبب بی میلی افراد نسبت به نماز نمی شوند، ولی به طور پنهان زمینه را فراهم می کنند و ویژگی های فردی و شرایط روحی و روانی فرد را به سویی هدایت می کنند که به نماز میلی نداشته باشد.

ازدواج، انحراف جنسی، شکست های اجتماعی، طلاق والدین، شکست های تحصیلی مانند پذیرفته نشدن در آزمون ورودی دانشگاه، نقص عضو، از دست دادن پدر یا مادر، عدم رضایت شغلی و به طور کلی شغل. مشکلات مادی، امراض روانی و اختلال شخصیت، اختلاف های خانوادگی، اعتیاد و ازدواج دوم والدین از این امور هستند که ممکن است در برخی موارد بر جریان نمازگزاری تأثیر داشته باشند.

ص: ۴۱

فصل سوم: توصیه های لازم برای برنامه ریزان در سطح کلان

۱. تقویت و بالندگی هویت دینی

(۱)

صاحب نظران بر این نکته اساسی، اتفاق نظر دارند که مهم ترین ویژگی انقلاب اسلامی که آن را از دیگر حرکت های انقلابی متمایز می سازد، هویت دینی و رسالت فرهنگی آن است.

هویت در اصطلاح جامعه شناسی کوشش فرد برای تحقق یکتایی خویشتن است، در شرایطی که در حال شکل دادن به رفتار خویش باشد.(۲) به عبارت دیگر، هویت داشتن، تصویر روشنی از چگونگی بودن است که در گذشته ریشه دارد، در حال شکل می گیرد و نظر به آینده دارد.

هویت دینی پس از تحکیم ارتباط آدمی با خداوند متعال و پذیرفتن حاکمیت الهی، در وجود انسان و جامعه پدید می آید. پس از تثبیت هویت دینی، رفتارهای فردی و اجتماعی براساس آرمان ها و هدف های دین شکل می گیرد. هویت دینی به انسان نشان می دهد که عالم طبیعت، مرتبه نازل هستی و متأثر از مرتبه برتر آن، یعنی عالم ملکوت است.

ص: ۴۲

---

۱ - ۱. برای مطالعه بیشتر نک: حمید نگارش، هویت دینی انقطاع فرهنگی، نمایندگی ولی فقیه در سپاه، مرکز تحقیقات اسلامی.

۲- . ۲. باقر ساروخانی، درآمدی بر دایره المعارف علوم اجتماعی، نشر کیهان، تهران، ۱۳۷۵ ۱۳۷۶ ، ص ۳۴

امروزه، صاحبان فن آوری با ابداع فرهنگ های مهاجم، در حال رویارویی با هویت دینی انسان ها برآمده اند و هرگونه ارتباط قدسی در جامعه بشری را انکار می کنند؛ در حالی که بشر به برکت ارتباط های روحانی و معنوی، هزاران سال زندگی خویش را جلوه ای الهی بخشیده است. از این رو، نخستین رسالت مسئولان مسایل فرهنگی جامعه، پیش گیری از کم رنگ شدن این ارتباط و در نتیجه از میان رفتن هویت دینی، نزد افراد جامعه به ویژه نسل جوان است، ولی تضاد ذاتی میان فرهنگ مادی غرب و فرهنگ اسلامی، سیاست گذاران غرب را بر آن داشت تا به مبارزه با فرهنگ اسلامی برخیزند. آخرین روش غرب در این رویارویی، استحاله فرهنگی جوانان و بی هویت ساختن آنان است.

«اعتماد به خدا، اعتقاد به معاد، اعتقاد به پیامبر خاتم و اعتقاد به ائمه معصومین»، مهم ترین شاخصه های هویت دینی در بعد اعتقادی است. در بعد اخلاقی «توکل، تواضع، همت بلند، بی رغبتی به دنیا و مردم داری»، مهم ترین شاخصه ها هستند. «اخلاص، اهتمام به دعا و ادای فرایض» نیز مهم ترین شاخصه ها در بعد عبادی هستند. در بعد سیاسی و اقتصادی «دشمن شناسی، سازش ناپذیری، احتیاط در مصرف بیت المال و ساده زیستی» مهم ترین شاخصه های هویت دینی هستند. «شناخت و آگاهی، تبیین جامعیت دینی، تبیین ارزش های اسلامی، حفظ و گسترش ارزش ها و آرمان ها، احیای تربیت دینی، ارایه الگوها و زدودن خرافات از چهره دین»، راه های تقویت هویت دینی هستند.

القای ناکارآمدی دین، گسترش اعتیاد و بی حجابی و موسیقی مبتذل، فساد مالی، ناهمگونی فرهنگی، نشر افکار گمراه کننده و فرهنگ مبتذل، نادیده

ص: ۴۳

گرفتن اصـل امر به معروف و نهی از منکر، رفـاه طلـبی و ثروت انـدوزی، سـبب تضـعیف هویت دینی می شود. در نتیجه، دین منزوی و اسلام و رهبری دینی و فرهنگ کفر ستیزی از جامعه حذف می شود.

۲. تقویت زیر ساخت های اعتقادی و باورهای دینی

نظام اعتقادی و جهان بینی اسلامی، برپایه برخی اصول و زیر ساخت هاست که بدون آن، ایجاد و تعمیم باورهای دینی ممکن نیست؛ یعنی باورهای دینی برخاسته از یک نظام اعتقادی خاصـی است که تقویت آن، سبب شکوفایی باورهای دینی شود. به نظر می رسـد اصول اعتقـادی پیش نیـازی برای پـای بنـدی عملی و علمی به باورهـای دینی است. با توجه به جایگاه و اهمیت باورهای دینی در نظام اسلامی و تأثیر آن در شکل دهی به حرکت های اجتماعی، فرهنگی و سیاسی، تقویت این پیش زمینه و ایجـاد زیر سـاخت هـای اعتقـادی لازم است؛ همـان گونه که رشـد و توسـعه اقتصادی بـدون وجود زیر ساخت های اقتصادی ممکن نیست، تحقق نمادهای مذهبی بدون زیر ساخت های عقیدتی نیز امکان ندارد.

تبیین نظـام اعتقـادی که بر پایه توحیـد، معاد، امامت، تکریم شـعایر دینی، پای بنـدی به فضایل اخلاقی، تعصب و غیرت دینی، دفاع از ارزش ها، تشخص اسلامی و امر به معروف و نهی از منکر باشد، باعث ایجاد باورها و تقویت آن ها می شود. این نظام فکری و جهان بینی، سبب شکل دهی نظام عملی و ایدئولوژی می شود.

یکی از بهترین و مؤثرترین راه ها برای گسترش فرهنگ دینی در سطح

جامعه، تقویت باورهای دینی است و این امر مهم، از راه تقویت زیر ساخت های اعتقادی به دست می آید.

نمازگزاری و انس با نماز نیز یکی از بزرگ ترین باورهای دینی است که بدون وجود زیر ساخت های اعتقادی، تحقق و دوام آن مختل می شود. از این رو، توجه به این زیر ساخت ها به ایجاد روحیه نمازگزاری مداوم در سطح اجتماع در نسل های مختلف کمک شایانی می کند.

۳. جهت دهی به بینش مذهبی عمومی جامعه

همه اعضای جامعه دینی از نظر پای بندی به انجام تکالیف شرعی و باورهای مذهبی در یک سطح نیستند. ممکن است برخی از روحیه دین داری بالایی برخوردار باشند، ولی برخی دیگر چندان غیرت دینی و هویت دینی نیرومندی نداشته باشند. گروه اول به اندازه کافی برای انجام امور دینی انگیزه دارند و به محرک خارجی برای شکل دهی بینش های مذهبی نیازی ندارند. حتی ممکن است سبب حرکت دینی دیگران نیز بشوند، ولی گروه دوم به دلیل نداشتن انگیزه کافی، به طور معمول، در انجام فرایض دینی سستی می کنند. این افراد اگر تشویق یا تحریک شوند، به خوبی اعمال مذهبی را انجام می دهند؛ یعنی گرایش های مذهبی آن ها آن قدر ضعیف نیست که با تحریک و تشویق به انجام فرایض دینی ختم نشود.

وضعیت جامعه ما در مورد نماز نیز چنین است. بسیاری از افراد جامعه، نماز خوان هستند، ولی پای بندی زیادی نسبت به آن ندارند؛ در نتیجه یا با سستی و بی انگیزه نماز می خوانند یا ممکن است در برخی شرایط مانند

مهمانی ها، عروسی ها و مسافرت نماز را ترک کنند. البته آن قدر بی انگیزه نیستند که نماز را برای همیشه ترک کنند.

یکی از بهترین راه ها برای ایجاد و تداوم نمازگزاری در این دسته از افراد جامعه، تحریک و تشویق آن ها و کشاندن آن ها به نمازهای جماعت و قرار گرفتن در گروه نمازگزاران است. به هر حال، باید به این بینش مذهبی عمومی جامعه جهت داد و آن را در راه دین داری تقویت کرد.

به نظر می رسد، رسانه با توجه به تنوع و تعدد مخاطبان و امکانات فراوان در راه برقراری ارتباط، به خوبی بتواند با یک برنامه ریزی حساب شده و مخاطب شناسی کامل، این بینش ها را جهت داده و در راه بالندگی آن ها سهیم باشد. تجربه نشان داده رسانه، به ویژه سیما در این مورد بسیار موفق و کارآمد بوده است. برای نمونه، می توان از برنامه ریزی مذهبی رسانه در نوروز ۱۳۸۱ نام برد که به جهت دهی بینش های عمومی جامعه در مورد عزاداری حضرت ابا عبدالله الحسین علیه السلام انجامید. اگر این برنامه ریزی نبود، با توجه به تقویت اندیشه های ملی گرایانه در دهه اخیر، امکان بزرگداشت شعایر دینی در آن حد، دور از ذهن به نظر می رسید. استقبال خوب بینندگان و اثر گذاری بالای برنامه ها نشان دهنده مخاطب شناسی خوب و کامل برنامه ریزان بود. در مورد جهت دهی به بینش عمومی مذهبی جامعه، توجه به این نکات خالی از لطف نیست: افزایش آگاهی های دینی در سطح عموم جامعه، پژوهش درباره علل ترک نماز و راه های درمان، توجه به آثار سوء تبلیغات دینی نامنظم و بی حساب و برنامه ریزی در راستای تبلیغات منظم و حساب شده، ایجاد انگیزه از راه های مختلف پس از مخاطب شناسی دقیق و کامل و طرح برنامه های بلند

مدت و کوتاه مدت در سطوح مختلف.

۴. ایجاد فضای معنوی

در بحث علل بی میلی به نماز، در مورد محیط و تأثیر آن در رونـد نمازگزاری بحث کردیم. انسان، موجودی اجتماعی است که در کنار دیگر انسان ها زنـدگی می کند و از آن جا که همه انسان ها خُلق و خو و ویژگی های رفتاری یکسانی ندارند، در روابط انسانی بر یکدیگر تأثیر می گذارند. پس، نقش محیط در نظام رفتاری انسان قطعی است.

گـاهی محیـط به عنوان محرک، به تنهـایی بر انسـان تـأثیر می گـذارد و انسـان را بـا خود همراه می کنـد. فضاهایی که معنوی باشـند، ناخودآگاه انسان را تحت تأثیر قرار می دهنـد و به طور غیر مسـتقیم، بـدون حساسـیت فرد، سـبب تأثیر گـذاری تام می شونـد. ایجـاد فضـای معنوی، گـاهی به علت وجود انسـان های با تقوا و روحانی و مـذهبی است و گاهی به علت وجود مظاهر دینی پر جـاذبه است؛ ماننـد حرم ائمه و مجالس عزاداری اهل بیت علیهم السـلام، که با وجود این که تمام اقشار مردم چه دین دار و چه غیر دین دار، در آن شـرکت دارند، ولی فضای معنوی خاصی حاکم است. تأثیر فضای معنوی اگر سبب همراهی فرد بـا جلوه هـای دینی نشود، دست کم مـانع بی حرمتی به مقـدسات دینی، گنـاه و ابتـذال می شود. به نظر می رسـد ایجاد فضای معنوی، زمینه لازم را برای گرایش درونی فرد به مظاهر مـذهبی فراهم می کند و سـبب می شود انسان، آگاهانه و پس از تفکر و تصـمیم گیری، بـا رضـایت کامـل در مسـیر دین داری قرار بگیرد. به عبـارت دیگر، ایجـاد فضـای معنوی، انگیزه کافی برای گرایش به معنویت ایجاد

می کنـد و مـانعی در راه دیـن گریزی است. شایـد بتـوان گفت، فرد شـرم می کنـد از این که در آن فضـای معنـوی به امر غیر معنوی بپردازد. اگر فضای عمومی جامعه معنوی باشـد، زمینه بسـیار مناسبی برای گرایش به معنویات به وجود می آید که مهم ترین آن معنویـات، نماز است. وجود فضای معنوی در خانواده، مـدرسه و دانشـگاه نقش ویژه ای در تقویت رونـد نمازگزاری دارد.

به جرأت می توان گفت، رسـانه قوی ترین عامل و کارآمـدترین ابزار برای فضا سازی و ایجاد فضای معنوی در سـطح عمومی جـامعه است. در مورد نقش رسانه در ایجاد فضای معنوی در جامعه، در بحث راهکارها بحث خواهیم کرد. دیگر سازمان ها و نهادهای دیگر نیز در این راسـتا می توانند نقش آفرین باشـند. اینک، نقش برخی گروه ها و سازمان ها را در این مورد بررسی می کنیم. راهکارهای موجود از هماهنگی خوبی برخوردار نیسـتند و برخی از این توصـیه ها پیش تر در عمل شـکست خورده اند.

سازمان تبلیغات با توجه به محتوا و هـدف تشـکیل آن، نقش خاصـی در این زمینه بر عهده دارد. در این راسـتا، موارد زیر مهم است:

نصب پلاکارد، تابلو و پارچه نوشـته ها در مناسـبت های دینی، ماننـد شـهادت و تولد ائمه علیهم السـلام، برگزاری مسابقاتی با درون مایه دینی در سـطح گسترده و با جوایز ارزنـده، برگزاری همایش های دینی با موضوعات جدید، نشـر کتاب های دینی، مجله و ماهنـامه هـای مـذهبی، برنـامه ریزی مناسب برای آموزش، اعزام و اسـتقرار روحانیون به تمام نقاط کشور، ایجاد پایگاه های فرهنگی ثابت و سـیار در مساجد و منازل، برنامه های متنوع به شـکل کلاس های دینی، تهیه و نشـر نوار کاست، ویدئو و سی دی های مذهبی.

با توجه به نقش ارتباطی گسترده پست و تلفن، مطالب زیر در خور توجه است:

اختصاص شماره تلفن ویژه برای شنیدن صدای قرآن و صوت مداحان اهل بیت علیهم السلام، نوشتن احادیث، احکام و اشعار دینی و انقلابی در قبض بهابرگ تلفن،(۱) مذهبی بودن آهنگ ها و گفته ها در مکالمات تلفنی گویا. برای مثال، اگر با شماره تلفن همراهی تماس گرفته شود که خاموش است، این پیام شنیده شود؛ «بسم الله الرحمن الرحیم. دستگاه مورد نظر خاموش است.»، تهیه و نشر تمبرهایی که نمادهای دینی داشته باشند، مانند حرم ائمه علیهم السلام، و ساخت گوشی های تلفنی که به جای موزیک انتظار، قرآن پخش کند یا به جای زنگ زدن، آیه خاصی از قرآن را پخش کند.

آموزش و پرورش و آموزش عالی با بسیاری از نیروهای جامعه ارتباط دارد که مدت این ارتباط زیاد است و افراد حاضر در این مراکز، در جامعه بسیار اثرگذار هستند؛ زیرا جوانان و نوجوانان که در دانشگاه ها و مدرسه ها تحصیل می کنند، نقش خاصی در آینده جامعه دارند. از این رو، تربیت آن ها بسیار مهم است. برای معنوی شدن فضای مدرسه، دبیرستان و دانشگاه، امور زیر قابل توجه است:

برگزاری نماز جماعت و پخش اذان، نصب نوشته ها و تصاویر با گرایش های مذهبی با ابتکار عمل و زیبایی خاص، گرامی داشت مناسبت های دینی مانند ایام شهادت و تولد ائمه علیهم السلام و اعیاد مذهبی، برگزاری مراسم دعا

۱- ۱. به طور کلی، نوشته شدن احادیث، احکام فقهی و نوشته های انقلابی بر روی فیش های آب، برق و گاز در ایجاد فضای معنوی در جامعه تأثیر دارد.

و نیایش، نصب صندوق صدقات، نویسندگی، مشاعره و مسابقه با محتوای دینی، اردوهای زیارتی و سیاحتی و فرهنگی مانند جماران، جمکران، مشهد و مناطق جنگی، تنظیم کتاب های درسی در راستای اشاعه فرهنگ دینی، حضور شخصیت های دینی، رزمندگان اسلام، جانبازان و آزادگان و بیان خاطرات معنوی توسط آن ها، پخش نوارهای دینی مانند قرآن، تواشیح، و ذکر توسل در اوقات فراغت و زنگ تفریح، حضور امام جماعت و شخصیت های دینی در هنگام زنگ تفریح در محوطه و فضای آموزشی، وجود برنامه های دینی در زنگ تفریح مانند نماز فرادا، برگزاری همایش ها و جلسات بررسی شخصیت عرفا، ایجاد هیئت های عزاداری در فضای آموزشی که مدیریت و برنامه ریزی آن برعهده خود جوانان و نوجوانان باشد.

شرکت های اتوبوس رانی و تاکسی رانی با ایجاد فضای معنوی داخل اتوبوس و تاکسی می توانند، نقش خاصی در افزایش گرایش دینی مسافران داشته باشند. برای رسیدن به این امر مهم، نصب عکس های دینی، آیات، روایات و جمله هایی مانند «برای سلامتی آقا امام زمان صلوات»، یا اشعاری که محتوای دینی دارد سفارش می شود. نوشتن جملات مذهبی بر روی بلیت ها و پخش صوت مذهبی داخل اتوبوس نیز موثر است. هم چنین جداشدن قسمت خواهران و برادران در اتوبوس کمک شایانی به ایجاد فضای معنوی می کند.

کمیته امداد نیز با تبلیغ حس نوع دوستی و احیای ارزش های دینی در راستای کمک به بینوایان، می تواند در ایجاد فضای معنوی جامعه نقش اساسی ایفا کند. ازدواج افراد زیر پوشش، طرح اکرام، طرح اطعام و صدقه از این امور است که در سال های اخیر، تجربه خوبی به جا گذاشته است.

ص: ۵۰

روابط عمومی در تمام سازمان ها و ارگان ها با نصب عکس، پلاکارد و نکات زیبا و ظریف دینی در محیط کار در ایجاد فضای معنوی نقش خاصی ایفا می کند. برای مثال، روی در ورودی نوشته شده باشد:«وَ مَنْ تَوکَّل عَلی اللّهِ فَهُوَ حَسبُه» (طلاق: ۳) یا احادیثی(۱) در مورد رفع حوایج مؤمنان که افزون بر ایجاد فضای معنوی، در ایجاد انگیزه برای گره گشایی از کار ارباب رجوع بسیار مؤثر است. برای مثال، بر روی میزکار، چنین نوشته ای باشد: « عالم محضر خداست، در محضر خدا گناه نکنید». پخش اذان هنگام نماز و نصب احادیث در تابلو اعلانات و مشکی پوش کردن آن در ایام شهادت و رحلت اهل بیت بسیار مهم است. به طورکلی، تابلو اعلانات باید همواره برای نکات معنوی باشد. در صورتی که برگزاری مراسم دینی، مانند زیارت عاشورا در صبح پنج شنبه در محل کار امکان داشته باشد، نقش خاصی در ایجاد فضای معنوی خواهد داشت.

برای تأثیر بیشتر و بدون عوارض جانبی و بازدهی منفی در اجرای این پیشنهادها، توجه به نکات زیر لازم است:

۱. برخی از این موارد در فضاهای خاصی قابل اجراست. بهتر است پیش از اجرای راهکارها، فضاشناسی دقیقی انجام شود که آیا مخاطبان پیام، ظرفیت اجرای آن را دارند؟ چون همه این راهکارها در تمام فضاها قابل اجرا نیست. در غیر این صورت، افزون بر بی اثر بودن، عوارض منفی مانند دل زدگی و بی تفاوتی به مسایل دینی نیز ایجاد می شود.

۱- ۱۹۳ و ۱۰۴ ؛ نراقی، معراج السعاده، ص ۳۸۵ ؛ محمد ،۳۶۷، ۱۶۴ ، ۱. کلینی، اصول کافی، ج ۲، صص ۳۶۶ . باقر مجلسی، بحارالانوار، ج ۷۱ ، صص ۳۱۵ و ۳

۲. اجرای برخی از این پیش زمینه ها به پیش نیازهایی نیاز دارد. پیش از اجرای آن ها، پیش زمینه ها محقق شود.

۳. ذکر این راهکارها به این معنا نیست که اجرای آن ها در همه این موارد مفیـد است، بلکه به این معناست که می توان از آن ها در راه تقویت گرایش های دینی، با رعایت پیش زمینه ها و پس از فضاشناسی بهره برد.

۵. گسترش فرهنگ نماز

توجه به چنـد نکته بر ضـرورت به کـارگیری سـیاست هـا و برنـامه ریزی هـای درست و دقیق در رسـانه برای ایجاد و گسترش فرهنگ نماز اشاره دارد:

۱. رسانه های ارتباطی در شکل گیری جوامع امروزی نقش خاصی دارند. به گونه ای که تحول رسانه ها، به شیوه های بنیادین با دگرگونی های پایه ای که جهان مدرن را شکل داده، هم بافت است.(۱)

۲. تحول و توسعه رسانه های ارتباطی، ترکیب و سرشت زندگی اجتماعی را شکل داده و اشکال جدیدی از عمل و تعامل را به وجود آورده است که دیگر به سهیم بودن مخاطب در مکان مشترک وابسته نیست.(۲)

۳. اگر می خواهیم دگرگونی هـای فرهنگی ملازم با جوامع مـدرن را درک کنیم، بایـد برای تحول رسانه های ارتباطی و تأثیر آن ها نقش اصلی قایل شویم.(۳)

۱- ۱. در این مورد نک: رسانه و مدرنیته، جان ب تامپسون، ترجمه : مسعود اوحدی، انتشارات سروش، فصل دوم.

۲- ۲. رسانه ها و مدرنیته، فصل سوم.

۳- ۳. نک: ایـدئولوژی و فرهنگ مـدرن، همو، مؤسـسه فرهنگی آینـده پویان، تهران، ۱۳۷۹ ؛ مفهـوم ای دئولـوژی، . خورخه لارین، ترجمه: فریبرز مجیدی، وزارت امور خارجه، مرکز چاپ و انتشارات، ۱

۴. رونـد تغییر فرهنـگ در هر جامعه ای، همیشه رونـد صـعودی نـدارد و ممکن است به علل مختلف، فرهنگ جامعه به سـمت پیشرفت حرکت نکند.(۱)

ایجـاد و گسترش فرهنـگ نمـاز به زمـان زیـادی احتیـاج دارد، ولی آثار بسـیار ژرفی در صـحنه های مختلف زنـدگی و تعالی فرهنگی بر جـا خواهـد گـذاشت. نیم نگـاهی به دیگر مفاهیم و اعمال دینی که به صورت فرهنگ در آمـده انـد، پی آمـدها و جایگاه ایجاد فرهنگ نماز را آشـکار می کند. یکی از بهترین فرهنگ های دینی، عزاداری در ماه محرم و صفر است که حتی در زمان حکومت های غیر دینی در ایران اجرا شـده و حتی افرادی که به مطالب دینی، پای بند نیسـتند، در این مراسم شـرکت می کننـد. ایجـاد فرهنگ نماز بهترین، مؤثرترین و مـداوم ترین شـیوه برای گسترش نمازگزاری در جامعه است. وقتی فرهنگ نماز در جامعه پدیـد آیـد، دیگر نیاز نیست که برای اقامه نماز تبلیغ شود. همان گونه که برای عزاداری اباعبـدالله الحسـین علیه السلام تبلیغ نمی شود و مردم به صورت خود جوش و به طور گسترده در این مراسم شرکت می کنند.

گذشـته ازاین، ایجـاد فرهنـگ نمـاز در تعادل و اعتلای فرهنگی جامعه، بسـیار موثر است و با توجه به آثار و کارکردهای آن، نقش بسـیار زیـادی در دفـاع از ارزش هـا و رویـارویی بـا تهاجم فرهنگی بازی می کنـد و اقتـدار سیاسـی و اقتصادی را در پی خواهـد داشت. برای گسترش فرهنگ نماز، برنامه ریزی بسـیار دقیق و حساب شده ای نیاز است که ممکن است طولانی باشد.
قرآن

۱- ۲۲۴ ؛ سیر تکامل فرهنگ، یولیان ،۲۱۹، ۲۱۰، ۱۸۶، ۱۲۷ ، ۱. نک: فرهنگ پیرو، فرهنگ پیشرو، صص ۱۲ لانگ، ترجمه: بیژن دانشور.

مجید این راهکارها را برای گسترش فرهنگ نماز توصیه می کند: « بیان رمز و راز نماز و آثار آن، فرمان مستقیم و آشکار به برپایی نماز، ترسیم چهره ای زیبا و جذاب از نمازگزاردن»(۱)

استفاده از روش الگویی، تذکر و یادآوری پی آمدهای، احداث و زیباسازی مسجدها و نماز خانه ها، و ویژگی های شخصیتی امام جماعت در مسجدها و مدرسه ها هر کدام به گونه ای در ایجاد فرهنگ نماز مؤثرند. در مورد نقش رسانه در این راستا، در بخش راهکارها توضیح خواهیم داد.

۶. گسترش تبلیغات دینی

تبلیغ، در مفهوم کلی عبارت است از رساندن پیام به گیرنده پیام از راه برقراری ارتباط برای ایجاد تغییر و دگرگونی در بینش و رفتار و افکار. در فرهنگ دهخدا، در معنی تبلیغ چنین آمده است: « تبلیغ یعنی رساندن، فراخواندن کسی به دینی، عقیده ای، مذهبی، مسلکی و روشی و کشیدن کسی به راهی که تبلیغ کننده قصد دارد»، ولی تبلیغ در تمدن امروزی غرب به مجموعه ای از شگردها و شیوه های تأثیرگذاری روانی و انفعالی گفته می شود که بزرگ ترین ویژگی آن در برنداشتن هرگونه پیام آگاهی بخش و بیدار کننده است.

با رشد و توسعه وسایل ارتباطی و از میان برداشته شدن مرزهای جغرافیایی، فصل جدیدی از تاریخ تجاوزات بشری به وجود آمده است.

۱- ۱. نماز و زندگی، مقالات برگزیده هشتمین اجلاس سراسری نماز، ستاد اقامه نماز، تهران، صص ۲۱۶ .۲۳۷

فصلی که در آن، برتری های فرهنگی، نظامی، سیاسی، و اقتصادی در سایه تبلیغات حساب شده و دقیق به دست می آید. امروزه، تبلیغ بر پایه شیوه های اغفال گرانه ای استوار است که بر اهمیت و ضرورت تبلیغ و اتخاذ شیوه ای مناسب برای مبارزه با تبلیغ ضد دینی غرب می افزاید.

امروزه، اقناع یکی از مهم ترین اهداف تبلیغات است که سبب تأثیرگذاری بر افکار عمومی می شود و این در حالی است که در آستانه قرن بیست و یکم استفاده از زور و روش های جبری آشکار، رنگ باخته و چیرگی ساز و کارهای بازار بر اقتصادهای دولتی و ابزارهای اقتصادی دولت ها برای سلطه بر شهروندان نیز محدود شده است. از سوی دیگر، گسترش روز افزون انواع رسانه های همگانی و حضور فراگیر آن ها در عرصه های گوناگون زندگی، اقناع را به بهترین و موثرترین ابزار، برای حل مناسبات میان حاکمان و مردم و نیز میان آحاد مختلف مردم تبدیل کرده است. ساده اندیشی بسیاری از مردم در پذیرش منفعلانه تبلیغات سیاسی و تجاری و بدبینی افراطی عده ای از روشن فکران و منتقدان نسبت به نقش رسانه های همگانی در دوران معاصر، دو نگرش نادرست افکار عمومی در قبال تبلیغات است. ایجاد و تداوم یک دموکراسی، بستگی به وجود ارتباط گرانی دارد که بتوانند پیام خود را به گونه ای آشکار و منصفانه به مخاطبان ارایه دهند و از سوی دیگر، به مخاطبانی نیازمند است که بتوانند ارایه منصفانه مطلب را از گفتار فریب کارانه تشخیص دهند. پس تبلیغات، افزون بر زمینه فرهنگی و اقتصادی، در زمینه سیاسی نیز بسیار موثر است. پیام و چگونگی ارایه آن و رویارویی با تاکتیک های اقناعی

در فن آوری تبلیغات بشر نوین در عصر ارتباطات بسیار مهم است.(۱)

ابزار تبلیغات در جهت دهی تبلیغ و عملی شـدن اهـداف تبلیغی مؤثرنـد و در تبلیغات دینی بایـد به آن توجه شود. هنر، صـدا و سیمـا، مطبوعـات، خبرگزاری هـا، شـعر و ادبیـات، رمان، معماری، موسـیقی، مساجـد و مبلغان دینی از مهم ترین ابزار تبلیغاتی هسـتند. ابزار تبلیغ اهمیت زیـادی دارنـد که به آفـات آن بایـد توجه شود. فراموش شـدن اهـداف، کم تر بودن محتوا از حجم، تسلط جّو بیگانه، اصالت سرگرمی، عوام زدگی و نفوذ جناح ها و بانـدها، از آفات ابزار تبلیغ است.(۲) صدا و سیما به عنوان اصلی ترین ارکـان حکومت، نقش ویژه ای در اداره و کنترل جـامعه دارنـد. بـا توجه به گسترش روابـط و هـدف فاصله های طبیعی و جغرافیایی و آن چه در مورد تبلیغات بیان شد، جایگاه تبلیغات دینی در رسانه به خوبی آشکار می شود. از آن جا که رسانه در ایجاد و انتقال پیام بسـیار مؤثر است، برای پاسداری از فرهنگ دینی اسـتفاده از تبلیغات در رسانه، به ویژه سیما بسیار مفیـد خواهد بود. رسانه، امکانات زیادی را برای ایجاد و دفاع از ارزش های اسـلامی در اختیار دارد و برای رسالت انقلابی ـ فرهنگی خود می تواند از این رهگذر عبور کند. با توجه به بسـیاری مخاطبان، امید موفقیت رسانه در این زمینه بیشتر می شود. سیـاست هـای تبلیغاتی رسانه در روابط عمومی بسـیار مهم است.(۳) تهـاجم فرهنگی دشـمن و تنوع مخاطبان، بر ضـرورت این موضوع می افزاید. گسترش نماز و نمازگزاری در جامعه به یک

ص: ۵۶

۱- ۱. نک: عصر تبلیغات، آنتونی پراتکانیس، الیوت آرنسون، ترجمه: کاووس سید امامی، محمد صادق عباسی.

۲- ۲. نک: تبلیغات دینی، ابزار و شیوه ها، رزاقی احمد.

۳- ۳. نک: روابط عمومی و تبلیغات، کاظم متولی.

سلسله تبلیغات دینی یکپارچه و حساب شده نیاز دارد که بدون آن چشم انداز مناسبی در روند نمازگزاری جامعه مشاهده نمی شود. نماز، بزرگ ترین نماد دینی و بیانگر تشخص و هویت اسلامی است و در بین تبلیغات دینی از اولویت خاصی برخوردار است.

در این موضوع، توجه به چند نکته خالی از لطف نیست:

۱. توسعه سریع رادیو و تلویزیون در زمینه های سیاسی و اقتصادی و اجتماعی، دگرگونی های بزرگی در زندگی داخلی و بین المللی مردم جهان به وجود آورده است. امروزه، بسیاری از مردم در جهان سبک زندگی و چگونگی پوشش و آرایش و حتی آداب و رسوم خود را با پیام های این دستگاه های تبلیغاتی هماهنگ می کنند. تأثیر شدید فیلم ها، سریال ها و برنامه های تلویزیونی بر افکار عمومی به اندازه ای است که بررسی این تأثیرها، از موضوعات پژوهشی کارشناسان و محققان به شمار می آید.

۲. تبلیغات باید بر اساس شناخت دقیق مخاطب و بسیار هوشمندانه طراحی شود. توجه به جنبه های روانی و هنری در تبلیغات رسانه ای، بسیار مهم و مؤثر است. اگر تبلیغات به خوبی برنامه ریزی نشود، ممکن است تأثیری وارونه داشته باشد و به ضد تبلیغ تبدیل شود. به جاست که می گویند: «برای بدگویی از چیزی، خوبی هایش را به سستی تعریف کن».

۳. با توجه به جوّ عمومی فرهنگی کشور در واکنش نسبت به آموزه های دینی، یکی از اصلی ترین آسیب هایی که تبلیغات دینی را تهدید می کند، بی توجهی یا کم توجهی مخاطبان به تبلیغات و پیام های مذهبی است که سبب ناکارآمد شدن تبلیغات دینی می شود. از این رو، باید از تبلیغات غیرمستقیم

بهره برد تـا حساسـیت مخاطب برانگیخته نشود. برخلاف تصور برخی، این نوع تبلیغات، بسـیار اثرگـذار خواهـد بود و مخاطب بـدون این که متوجه باشـد، در درازمدت تحت تأثیر قرار می گیرد. حتی از پیام های بازرگانی نیز می توان در این راسـتا سود جست.(۱)

مبارزه با تهاجم فرهنگی و حفظ و احیای ارزش های اسـلامی برای ایجاد نظام ارزشـی پایـدار، از سـفارش هایی است که برای برنامه ریزان در سطح کلان، قابل طرح است. در بخش های پیشین در مورد این دو موضوع بحث کردیم.

۱- ۱. در مورد اسـتفاده از پیام بازرگانی در تبلیغات غیرمسـتقیم دینی، نک : نقش رسانه در گسترش نماز ، از نگارنـده بخش راهکارها در سطح عموم

فصل چهارم: توصیه برای برنامه ریزان فرهنگی و اجتماعی

اشاره

عرصه فرهنـگ، عرصه ای حساس و اثرگـذار است که دگرگونی های آن در زمینه های گوناگون اجتماع مؤثر است و پویایی یا رکود جامعه را در پی دارد. با توجه به اهمیت و ظرافت مسایل فرهنگی، ضرورت برنامه ریزی در این راستا آشکار می شود. از آن جا که فرهنگ، مربوط به بخش خاصی از افراد جامعه نمی شود و نماز نیز در تمام عرصه های زندگی فردی و اجتماعی اثرگـذار است، از این رو، بایـد در سـطح کلان و تمام ابعاد اجتماع برنامه ریزی شود. در این بخش، می کوشـیم برای تقویت، گسترش و تعمیق روحیه نمازگزاری مطالبی را بیان کنیم. این مطالب را در دو بخش، برنامه ها، و وظایف پی می گیریم.

الف) برنامه ها

اشاره

دسـتگاه هـا و مؤسـسه هـای گوناگون فرهنگی هرکـدام به انـدازه امکانات و اثرگـذاری خود بایـد در راسـتای رسالت دینی و انقلابـی خود به این برنـامه ها توجه کننـد و برای گسترش فرهنگ مـذهبی بکوشـند. برخی از این برنامه ها برای دسـتگاه های گوناگون قابل اجراست که چگونگی مدیریت در انجام آن ها بسیار مؤثر است.

ص: ۵۹

۱. تنظیم برنامه ای همه گیر و ابلاغ آن به تمام دستگاه ها

باید برنامه ای همه جانبه، با ضمانت اجرایی قوی تهیه و تدوین گردد و به تمام دستگاه های اجرایی و قانون گذاری کشور ابلاغ شود تا تمامی وزارتخانه ها، دستگاه ها، مؤسسه ها و شرکت های دولتی، نهادهای عمومی و انقلابی، شهرداری ها، بانک ها، مراکز پژوهشی و آموزشی و سازمان ها و مؤسسه های عمومی مشمول آن قانون قرار بگیرند و موظف به اجرای آن باشند. به این ترتیب، گامی مؤثر در راه ترویج فرهنگ نماز برداشته خواهد شد. هر چند تهیه این برنامه به زمان و نیازشناسی قوی احتیاج دارد، ولی اهمیت و آثار زیادی دارد. به نظر می رسد، مناسب ترین گروه برای تهیه چنین برنامه ای ستاد اقامه نماز باشد. این ستاد با توجه به این که در مورد نماز از جنبه های گوناگون در رابطه با نماز فعالیت دارد می تواند پس از پژوهش های لازم، برنامه ای فراگیر و در خور هر سازمان، تهیه و ابلاغ کند. بهتر است در این برنامه، برخی نکات عمومی در نظر گرفته شود که به تمام دستگاه ها مربوط باشد و برخی نکات ویژه که با توجه به چگونگی های خاص هر سازمان تنظیم شود. بهتر است ستاد اقامه نماز در تهیه این برنامه با سازمان تبلیغات اسلامی، آموزش و پرورش، وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، دفتر تبلیغات اسلامی و وزارت کشور هم فکری کند.

البته، هیئت دولت برنامه ای همه گیر در این مورد تصویب کرده است،(۱)

۱- ۱. به دنبال برگزاری ششمین اجلاس سراسری نماز در زنجان با حضور آیت الله هاشمی رفسنجانی و تنی چند از وزیران و تعداد زیادی از اندیشمندان حوزه و دانشگاه، حجت الاسلام والمسلمین قرائتی، در نامه ای خطاب به آقای حبیبی، معاون اول رئیس جمهور، طرح پیام مقام معظم رهبری حضرت آیت الله العظمی خامنه ای به اجلاس نماز در هیئت دولت را پیشنهاد کردند. این موضوع به کمیسیون فرهنگی دولت ارجاع گردید و

ولی لازم است ضمانت اجرایی آن افزایش یابد و پس از تحقیقات و شناخت کافی از وضعیت موجود و علل آن، برنامه ای حساب شده برای تعمیق نمازگزاری طراحی شود.

۲. سایت اینترنتی و محصولات رایانه ای

ما در عصری زندگی می کنیم که بسیاری از جوانان می توانند با رایانه کار کنند و از فن آوری اطلاعاتی رایانه ای آگاهی دارند. امروزه بسیاری از مبادلات فرهنگی به وسیله رایانه انجام می شود و رایانه به یک ابزار فرهنگی تبدیل شده است؛ به گونه ای که با جنبه اطلاعاتی آن رقابت می کند. برنامه سایت اینترنتی و محصولات رایانه ای در چند زمینه قابل توجه است:

الف) اینترنت به ابزاری برای پاسخ به پرسش ها و تبادلات فرهنگی تبدیل شده است، به گونه ای که به عنوان یک عامل آموزشی در حد گسترده، مورد توجه صاحب نظران قرار گرفته است.

ب) به کمک اینترنت می توان با حجم گسترده ای از افراد ارتباط برقرار کرد و اطلاعات صدها کتاب را به صورت حساب شده و طبقه بندی شده در اختیار آن ها قرار داد، بدون این که زمان خاصی یا اجتماع مخاطبان لازم باشد.

ج) شاید تعداد زیادی از کسانی که نمازگزاری یکپارچه و عمیقی ندارند، کسانی باشند که توانایی دسترسی به رایانه و سایت های اینترنتی را دارند. این نکته با توجه به راه یافتن تهاجم فرهنگی در رایانه و اینترنت تقویت می شود.

(۱)

ص: ۶۱

۱- کمیسیون پس از بحث و بررسی موارد پیشنهادی، آیین نامه ترویج و توسعه فرهنگ نماز را به هیئت دولت تقدیم ۱۳۷۶ / ۱ / ۱۳۷۵ با حضور رئیس جمهور محترم، تصویب و در تاریخ ۳۱ / ۱۲ / کرد. این آیین نامه در تاریخ ۱ به تمامی دستگاه های اجرایی کشور ابلاغ شد.

به گونه ای که بسیاری از افرادی که از اینترنت استفاده می کنند، به دنبال تصاویر و روابط مبتذل و مستهجن هستند و انگیزه علمی و فرهنگی ندارند؛ از این رو، شاید بتوان بسیاری از افراد نمازگریز را از این راه مخاطب توصیه ها و راهکارها قرار داد.

د) امروزه این تفکر وجود دارد که دین داری جریانی خشک و انعطاف ناپذیر است که از علم و فن آوری بهره ای نبرده است. به همین دلیل، بسیاری از افراد، مظاهر دینی از جمله نماز را کنار می گذارند. شاید این افراد هیچ ارتباطی بین برنامه های رایانه ای و نماز قایل نباشند. وجود سایت اینترنتی و محصولات رایانه ای، با این تفکر و توهم مبارزه می کند. با توجه به این نکات به نظر می رسد استفاده از اینترنت و محصولات رایانه ای در راه ترویج فرهنگ نماز، برنامه مناسبی باشد. البته در تهیه محصولات رایانه ای باید به نکات مختلفی توجه شود تا اطلاع رسانی، جذاب و مؤثر باشد. بیان اسرار نماز، معارف و حقایق نماز، داستان، سرود، شعر، نکته های ادبی، آثار متعدد و مختلف نماز، راه های حضور قلب و موانع حضور قلب از موضوع هایی هستند که باید در تهیه محصولات رایانه ای به آن توجه شود.

۳. جشنواره و هم اندیشی (سمینار)

جشنواره و هم اندیشی از نظر فرهنگی و علمی جایگاه ویژه ای دارد و در افزایش سطح آگاهی و جلب توجه مخاطبان به موضوعی خاص بسیار اثر گذار است. اگر برگزاری جشنواره، همراه با فراخوان مقاله باشد، اثر بیشتری در آگاهی افکار عمومی دارد. برگزاری جلسه های علمی و جشنواره های فرهنگی ـ پژوهشی در مورد آثار نماز، علل نمازگریزی، راه های ایجاد و

گسترش نمـازگزاری، اسـرار و فلسـفه نمـاز، نماز و اقتصاد، نماز و آثار پزشـکی، نماز و سـیاست، نماز و اجتماع و نماز و روان شناسی در نهادینه کردن نمازگزاری و تعمیق آن بسیار مؤثر است.

البته این جشـنواره ها بایـد از نظر تبلیغاتی به گونه مناسب و هـدف منـد پوشـش داده شود تا برافکار عمومی بیشتر اثر بگذارد. نقش رسانه در این مورد بسیار مهم است.

۴. نماز و محیط کار

با توجه به این که بسیاری از افراد زمان زیادی را در محیط کار سپری می کنند، برگزاری نماز در محل کار، نقش ویژه ای در گسترش نمازگزاری دارد. در محیط کار باید مکان مناسبی برای برپایی نماز وجود داشته باشد که از جذابیت و امکانات کافی برخوردار باشـد. به نظر می رسـد در تمـام محیط های کاری بایـد زمان خاصـی برای نماز در نظر گرفته شود که در آن زمان، کار تعطیل و نماز جماعت برپا شود. به طور کلی، در تمام محیط های کاری باید برنامه ریزی ویژه ای برای نماز و نمازگزاری انجام شود. روابط عمومی ها می توانند با تبلیغات هدفمند و حساب شده زمینه لازم را برای برپایی نماز ایجاد کنند. بهتر اسـت که در محیط کار، امکانات لازم برای نماز فرادا نیز وجود داشـته باشد. وجود نمازخانه تمیز و زیبا، تعطیلی کار در هنگام نماز، تبلیغـات، وجود امـام جمـاعت خوش برخورد، طولا‌نی نبودن مراسم نمـاز، حضور کارفرمـا و مسئولان واحـد کـاری در نماز، برگزاری برخی از برنامه ها همراه با نماز، مانند راه اندازی صندوق قرض الحسنه نماز بین نمازگزاران و برگزاری مسابقه نماز، در برپایی منظم و پر اثر نماز در محل کار مؤثر است.

۵. نام گذاری روزی به نام نماز

ص: ۶۳

نـام گـذاری یـک روز در طول سـال بر اهمیت آن موضوع دلالـت دارد و تبلیغی همه جانبه در مورد آن به شـمار می آیـد که نقش خاصـی در گسترش مفاهیمی، مربوط به آن روز دارد. اگر در طول سال روزی به نام نماز، نام گذاری شود، نشان دهنده اهمیت موضوع و فرصت بسـیار منـاسبی برای صـحبت در مورد نمـاز، برگزاری جشـنواره، چـاپ کتاب و مسابقه در مورد نماز است. نقش رسـانه در گرامی داشت این روز بسـیار مهم است. شایـد به جا باشـد که هر اداره و سازمانی در تشـکیلات درونی خود، روزی را به نـام نماز در نظر بگیرد و برنامه های خاصـی را به بهانه آن روز در مورد نماز اجرا کنـد تا روحیه نمازگزاری در بین کارکنان عمیق تر شود.

ب) وظایف

۱. آموزش و پرورش

اشاره

بی تردید یکی از وظایف اصـلی آموزش و پرورش، تربیت افراد دین دار، مؤمن و پای بند به ارزش های اسلامی است. این در حالی است که پایـداری و اسـتمرار در یک نظام، به تربیت جوانان و نوجوانان بسـتگی دارد. با این دیـد، اهمیت نماز در برنامه های آموزش و پرورش آشکار می شود.

متأسفانه در نظام آموزش، در تبیین و تفسیر مسایل و احکام دینی و توجیه سیاست ها و برنامه ها، کار زیادی انجام نشده است. به نظر می رسد یکی از مهم ترین وظایف آموزش و پرورش در این راسـتا، برگزاری نماز جماعت در فضاهای آموزشـی باشد که دیگر وظـایف آمـوزش و پرورش در راسـتای نمـازگزاری به همین مسـئله برمی گردد؛ از این رو، راه هـای افزایش حضور دانش آموزان در نماز را بررسی می کنیم.

راه های افزایش حضور دانش آموزان در نماز

اشاره

کودکان به عنوان گوهرهایی آسمانی با دل هایی پاک، فطرت هایی زلال، ذهن هایی آماده و گوش هایی حق پذیر، امیدهای آینده اسلام و کشور و نخستین مخاطبان این رسالت بزرگ هستند تا در مراحل آغازین شکل گیری شخصیت، تحت تربیت مفاهیمی قرار گیرند و راه های دشوار و پر نشیب وفراز ورود به دنیای پیچیده و پرشتاب و آکنده از کژی ها و ناراستی ها را به سلامت بپویند و نسلی شایسته برای پاسداری از آرمان های اسلام عزیز باشند. هم چنین، دانش آموزان در مقطع راهنمایی، آینده سازان جامعه هستند و به مرور زمان حضور جدی تر را در عرصه زندگی تجربه می کنند و با مسئولیت ها و تکالیف جدید آشنا می شوند و بیش از گذشته در معرض دسیسه های شیطانی قرار می گیرند و تردیدها گریبانگیر آن ها می شود. باورهای خود را در محک منطق احساسی خود می برند و گذر حساس و سرنوشت سازی را در پیش روی دارند. گذر موفق در شرایطی که باورهای دینی عمق لازم را یافته و از آزمون تردیدهای دوره نوجوانی به سلامت عبور کرده است، لازمه توفیقات بعدی است؛ زیرا این دوره، مهم ترین دوره سنی انسان است.

از دیدگاه اسلام، دوره جوانی دوره هم رأیی، همراهی و مشورت با پدر و مادر، یادگیری حلال و حرام و دوره دشمنی یا دوستی با والدین است. جوان در این دوره هم مانند دوره نوجوانی باید بار گران مشکلات دوران بلوغ و تکلیف مستقیم بسیاری از کارهای خود را بر دوش کشد. اگر والدین، آموزش و پرورش و دستگاه ها و ارگان های تربیتی، ویژگی های جوان را در این دوره بشناسند و مسئولیت و حق مشاوره و تصمیم گیری به او بدهند، او هم خود را

به ایجاد ارتباط نزدیک و همکاری با والدین و... پای بند خواهد دید.

راه های افزایش حضور دانش آموزان در نماز جماعت در مدارس را در سه بخش فرهنگی، اقتصادی و مدیریتی پی می گیریم.

عوامل فرهنگی

الف) شخصیت امام جماعت

نقش امام جماعت در مدرسه ها، بسیار مهم و سرنوشت ساز است. امام جماعت موفق و جوان باور، می تواند با افشاندن بذر محبت در دل نوجوانان، تصویری زیبا و خاطره انگیز از نماز و دیگر عبادت ها بر لوح دل و جان آنان ترسیم کند. به جرئت می توان گفت که امام جماعت، مؤثرترین عامل حضور دانش آموزان در نماز جماعت مدرسه ها است که در صورت فراهم نبودن عوامل دیگر نیز نقش محوری خود را حفظ خواهد کرد.

امام جماعت به تناسب موقعیت دینی و جایگاه مقدس و ویژگی های صنفی، در زمان حضور در مدرسه، مستقیم ترین و مؤثرترین نقش تربیتی را داراست و می تواند کارکردهای مهم تربیتی داشته باشد. الگوی عملی بودن، تشویق دانش آموزان به دین داری و تقویت باورهای دینی در آنان، تعلیم آموزه های دینی، پاسخ گویی به پرسش ها و مشکلات اخلاقی و روحی دانش آموزان و برپایی منظم نماز جماعت، از این کارکردهاست.

امام جماعت موفق، از ویژگی های اخلاقی، شخصیتی و اجرایی ممتاز برخوردار است و در پرتو آن ها رسالت معنوی و هدایت خویش را به بهترین شکل انجام می دهد. مجموعه این ویژگی ها را می توان به سه بخش تقسیم کرد که به آن ها اشاره می شود:

۱. ویژگی های اخلاقی که عبارتند از: داشتن اخلاص، تطابق سخن با عمل،

متواضع بودن، صبور و با حوصله بودن، منظم و منضبط بودن، حفظ شئون امام جماعت و آراستگی ظاهر و باطن.

۲. ویژگی های کاری و اجرایی که عبارتند از: قدرت مدیریت، هدف دار بودن و برنامه ریزی برای آن، جمع آوری اطلاعات لازم درباره مدرسه و دانش آموزان و نیازسنجی، فعال و بانشاط بودن، برخورداری از معلومات کافی، همکاری و هماهنگی با ستاد تربیتی مدرسه، ارزیابی مستمر از فعالیت خود در مدرسه، انتقادپذیری و قدرت بیان و تفهیم مطالب.

۳. ویژگی های امام جماعت در ارتباط با دانش آموزان که عبارتند از: «برخورداری از مهارت کار با کودکان و نوجوانان، آشنایی با ویژگی ها و روحیات دانش آموزان، تناسب برنامه ها و رفتار با سن، مقطع تحصیلی و جنسیت آنان، نوآوری و تنوع در برنامه ها، ایجاد پیوند میان مدرسه و مسجد، توان برقراری ارتباط با دانش آموزان، صمیمی بودن و اظهار محبت و شخصیت دادن به دانش آموزان».

با توجه به ویژگی های امام جماعت موفق، حساسیت و اهمیت امام جماعت در برگزاری پرشور نماز جماعت آشکار می شود. امام جماعت برای این که نقش خود را به خوبی ایفاکند، باید به ابعاد مختلف آموزشی و تربیتی دانش آموزان و مدرسه توجه کند تا بتواند وظیفه سنگین و مهم خود را به خوبی انجام دهد.

ب) فضای جذاب و پرتحرک نمازخانه

یکی از ویژگی های دانش آموزان، چه در مقطع ابتدایی و چه راهنمایی و دبیرستان، تحرک و نشاط زیاد آن هاست.

بیشتر جوانان و نوجوانان به دلیل ویژگی های خاص جسمی و روحی شان

پرتحرک و بازی گوش هستند. بنابراین، فضاهایی را دوست دارند که با این روحیه آن ها هماهنگ باشند. آن ها از فضای محدود و بسته که در آن احساس اختناق کنند، رضایتی ندارند. برای این که دانش آموزان به طور چشم گیر در نماز جماعت شرکت کنند، باید به این ویژگی روحی و جسمی آن ها بیشتر توجه شود.

به این منظور، فضای نمازخانه باید از نور کافی برخوردار و رنگ در و دیوار آن روشن باشد و از رنگ تیره به هیچ عنوان استفاده نشود. بهتر است که سقف نمازخانه بلندتر از سقف کلاس ها باشد. رنگ فرش ها، موکت ها، جانمازها، جاکفشی، کتاب های دعا و قفسه آن ها، پلاکاردهایی که به دیوار نصب شده، همگی در طراوت و شادابی محیط مؤثر است. استفاده از عکس های بزرگ طبیعت سرسبز نیز در شادابی و طراوت محیط اثر دارد.

بهتر است در فضای نمازخانه از لامپ های رنگی و لوستر استفاده شود. خوش بو کردن فضای نمازخانه نیز بسیار مهم است. مهم تر از همه این که تا آن جایی که نظم و انضباط اجازه می دهد، دانش آموزان در فضای نمازخانه آزاد باشند و از سخت گیری های ناظم و معاون خبری نباشد.

استفاده از گلدان های بزرگ گل طبیعی یا گلدان های کوچک به تعداد زیاد و یک قفس پرنده آواز خوان جلوی در ورودی، نقش زیادی در شادابی محیط دارد و نمازخانه را به محیطی، مناسب با روحیه دانش آموزان تبدیل می کند. برپایی مسابقه در نماز جماعت و طرح پرسش در هر روز نماز جماعت را از یک نواختی خارج می کند تا دانش آموزان نه تنها از حضور در نمازخانه کسل نشوند، بلکه شاداب و با نشاط گردند.

ص: ۶۸

بـا توجه به روحیه دانش آموزان برای ایجاد تحرک و نشاط، سـفارش می شود که در برگزاری نماز جماعت به دانش آموزان مسئولیت واگذار شود و مسئولان برگزاری نماز به پیشنهادهای دانش آموزان در برگزاری نماز جماعت اهمیت بدهند.

ج) مسابقه نماز

رقـابت میـان دانش آموزان، عامـل مؤثری برای گرایش آن هـا به زمینه هـای مختلف است و برگزاری مسـابقه نمـاز نزد دانش آموزان، افزون بر این که سـبب ایجـاد رقابت سازنـده بین آن ها و تقویت شخصـیت اجتماعی شان می شود، در افزایش انگیزه نمازگزاری در آن ها مؤثر است. شـرکت کنندگان در مسابقه به طور غیر مستقیم آگاهی های لازم را در مورد نماز کسب می کنند و با افزایش شناخت نسبت به نماز، یکی از عوامل انس با نماز، فراهم می شود.

مسـابقه نمـاز، بایـد بـا برنامه ریزی دقیق و تبلیغات مناسب انجام شود و برای این که طرح، موفقیت آمیز و مؤثر باشـد، پشتیبانی مـدیر مدرسه نیز لازم است. مدیر، هم در زمینه تهیه جوایز و هم در زمینه تبلیغات و ایجاد فضای خاص، می تواند به برپایی هر چه بهتر مسابقه کمک کند.

مسابقه نماز می تواند به صورت کتاب خوانی، شـعر، قصه، رمان، نقاشـی و طراحی، عکس، روزنامه دیواری و خاطره در مورد نماز اجرا شود. مسـئولان تربیتی و آموزشی مدرسه با توجه به شناختی که از روحیه دانش آموزان دارند، برخی از این موارد را انتخاب کننـد. با توجه به اهـداف مسابقه، بهتر است کتاب هایی با موضوع آموزش مفاهیم نماز انتخاب شود. جوایز مسابقه نیز لازم نیست مادی باشد، بلکه جوایز نفیس غیرمادی، مانند نمره انضباط بالا و نماینده کلاس شدن نیز مفید است.

د) تشویق نمازگزاران

تشویق، یکی از بهترین ابزار تربیتی است که در ایجاد و تقویت باورهای دینی بسیار مؤثر است. در بسیاری از موارد، بی میلی یا کم میلی نسبت به نماز با تشویق برطرف می شود؛ هرچند تشویق، آگاهی در مورد حقایق و معانی نماز را ایجاد نمی کند، ولی زمینه مناسبی برای رغبت و علاقه دانش آموزان به نماز به وجود می آورد تا به مرور زمان معرفت های لازم در مورد نماز به دست آید؛ یعنی هر چند، تشویق، همیشه سبب نمازگزاری مداوم نمی شود، ولی زمینه های لازم برای نمازگزاری حقیقی و مداوم را ایجاد می کند.

برای تشویق دانش آموزان، شاخص های زیر قابل توجه است:

الف) حضور بیشتر در نماز: در این مورد می توان کارتی طراحی کرد که در اختیار تمام دانش آموزان قرار می گیرد و برای هر روز، قسمت خاصی تعیین شود که در صورت حضور دانش آموز در نماز جماعت، مُهر یا علامت زده شود. به این شکل، فرهنگ نماز در مدرسه تقویت می شود. البته برای این که این روش توهم اجبار و کنترل را در دانش آموزان ایجاد نکند، زمینه سازی قبلی لازم است.

ب) رعایت نظم: به طور معمول، دانش آموزان در محیط نمازخانه شلوغ می کنند و برپایی نمازجماعت را مختل می سازند. از این رو، در نظر گرفتن این شاخص، افزون بر ایجاد نظم در فضای مدرسه، در برقراری بهتر نماز جماعت بسیار مؤثر است. ممکن است بعضی از دانش آموزان به علت بی انضباطی و سرو صدایی که دانش آموزان شلوغ و پرشیطنت در فضای نمازخانه ایجاد می کنند، در نماز جماعت شرکت نکنند.

ج) پاسخ به پرسش های امام جماعت: بهتر است این پرسش ها در مورد احکام و

معانی نماز، وضو، تیمم و غسل طراحی شود. این پرسش ها افزون بر ایجاد تنوع و نشاط در برنامه های نماز، در افزایش بار علمی و معنوی نماز جماعت مؤثر است و علاقه نمازگزاران را به نماز افزایش می دهد. در این مورد هم لازم نیست جوایز مادی در نظر گرفته شود، بلکه جوایز غیر مادی هم مانند «معرفی به عنوان نمازگزار نمونه» قابل توجه است.

ه) گفت وگو با والدین

نقش خانواده و والدین در نمازگزاری دانش آموزان بسیار مهم است، ولی به دلیل بی توجهی برخی از والدین به برنامه ریزی برای تربیت دینی فرزندان، بیشتر والدین این وظیفه مهم خود را به خوبی انجام نمی دهند و دانش آموزان از سوی خانواده در زمینه نمازگزاری تربیت نمی شوند.

خانواده، کانونی است که همواره زمینه ساز و تکمیل کننده برنامه های مدرسه است. نمازگزار بودن یا نبودن دانش آموزان در مرحله نخست به پای بندی خانواده ها مربوط است. بسیاری از خانواده ها از نقش خود در مورد تربیت دینی فرزندان و وظایفشان در این مورد بی اطلاعند، ولی در صورت آگاه شدن از این مسایل نسبت به آن ها توجه دارند. از این رو، گاه پدر و مادر اهل نماز هستند و به آن اهمیت می دهند، ولی نسبت به نماز خواندن فرزندانشان توجهی ندارند.

جلسه اولیا و مربیان که هر از چند گاهی برای بررسی مسایل تربیتی و آموزشی و برخی مسایل روزمره مدرسه برپا می شود، فرصت بسیار خوبی است تا والدین از نقش و وظیفه خود در این مورد آگاه شوند. بهتر است در این موانع، فرصت را غنیمت شمرده و با دعوت از کارشناسان تربیت دینی، پدر و مادر را از راهکارهای تربیت مذهبی فرزندان، آگاه کنند.

ص: ۷۱

ارتباط مدرسه با اولیا در مورد نماز، نباید تنها محدود به جلسه اولیاء و مربیان باشد، بلکه به طور موردی نیز می توان، برخی از پدر و مادرها را دعوت کرد و با آن ها در مورد نماز فرزندانشان به گفت وگو نشست. البته این گفت وگوها فقط در راستای آگاهی والدین نیست؛ بلکه می توان برای تشویق دانش آموزان نمازگزار، پدر و مادر آن ها را دعوت و از آن ها تشکر کرد. بسیاری از این گفت وگوها می تواند تلفنی باشد، بدون این که حضور پدر و مادر در مدرسه لازم باشد؛ چون بیشتر والدین وقت ندارند. مربیان تربیتی می توانند خارج از وقت اداری نیز با آن ها در مورد راه های جلب دانش آموزان به نماز، تلفنی صحبت کنند. به این ترتیب، پدر و مادر بیشتر به اهمیت موضوع پی می برند و از این که خارج از وقت اداری با آن ها تماس گرفته شده، احساس شخصیت می کنند.

و) افزایش آگاهی و تغییر بینش

با توجه به کمی سن و کمی اطلاعات دینی دانش آموزان، یکی از مهم ترین امور برای گرایش دانش آموزان به نماز، آگاه کردن آن ها از اهمیت، ضرورت، فلسفه، اسرار و احکام، فضیلت و چگونگی نماز جماعت است.(۱)

به این ترتیب، با تغییر بینش، دانش آموزان، بدون اجبار در مسیر نمازگزاری پیوسته قرار می گیرند. برای افزایش آگاهی دانش آموزان در مورد نماز، راه های زیر توصیه می شود:

---

۱ - ۱. یکی از راه های جذب دانش آموزان به نماز، آموزش چگونگی نماز جماعت است . نیایش، فصل نامه . پژوهشی مطالعاتی نماز، شماره ۱ و ۲، ص

تهیه و پخش محصولات فرهنگی

امور تربیتی مدرسه ها و دبیرستان ها باید کتاب، دفتر، جزوه و نوار کاست در مورد نماز تهیه و تنظیم کنند و به صورت امانت در اختیار دانش آموزان قرار دهند. در این راستا، طرح بانک اطلاعات نماز در تمام مدرسه های کشور توصیه می شود.

سخنرانی دینی در مورد نماز

دعوت از سخنرانان، برای صحبت در مورد نماز، در شکل دهی شخصیت دینی دانش آموزان نقش خاصی دارد. این سخنرانی ها می تواند به صورت کوتاه و محدود به زمان نماز جماعت باشد. موضوع محصولات فرهنگی و سخنرانی باید در مورد ابعاد مختلف نماز و آثار گوناگون آن باشد. به این ترتیب دانش آموزان با کارکردهای پزشکی، تربیتی، اقتصادی، سیاسی، فرهنگی و اخلاقی نماز آشنا می شوند و با رویکرد دیگری به نماز نگاه می کنند و پرستش آگاهانه را احساس می کند.

برگزاری جلسه های پرسش و پاسخ

جوانان و نوجوانان، ذهن جست وجوگر و پرسؤالی دارند و با توجه به روحیه کنجکاوی شان، پرسش های بسیاری در ذهن می پرورند. پاسخگویی به این پرسش ها، انگیزه زیادی برای نمازگزاری در جوانان ایجاد می کند. از آن جا که روحیه تعبد و فرمان پذیری در جوانان کم تر است، گفتارهای علمی و پاسخ به پرسش هایشان برای دعوت آن ها به نماز، راهی بسیار مناسب به نظر می رسد.

لازم نیست که این نشست ها، حضوری باشد، بلکه از راه نامه نیز ممکن است. در این راستا، نصب صندوق پاسخ به پرسش های نمازگزاران، در چند

ص: ۷۳

جا از مـدرسه بسـیار مفید است. به طور کلی، ارتباط مکاتبه ای نمازگزاران با مسـئولان برگزاری نماز در مورد مسایل مختلف نماز، به بسـیاری از پرسش های نمازگزاران پاسخ می دهد.(۱) در این راه می توان به پیشـنهادها و انتقادهای دانش آموزان نیز توجه کرد تا آن ها احساس شخصیت کنند و فکر کنند که نماز جماعت براساس نظر خودشان برگزار می شود.

کتاب خانه نماز

برای افزایش آگـاهی دانش آموزان در مورد نمـاز، به جـاست که در کتـاب خـانه مـدرسه ها، قفسه ای مخصوص به نماز تهیه شود تـا تمـام کتـاب هـایی که درباره نماز نوشـته شـده، در دسترس نمازگزاران قرار بگیرد. فهرست این کتاب ها در نمازخانه نصب شود تا همه از عناوین آن ها آگاه شوند. در این راسـتا، خوب است ستاد اقامه نماز با آموزش و پرورش همکاری کند و تمـام کتـاب هـا و محصولات فرهنگی خود ماننـد فیلم، مجله، عکس و کتاب را در اختیار تمام مـدارس کشور قرار دهـد. بهتر است موضوع این کتاب ها داستانی یا به زبان شعر باشد.

مسـابقه هـایی که در مـورد نمـاز برگزار می شـود، نیز، در افزایش آگـاهی دانش آموزان دربـاره نمـاز مؤثر است. هم چنین از عواملی که در تبلیغات دینی در مدرسه استفاده می شود، می توان بهره علمی برد. در این راستا، استفاده از

۱- ۱. برگزاری نشست ها، با حضور کارشناسان در هنگام نماز جماعت، اردوهای زیارتی، تفریحی، فرهنگی و آموزشی برای پاسخ به پرسـش هـا، بسیار خوب است. البته همیشه لازم نیست دانش آموزان سؤال مطرح کننـد و کارشـناسان جلسه جواب بدهنـد، بلکه گـاهی اوقـات مطرح کردن سؤال از طرف خود کارشـناس مؤثرتر است. این سؤال بایـد بسیار دقیق و بـا در نظر گرفتن جوانب مختلف طرح شود که دانش آموزان با پاسخ گفتن به آن از نکات متعددی آگاه شوند.

تابلو اعلانات، مهم و مؤثر به نظر می رسد.

ز) پیک نوروزی

در ایـام نوروز، بـا توجه به تعطیلی مـدرسه ها و افزایش برنامه های تفریحی، گرایش های دینی کم تر می شود و ممکن اسـت دانش آموزان به دلیـل بـازی و تفریـح، از نمـاز غافـل شونـد. از این رو، بسـیار ضـروری است که یـک یـا چنـد برگ از پیک نوروزی در اختیار سـتاد اقامه نماز قرار گیرد تا پس از کارشناسـی و جهت بینی های لازم و دقیق، مطالبی برای افزایش آگاهی و جلب دانش آمـوزان به نمـاز طراحی می شـود. به این ترتیب، در ایـام نـوروز هم تبلیغـات دینی برای گرایش دانش آمـوزان فراهم می شود تا پس از تعطیلات نوروز، دانش آموزان بهتر در نماز جماعت مدرسه شرکت کنند. البته این مباحث باید بسیار دقیق طراحی شوند تا سبب واپس زدگی و بی میلی دانش آموزان نشود. با توجه به این که ستاد اقامه نماز، تشکیلاتی یکپارچه و هدفمند در مورد نماز است، بهتر است این کار مهم به این ستاد واگذار شود.

ح) شیوه مناسب دعوت به نماز

دانش آموزان یـک واحـد آموزشـی، روحیـات و نظرهای مختلفی دارنـد. برگزاری نماز جماعت و حضور همه آن ها در نماز جمـاعت، کـاری دقیق و مشـکل است. از این رو، افزون بر زمینه سـازی هـای لازم و توجه به دیگر عوامل، برای دعوت دانش آموزان به نمـاز، بایـد از شـیوه ای منـاسب اسـتفاده کرد تـا نمـازگزاران با احساس شخصـیت و احترام، با میل و رغبت در نماز جماعت حاضر شوند.

برخی از شیوه های مناسب دعوت به نماز را بررسی می کنیم:

الف) بیان محبت آمیز و متواضعانه، یکی از مؤثرترین شیوه هاست. بهتر

است آموزگاران پیش از این که برای معلمِ دانش آموزان باشند، همانند یک دوست صمیمی با آن ها برخورد کنند. جوانان و نوجوانان حرف های معلم را به عنوان یک دوست، بیشتر می پذیرنـد و با میل و رغبت با رعایت منظم در نماز جماعت حاضـر می شوند.

ب) حضور دانش آموزان در نماز جماعت بایـد آزادانه باشد تا هر کس که مایل است در نماز حاضـر شود. اعمال شـیوه های اجباری سـبب دل زدگی و بی میلی دانش آموزان به نماز می شود و بر اثر بسیار بدی در روحیه آن ها باقی می گذارد. اعمال این شـیوه در مدرسه سـبب می شود که دانش آموزان نسـبت به نماز خاطره بدی داشـته باشـند و تصویر خوشایندی از نماز در ذهن آن ها نقش نبندد. به این ترتیب، شـیوه نامناسب دعوت به نماز در مدرسه بر روند نمازگزاری دانش آموزان در خارج از مدرسه نیز مؤثر خواهد بود.

ج) به نظر می رسد بهترین شیوه برای جلب دانش آموزان، پخش اذان باشد؛ بدون این که هیچ دعوت یا اجباری در کار باشد. در صـورتی که زمینه هـای حضور دانش آموزان فراهم شـده باشـد و عوامـل دیگر افزایش حضور دانش آموزان وجود داشـته باشد، پخش اذان بهترین تبلیغات و شیوه دعوت به نماز است.

ط) تبلیغات

ضرورت و آثار تبلیغات در عصـر نوین برکسـی پوشـیده نیست. امروزه فن آوری تبلیغات به یکی از مهم ترین فنون فرهنگی و سیاسـی تبدیل شده که در زمینه اقتصاد نیز بسیار استفاده می شود. برای برگزاری نماز جماعت پر شور و پرصلابت در مدرسه، نمی توان اصـل مهم تبلیغـات را نادیـده گرفت. البته با توجه به روحیات دانش آموزان و جوّ عمومی مراکز آموزشـی، تبلیغات دینی در

راستای نمازگزاری به روان شناسی و جوشناسی دقیق و بالایی نیاز دارد.

برای تبلیغ نمازگزاری از این عوامل می توان سود برد:

تابلو اعلانات: مسئولان برگزاری نماز جماعت می توانند به وسیله تابلو اعلانات با دانش آموزان ارتباط برقرار کنند و بر آن ها تأثیر بگذارنـد. البته نبایـد تمام فضای تابلو اعلانات به این امر اختصاص یابد. به فراخور زمان و دیگر رویدادهای تاریخی، باید قسـمتی از تـابلوی اعلانـات برای این امر در نظر گرفته شود. اسـتفاده از رنـگ های روشن و خط زیبا، در این مورد مهم است. تابلو اعلانات باید به نسبت بزرگ و تمیز باشد. مطالبی مانند فضیلت نماز جماعت، داستان های کوتاه و خواندنی درباره نماز، آثار نماز، عکس، نقاشی، شعر و آثار خوشنویسی را می توان در تابلو اعلانات نصب کرد.

پخش اذان: اذان، طبیعی ترین و بهترین تبلیغ نمـاز است که افزون بر معنوی کردن فضـای آموزشـی، به خوبی نماز را تبلیغ می کنـد و از برپایی نماز جماعت خبر می دهد. اگر خود دانش آموزان اذان بگویند، مؤثرتر است. بهتر است کلاس های درس با صدای اذان تعطیل شوند و بچه ها برای برپایی نماز آماده شوند.

ج) نظافت گروهی نمازخانه

دانش آموزان علاقه زیـادی به انجـام کارهـای گروهی دارنـد و مایلنـد در این گروه ها شـرکت کننـد. از سوی دیگر، اوضاع ظـاهری و نظـافت نمازخـانه در گرایش دانش آموزان به نمـاز بسـیار مؤثر است. بـا توجه به روحیه بـا نشاط و پرتحرک دانش آموزان، نظافت دسـته جمعی نمازخانه، تبلیغات مناسبی برای گسترش نمازگزاری به شـمار می آید. بهتر است این کار در دهه غبارروبی

مساجد در دهه آخر ماه شعبان، هم زمان با نظافت مساجد انجام شود.

مسئولان تربیتی مدرسه می کوشند فضای دوستانه و بامحبتی هنگام نظافت نمازخانه ایجاد کنند و افزون بر نظافت، به آراستن نمازخانه هم توجه کنند.

برای این که دانش آموزان، بیشتر احساس مشارکت کنند و با انگیزه بیشتری در نماز حاضر شوند، هرکس بنا به توانایی هایش در آراستن و نظافت نمازخانه وجهی را بپردازد یا کالایی را تهیه کند.

ی) درون مایه کتاب های درسی

(۱)

درون مایه کتاب های درسی در انتقال ارزش های اسلامی، نقش زیادی دارد؛ از این رو، آموزش و پرورش باید در تهیه و تدوین کتاب های درسی به این مسئله مهم توجه کند. چاپ تصاویر و مطالب در مورد نماز و مفاهیم مربوط به آن در کتاب های درسی سبب می شود دانش آموزان بیشتر در نماز جماعت شرکت کنند. در تمرین درس انشا، بهتر است یکی از موضوعات به نماز اختصاص یابد و در هر پایه درسی به فراخور توانایی ذهنی دانش آموزان، درسی ویژه نماز، تدوین شود تا دانش آموزان از تمام ابعاد نماز آگاه شوند.

عوامل اقتصادی

الف) امکانات نمازخانه (اوضاع فیزیکی)

برای تشویق دانش آموزان به حضور در نمازخانه، باید امکانات کافی برای برگزاری نماز جماعت را در آن نمازخانه فراهم کرد. در غیر این صورت، نمی توان انتظار داشت که دانش آموزان در نمازخانه ای که امکانات اولیه را ندارد، حضوری پرشور داشته باشند. برخی امکانات لازم عبارتند از: جانماز و

۱- ۱. برای تحلیل محتوای کتاب های درسی ابتدایی به منظور ایجاد زمینه های گرایش به نماز، در دانش آموزان، . نک: نیایش، فصل نامه پژوهشی مطالعاتی نماز، شماره ۱ و ۲، صص ۱۱۴

سجاده، مهر، تسبیح، قرآن، کتاب دعا و قفسه آن، جامهری، جاکفشی، فرش، لامپ، لوستر وگلدان. در چنین نمازخانه ای با چنین امکاناتی زمینه مناسب تری برای گرایش دانش آموزان به نماز وجود دارد.

البته، امکانات مادی برای افزایش حضور دانش آموزان کافی نیست و توجه به دیگر عوامل نیز ضروری است. گاه دیده می شود که نمازخانه ها امکانات قابل توجهی دارند، ولی شمار شرکت کنندگان در نماز خیلی کم است، ولی به هر صورت باید نمازخانه امکانات لازم و کافی برای برقراری نماز را دارا باشد.

آموزش و پرورش باید بودجه خاصی برای تأمین امکانات نمازخانه های مدارس در نظر بگیرد. البته از طریق همیاری دانش آموزان نیز می توان امکانات را تهیه کرد. به این ترتیب، دانش آموزان احساس می کنند در نمازخانه ای نماز می خوانند که خودشان ایجاد کرده اند. در تهیه امکانات نمازخانه نباید فقط به وسایل ابتدایی بسنده شود، بلکه افزون بر آن باید قاب های عکس، امکانات راحتی و آسایش نمازگزاران مانند کولر، پنکه و بخاری نیز فراهم باشد.

ب) سرویس های بهداشتی

گاه دیده می شود، تعداد دانش آموزان با سرویس های بهداشتی تناسب ندارد، به گونه ای که اگر تمام دانش آموزان بخواهند در نماز جماعت شرکت کنند و در مدرسه برای نماز آماده شوند، وقت بسیار زیادی لازم است؛ به حدی که ممکن است تعدادی به نماز نرسند. به همین دلیل، لازم است بودجه خاصی برای تهیه سرویس های بهداشتی به اندازه کافی اختصاص داده شود. البته کیفیت سرویس های بهداشتی نیز بسیار مهم است. نظافت وضوخانه، وجود صابون و کارآمدی سرویس های بهداشتی قابل توجه است. عده ای از

دانش آموزان به علت پایین بودن کیفیت سرویس های بهداشتی و یا کم بودن تعداد آن ها یا نبود آب گرم برای وضو گرفتن، در نماز جماعت شرکت نمی کنند.

ج) پذیرایی

دانش آموزان با روحیات گوناگونی در نماز حاضر می شوند، ولی شاید چیزی که همه آن ها را خوشحال می کند و سبب می شود آن ها از نماز خاطره خوبی داشته باشند، این است که در هنگام شرکت در نماز به آن ها خوراکی داده شود. این احساس در دانش آموزان دبستانی خیلی قوی تر است. البته لازم نیست هر روز این کار انجام شود، ولی اگر در طول هفته یک روز نامعین، از نمازگزاران پذیرایی شود بسیار بسیار مؤثر است. این پذیرایی همیشه به بودجه زیادی نیاز ندارد، بلکه گاهی با یک شکلات می توان روز شادی را برای دانش آموزان فراهم کرد تا آن ها از نماز، خاطره خوشی داشته باشند؛ چون بیشتر دانش آموزان انتظار ندارند در هنگام نماز جماعت از آن ها پذیرایی شود، پخش خوراکی، سبب تغییر بینش آن ها نسبت به مراسم نماز جماعت می شود. اگر طرح تغذیه در مدارس کشور، همگانی شود، می توان آن را در نماز جماعت اجرا کرد. گذشته از این، شرکت های مواد غذایی و می توانند برای تبلیغات همه گیر خود به اجرای این طرح کمک کنند. به هر حال، اگر آموزش و پرورش بودجه ای را به این منظور اختصاص دهد، مفید خواهد بود.

عوامل مدیریتی

الف) فضای معنوی مدرسه

فضای عمومی مدرسه در گرایش دینی دانش آموزان و نمازگزاری آن ها بسیار موثر است. گاهی فضای مدرسه مذهبی و معنوی نیست. در چنین

فضـایی نمی توان انتظار داشت دانش آموزان گرایش های مـذهبی داشـته باشـند و در نماز جماعت شـرکت کننـد. وقتی نظام گفتـاری و رفتـاری دانش آموزان مـذهبی نیست، عفت کلاـم ندارنـد و به یکـدیگر بی احترامی می کننـد، با القاب و نام های زشت یکـدیگر را صـدا می زننـد، عکس ها و نوارهای مبتـذل ویدئویی یا کاست یا سـی دی و مجله های منحرف و مبتذل در مدرسه رد و بدل می شود، معلمان ظاهر دینی ندارند و ظواهر دینی در مدرسه رعایت نمی شود، آن گاه فضای عمومی حاکم در مدرسه برای برپایی نماز جماعت مسـتمر و پرشور، مهیا نیست. فضای معنوی مدرسه، یکی از پیش زمینه های عملی تقویت گرایش های مذهبی است که در تدوین نظام ارزشـی دانش آموزان بسیار مؤثر است. اگر مدیریت به گونه ای باشد که فضای حاکم در فضای آموزشـی معنوی و مذهبی باشد، زمینه مناسبی برای انجام اعمال دینی ایجاد می شود، مخالفت های ضد دینی کم می شود، کـاستی هـای خانواده در تربیت دینی فرزنـدان تا انـدازه زیادی جبران می شود و در سایه فضای معنوی مـدرسه، گسترش فرهنگ دینی و نمازگزاری، سـریع تر و راحت تر انجام می شود. در این صورت، رفتار دانش آموزان در این فرهنگ به شـکلی تنظیم می شود که به بسـیاری از نظـارت های رفتاری مسـئولان نیازی نیست و نظم نسبی در مـدرسه حاکم می شود. برای ایجاد فضای معنوی در مدرسه، مسایل زیر قابل توجه است:

۱. حضور شخصـیت های دینی و علمای بزرگ، رزمنـدگان، آزادگان و جانبازان در مدرسه، به ویژه در اوقات فراغت و زنگ تفریح در حیاط مدرسه، نقش خاصی در دگرگونی فضای مدرسه و معنوی کردن آن ایفا می کند.

۲. درون مایه کتاب های درسی باید در راستای تقویت ارزش های دینی و گرایش های مذهبی باشد.

۳. شخصیت معلمان، وضع ظاهری و پوشش آن ها نیز در ایجاد فضای معنوی در مدرسه خیلی مهم است. به ویژه این که، دانش آموزان از معلمان الگو می پذیرند.

۴. زنگ تفریح، صوت دینی مانند قرآن و ذکر توسل پخش شود.

۵. در و دیوار مدرسه در ایجاد فضای معنوی خیلی مؤثر است. نصب نوشته های مذهبی، احادیث و آیه های قرآن نقش خاصی در زمینه سازی تقویت نگرش دینی بر عهده دارد.

۶. مناسبت های مذهبی، فرصت مناسبی برای سخنرانی های دینی است. گرامی داشتن مناسبت های دینی، مانند شهادت و تولد ائمه و اعیاد مذهبی، در ایجاد فضای معنوی و افزایش گرایش های مذهبی بسیار مؤثر است.

۷. نصب صندوق صدقه در مدرسه و گسترش فرهنگ صدقه و کمک به فقرا نیز در ایجاد فضای معنوی مؤثر است.

۸. اردوهای زیارتی و مذهبی، مانند سفر به جماران، مشهد، قم و جمکران شوق خاصی در دانش آموزان ایجاد می کند و فضای مدرسه را معنوی می کند.

۹. مسابقات نویسندگی، مشاعره و مسابقه در موضوعات دینی که مورد علاقه دانش آموزان باشد، نقش خاصی در ایجاد فضای معنوی در مدرسه ایفا می کند.

ب) پرسش نامه

شاید هرکدام از دانش آموزان که در نماز جماعت شرکت نمی کنند، دلیل خاصی داشته باشند. از این رو، بررسی علل عدم حضور دانش آموزان در نماز

جماعت، بسیار مهم است. تهیه و تنظیم پرسش نامه، راهی برای پی بردن به علل عدم حضور دانش آموزان در نماز جماعت است. طرح پرسش نامه برای دست یابی به علل حاضر نشدن دانش آموزان از چند نظر قابل توجه است:

۱. شناخت این علل راه را برای برطرف کردن آن ها هموار می کند. بدون شناخت علل، نمی توان برنامه ریزی لازم را انجام داد.

۲. دانش آموزان از این که می بینند مسئولان مدرسه به آن ها اهمیت می دهند و به صورت رسمی علل حاضر نشدن آن ها را در نماز جماعت بررسی می کنند، احساس شخصیت می کنند و می کوشند در نماز جماعت شرکت کنند.

۳. طرح پرسش نامه سبب می شود موضوع نماز در افکار عمومی مدرسه به طور جدی مطرح شود و فرصت های زیادی برای تفکر و گرایش به نماز ایجاد شود.

۴. ممکن است برخی از دانش آموزان به این نتیجه برسند که دلیل قانع کننده ای برای حاضر نشدن در مراسم نماز ندارند. طرح پرسش نامه، دانش آموزان را در برابر یک سری پرسش ها قرار می دهد که برای پاسخ گویی به آن ها باید به بسیاری از نکات فکر کنند و به مطالب زیادی متوجه شوند. به این ترتیب، بدون این که کسی به آن ها امر کرده باشد، به صورت خودجوش تصمیم می گیرند در نماز جماعت حاضر شوند و این تصمیم بسیار عمیق و قوی است؛ زیرا تحت تأثیر علل خارجی و سطحی اتخاذ نشده است. البته باید به خاطر داشت، مطالب پرسش نامه با دقت و ظرافت بسیار زیادی طراحی شود تا این هدف ها عملی شود.

ج) رابطه نزدیک مسئولان تربیتی و آموزشی با دانش آموزان

رابطه و برخورد مسئولان تربیتی و آموزشی با دانش آموزان در فرمان

ص: ۸۳

پذیری دانش آموزان و حضور دانش آموزان در برنامه هایی که مسئولان مدرسه تنظیم کرده اند، بسیار مؤثر است. اگر رابطه مسئولان و دانش آموزان، محبت آمیز و دوستانه نباشد و در روابط خشک و رسمی خلاصه شود، نمی توان انتظار داشت که دانش آموزان نسبت به شرکت در نماز جماعت مایل باشند. تجربه نشان داده دانش آموزانی که با مسئولان تربیتی و آموزشی مدرسه دوست هستند در نماز جماعت شرکت می کنند. از این رو، به نظر می رسد مسئولان تربیتی و پرورشی، پیش از این که معلم باشند، باید با دانش آموزان درست باشند و روحیات آن ها را بشناسند.

د) نقش معلمان و مدیران

معلمان و مدیران در حضور دانش آموزان در نماز جماعت نقش بسیار دارند. معلمان و مدیران با ارایه الگو و حضور در نماز جماعت می توانند دانش آموزان را به نماز جماعت مایل کنند. معلمان در سر کلاس می توانند با دانش آموزان صحبت کنند و آن ها را به شرکت در نماز جماعت دعوت کنند. معلمان باید همواره فضیلت و ثواب نماز جماعت را به دانش آموزان تذکر دهند. معلمان باید راه های آموزش درست خوانی نماز را بدانند و به دانش آموزان بیاموزند.

ه) حضور میهمانان خاص در نماز جماعت

مدیر مدرسه با دعوت از شخصیت های محبوب دانش آموزان برای حضور در نماز جماعت، گام بزرگی را در راستای برپایی نماز جماعت پرشور و با نشاط بر می دارد.

و) نماز فرادا

نظام مدیریتی آموزشی باید به گونه ای باشد که امکانات لازم برای نماز

فرادا فراهم باشد. نماز جماعت، گونه ای از برپایی نماز است که فضیلت زیادی دارد و نماز فرادا نیز یکی از این مراحل است که می تواند نقش مقدماتی در حضور فرد در نماز جماعت داشته باشد. نماز فرادا سبب تقویت نمازگزاری می شود؛ به گونه ای که شخص پس از مدتی خود برای برپایی نماز جماعت نیز آماده می شود. ممکن است برخی از افراد، به هر دلیلی مایل به شرکت در نماز جماعت نباشند، ولی نماز خوان باشند و بخواهند نماز فرادا بخوانند.

به این ترتیب، حساسیت دانش آموزان نسبت به نماز جماعت، کم می شود و دانش آموزان احساس می کنند دین سبب محدودیت آن ها نمی شود. بهتر است در تمام زنگ های تفریح، امکان برپایی نماز فرادا فراهم باشد.

ز) وقت نماز جماعت

مسئولان برقراری نماز جماعت، باید به وقت برگزاری نماز توجه کنند. باید زمانی به این کار اختصاص داده شود که حضور دانش آموزان ممکن باشد. به نظر می رسد بهترین وقت، پس از اذان ظهر و پیش از شروع کلاس ها باشد. البته زنگ تفریح اول، تا اندازه ای زمان مناسبی است، ولی زنگ تفریح، فرصت استراحت دانش آموزان است؛ در نتیجه تعداد کمی در نماز شرکت خواهند کرد.

ح) اردوهای تربیتی

در اردوهای تربیتی باید مسایل مختلف مربوط به نماز گنجانده و نماز جماعت برپا شود. به طور معمول، در این اردوها دانش آموزان در فکر گردش و تفریح هستند و ممکن است نسبت به نماز سستی کنند. به این ترتیب، دانش آموزان از نماز جماعت خاطره خوبی پیدا خواهند کرد و در نماز جماعت مدرسه حاضر می شوند.

ص: ۸۵

«برنـامه ریزی برای سـیر مطالعـاتی مسـئولان آموزش و پرورش، مـدیران، معلمـان و مربیـان تربیتی»، «بررسـی عملکرد سالانـه»، «آموزش ضـمن خدمت معلمان برای آموزش درست خوانی و مسایل مربوط به نماز به دانش آموزان»، «برگزاری مراسم جشن تکلیف»، «آشـنا کردن دانش آموزان بـا مسـجد» و «به وجود آوردن خاطرات خوش از نمازخانه و نماز جماعت در ذهن دانش آموزان»، از دیگر عوامل مـدیریتی ارتقای نماز جماعت در مدارس است. سـتاد اقامه نماز نیز می تواند در برپایی نماز جماعت مدرسه ها مؤثر باشد.(۱)

بررسی وضع موجود و علت یابی آن

امروزه بـا توجه به تغییر فرهنـگ آموزش و تحصـیل و تغییر شـیوه هـای تربیتی اولیا، برپایی نماز جماعت در مـدارس به شـکل خاصـی در آمده است. پس از بررسـی وضع موجود، علت حاضر نشدن دانش آموزان در نماز جماعت چنین است:(۲) «نبودن مکان بهداشتی برای وضو گرفتن در مدرسه ها رعایت نکردن اصول بهداشتی توسط شرکت کننده ها در نماز جماعت، نبودن مکـانی منـاسب و بهـداشتی برای برگزاری نمـاز جمـاعت (به عنوان نمازخـانه)، نبودن افرادی که به عنوان امـام جمـاعت مورد اعتماد همه باشـند، نامناسب بودن زمان برگزاری نماز جماعت، آگاهی نداشـتن دانش آموزان از اثرات نماز در زندگی فردی و اجتمـاعی، مشـکلات مـالی و اجرایی دعوت از روحـانیون، آگـاه نبودن دانش آموزان از چگونگی نمـاز جماعت و احساس ریاکاری از شرکت در نماز جماعت».

ص: ۸۶

۱- ۱. نک: نیایش نامه، فصل نامه پژوهشی مطالعاتی نماز، پیش شماره دو، پاییز ۱۳۷۸ ، صص ۱۵ ۳۱ ط

۲- . ۲. نک: نیایش، فصل نامه مطالعاتی پژوهشی نماز، شماره ۱ و ۲، بهار و تابستان ۱۳۷۹ ، ص

توجه به این نکته نیز خالی از لطف نیست که در مدرسه ها به جنبه روانی، حرکتی و عاطفی مسایل مذهبی توجه بسیار کمی شده است. در نتیجه، نگرش ها بیشتر شناختی و ذهنی هستند و کم تر به رفتار تبدیل می شوند و افراد به انجام آن تمایل درونی نشان نمی دهند.

در پاسخ به علل شرکت نکردن برخی از دانش آموزان در نماز می توان موارد زیر را از دیدگاه دانش آموزان بر شمرد:(۱)

۱. جوراب ها و پاها در محیط نمازخانه، بوی بدی دارند و باعث آزار می شوند؛

۲. نامناسب بودن محیط وضو گرفتن؛

۳. غیر بهداشتی بودن محیط وضوخانه؛

۴. نامناسب بودن زمان برگزاری نماز جماعت؛

۵. ریاکاری بعضی افرادی که در نماز جماعت شرکت می کنند؛

۶. شرکت نکردن مدیر مدرسه در نماز جماعت؛

۷. سخت بودن درآوردن جوراب و کفش برای وضو و نماز؛

۸. کثیف بودن موکت نمازخانه؛

۹. غیر بهداشتی بودن محیط نمازخانه؛

۱۰. سنگین بودن درس ها و نداشتن وقت برای شرکت در نماز؛

۱۱. شرکت نکردن دبیران مدرسه در نماز جماعت؛

۱۲. نامناسب بودن مکان برگزاری نماز جماعت؛

۱- . ۱. همان، ص۴۴.

۱۳. نامناسب بودن امام جماعت مدرسه؛

۱۴. شرکت نکردن مربیان پرورشی، در نماز جماعت؛

۱۵. کوچک بودن نماز خانه مدرسه؛

۱۶. نبود مهر و سجاده به تعداد کافی در نمازخانه؛

۱۷. بدرفتاری مربی پرورشی و کارکنان مدرسه با دانش آموزان؛

۱۸. ریاکاری دانستن شرکت در نماز جماعت؛

۱۹. مسخره دوستان برای شرکت در مراسم نماز جماعت؛

۲۰. مخالفت دوستان برای شرکت در نماز جماعت؛

۲۱. مخالفت پدر با شرکت در نماز جماعت؛

۲۲. مخالفت مادر با شرکت در نماز جماعت.

هم چنین نتایج نشان می دهد میان جنسیت افراد و شرکت نکردن در نماز جماعت، ارتباط معناداری وجود دارد.

۲. مطبوعات

امروزه، مطبوعات یکی از مهم ترین ابزار فرهنگی هستند که در تغییر و جهت دهی به افکار عمومی و ترویج تفکری خاص نقش محوری دارند. با توجه به این که مطبوعات، مخاطبان زیادی دارند و روزنامه ها هر روز با مردم در ارتباطند، نقش آن ها در عرصه فرهنگ و اجتماع بیشتر می شود. مطبوعات در شکل دهی نظام ارزشی و زیر ساخت های اعتقادی مردم نقش خاصی دارند؛ به اندازه ای که در این مورد قابلیت رقابت با رسانه های دیگر را دارند. به هر حال، تأثیر گذاری مطبوعات بر مردم بر کسی پوشیده نیست.

با توجه به این مطالب، باید گفت مطبوعات در ایجاد و تقویت فرهنگ

نماز مؤثرند. اثر مطبوعات در این مورد به دو صورت است:

الف) اثر مستقیم: با توجه به تعدد و تنوع مطبوعات، آن ها می توانند موضوعات مختلف مربوط به نماز را به طور مستقیم پی گیری کنند. لازم نیست صفحه یا ستون خاصی برای این امر در نظر گرفته شود، بلکه درج آیه قرآن یا روایتی در مورد نماز در بالای صفحه برای تبرک، نیز کافی است.

در این راستا، چاپ مجله تخصصی نماز بسیار مفید است. در این مجله به آثار، ضرورت ها، اهمیت و احکام نماز پرداخته شود و از زوایای گوناگون موضوع نماز بررسی شود تا در سراسر کشور، همه محققان و دانش پژوهان آثار تحقیقی خود را برای مجله بفرستند. مناسب است هر پنجشنبه، روزنامه ها در مورد نماز جمعه مطلبی را ــ دست کم جمله ای از گفتار رهبر انقلاب ــ چاپ کنند.

ب) اثر غیرمستقیم: با توجه به گستره نفوذ و تأثیر، مطبوعات در ایجاد زمینه های نمازگزاری نقش ویژه ای دارند. روزنامه ها و مجلات در ایجاد فضای معنوی، تقویت نظام ارزشی دینی، مبارزه با مکتب های منحرف ضد دینی، تعمیق و ترویج ظواهر و شعایر دینی، تقویت دین داری و گسترش فرهنگ نماز بسیار مؤثر هستند و به این ترتیب، بستر مناسبی برای نمازگزاری ایجاد می کنند.

۳. اداره زندان ها

بسیاری از مجرمان و زندانی ها نماز نمی خوانند و از دین داری آگاهی ندارند. زندان، فرصت مناسبی برای اصلاح زندانی هاست. به ویژه این که یکی از بهترین راه های جلوگیری از جرم، تغییر و اصلاح مجرم است؛ که با افزایش

آگاهی ممکن می شود. این در حالی است که جلوگیری از جرم، بهتر از مجازات مجرم است.

مجرم در زنـدان به طور تمـام وقت در اختیار قانون است و اگر اصـلاح گران، برنامه ریزی مناسبی داشـته باشـند، به خوبی می تواننـد بر زندانی ها اثر بگذارند و آن ها را اصـلاح کنند. اداره زندان ها نباید فقط به فکر نگهداری مجرم باشد، بلکه اصـلاح او نیز بسـیار مهم است. به نظر می رسـد ترویـج و گسترش فرهنـگ نمـاز در میـان زنـدانی هـا کـار بسـیار مشـکلی است که به مخاطب شناسـی بسـیار قوی نیاز دارد. از این رو، این کار به مبلّغ روان شناسـی احتیاج دارد تا مجرمان لجوج و فرمان ناپذیر را رام کنـد و در پای منبر وعظ و نصـیحت بنشانـد. چنین مبلغی بایـد با زنـدانی ها ارتباط عاطفی و دوسـتانه قوی برقرار کنـد و با برنـامه ریزی حساب شـده، در دراز مـدت آن ها را نمازخوان کنـد. راه های زیر برای تقویت و ترویـج نمازگزاری در زنـدان، توصیه می شود:

برقراری منظم و پرشور نمـاز جمـاعت بـا حضور مسـئولان زنـدان، حضور علما و عرفا در زنـدان، سـخنرانی های دینی متنوع و جـذاب، برقراری مسابقات دینی، تشویق نمازگزاران، برگزاری مجلس دعا و نیایش، پخش نوارهای مـذهبی در فضای زنـدان، پخش اذان، ارتبـاط نزدیک امام جماعت با زنـدانی ها. برای مثال، امام جماعت چنـدین ساعت با آن ها باشـد یا با آن ها غـذا بخورد، نصب آیات و روایات در مورد نماز در تابلو اعلانات و اتاق های زندانیان، پخش فیلم های متنوع مذهبی، افتتاح کتاب خانه و نوارخانه نماز برای استفاده زندانی ها.

به هر حال، زندان باید به مدرسه ای تبدیل شود که هدفش تزکیه و اصلاح

روان و روح زندانی هاست و از این راه قدم مؤثری برای کاهش جرم و جنایت برداشته می شود.

۴. شهرداری ها

امروزه، شهرداری ها یکی از مهم ترین مراکز رسمی کشور هستند که در اداره شهر به گونه های مختلف نقش دارند. شهرداری ها از چند نظر در تقویت فرهنگ نماز تأثیرگذارند.

۱. ساخت مسجد و کمک به آبادانی آن؛

۲. بنا سازی شهر بر اساس مسجد؛ یعنی نخست مسجد ساخته شود و بعد مجوز ساخت واحدهای مسکونی صادر شود؛

۳. نام گذاری محله ها یا میدان یا خیابان به نام نماز؛

۴. به سازی، پاک سازی، تعمیر و تجهیز مساجد؛

۵. گنجاندن موضوعات گوناگون درباره نماز در برنامه های ویژه کودکان و نوجوانان، در فرهنگ سراها و خانه های فرهنگ محله؛

۶. ساختن نماز خانه های مناسب در پارک ها و فضاهای سبز؛

۷. برخی کارهای نمادین، مانند نوشتن کلمه « نماز» با گل و سبزه در فضای سبز.

۵. دبیرخانه ائمه جمعه استان

وظایف دبیرخانه در مورد نشر فرهنگ نماز را می توان چنین بیان کرد:

۱. تبیین ضرورت، اهمیت و فلسفه نماز در خطبه های نماز پرشکوه جمعه توسط ائمه محترم جمعه؛

۲. پشتیبانی ستاد اقامه نماز شهرستان و توصیه و درخواست از تمامی سازمان ها، نهادها و شهرستان ها برای کمک جدی به ستادهای اقامه نماز توسط

ائمه محترم جمعه.

۶. ستاد رسیدگی به امور مساجد

۱. همکاری با ستاد اقامه نماز وآموزش و پرورش در اجرای دقیق طرح پیوند دانش آموزن با مساجد؛

۲. همکاری با آموزش و پرورش در به سازی، پاک سازی، تقویت و تجهیز نمازخانه های مدارس؛

۳. همکـاری بـا سـتاد اقـامه نمـاز و آموزش و پرورش برای تعیین امامان جماعت مـدرسه ها و تأمین بخشـی از هزینه های مالی مربوط به آن و همکاری در تهیه سجاده، جانماز، مهر و.... برای نمازخانه مدارس؛

۴. تلاش برای ایجاد جذابیت های نو در مساجد برای جذب هر چه بیشتر جوانان؛

۵. ایجاد کانون های فرهنگی ـ هنری فعال در مساجد برای افزایش فعالیت های مسجد و گرایش جوانان و نوجوانان؛

۶. برگزاری مسابقه های دینی در سطح مساجد؛

۷. کمک به تعمیر، تجهیز و آراستن مساجد.

۷. اداره تربیت بدنی

با توجه به گرایش بیشتر جوانان و نوجوانان به ورزش و رواج این بینش نادرست که ورزش وجهه دینی ندارد و با توجه به این که ورزشـکاران به عنوان چهره های دین دار جامعه شـناخته نمی شونـد، وظایف زیر در مورد اداره تربیت بـدنی در نظر گرفته می شود:

۱. اقدام برای ایجاد نمازخانه در تمامی مکان های ورزشی؛

۲. برگزاری نماز جماعت در تمامی مکان های ورزشی؛

۳. برگزاری دوره های توجیهی برای مربیان تربیت بدنی در ارتباط با مسایل مختلف مربوط به نماز؛

۴. برگزاری مسابقات ویژه ورزشی، مانند مسابقه دوچرخه سواری و یا دو همگانی «از مسجد تا مسجد»؛

۵. اقدام برای برگزاری نمازهای جماعت در کوه، به ویژه در روزهای تعطیل؛

۶. انجام تبلیغات لازم، در ارتباط با نماز در میدان ها، به ویژه در مسیرهای مختلف، مکان های ورزشی و کوه.

۸. کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان

با توجه به این که انتقال و آموزش مفاهیم دینی برای کودکان و نوجوانان مشکل و حساس است، وظایف کانون را چنین بر می شماریم:

۱. اقدام برای چاپ نشریه هایی ویژه نماز؛

۲. درج مسایل مختلف نماز در چاپ کتاب ها؛

۳. آموزش نماز و احکام در کلاس های کانون؛

۴. تولید فیلم و نمایش فیلم های مناسب و هم چنین اجرای تئاتر با موضوع های مختلف نماز؛

۵. برگزاری مسابقات متنوع و شاد، ویژه معارف و احکام نماز؛

۶. برگزاری نمایشگاه ویژه نماز، همراه با غرفه نقاشی در مورد نماز، قصه گویی، شعر خوانی و ثبت خاطرات کودکان و نوجوانان در مورد نماز.

۹. خدمت سربازی

تقریبا تمام جوان ها دو سال از عمرشان را به طور تمام وقت در خدمت سربازی می گذارنند. این دوران، فرصت بسیار مناسبی برای تربیت و تزکیه

جوانـان است. در این دوران، می تـوان نمـاز را در جوانـان نهـادینه کرد و روحیه دین داری را در آن هـا تقویت کرد. خـدمت سربازی بایـد به مدرسه ای تبدیل شود که افزون بر آموزش نظامی، به آموزش های علمی، فرهنگی و مذهبی نیز پرداخته شود. برای گسترش فرهنگ نماز در دوران خدمت وظیفه، امور زیر باید انجام گیرد:

۱. نماز جماعت باید به طور منظم، برگزار شود و امام جماعت منظم، مداوم و به موقع حاضر شود؛

۲. مسئولان و رتبه های بالاتر نظامی، در نماز جماعت حضور یابند؛

۳. مکان برگزاری نماز باید مناسب باشد. بهتر است در تمام سرباز خانه ها، مسجدی زیبا و پرجاذبه ساخته شود؛

۴. بعد از نماز، مسئولان به مشکلات کارکنان و سربازان رسیدگی کنند؛

۵. کلاس های ویژه عقیدتی در موضوع احکام و معارف نماز برای ترویج نمازگزاری برنامه ریزی شود؛

۶. سربازانی که به طور منظم در نماز جماعت شرکت می کنند باید تشویق شوند؛

۷. سخنرانی های دینی در موضوع نماز در زمان های مختلف برگزار شود؛

۸. تبلیغات دینی در فضای سـربازخانه، در مورد نماز، بسیار مهم است و مسئولان فرهنگی سربازخانه ها باید به آن توجه کنند. پخش صوت اذان و نصب آیات و روایات درباره نماز در آسایشـگاه سـربازان در راسـتای تبلیغات نمازگزاری مفیـد و کارساز است.

۱۰. وزارت خانه های علوم، تحقیقات و فناوری و بهداشت، درمان و آموزش پزشکی

ص: ۹۴

وزارت خانه های علوم، تحقیقات و فناوری و بهداشت، درمان و آموزش پزشکی موظفند به منظور گسترش فرهنگ

ص: ۹۵

برپایی نماز اقدامات زیر را انجام دهند:

۱. بخشی از مطالب کتاب ها و جزوه های آموزش معارف اسلامی به بیان فلسفه و راز و رمزهای نماز اختصاص یابد؛

۲. ساعت های درسی دانشگاه ها و مراکز آموزش عالی به گونه ای تنظیم شود که با فرارسیدن وقت نماز، نماز برپا شود؛

۳. بخشی از فعالیت های پژوهشی و نگارش پایان نامه های دانشجویان مقاطع کارشناسی ارشد و دکترا در رشته های مربوط، به پژوهش درباره نماز اختصاص یابد؛

۱. در تمام مراکز آموزشی، درمانی و بهداشتی وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی محل مناسب و پاکیزه ای با گنجایش کافی برای برگزاری نماز در نظر گرفته و برای برپایی نماز توسط بیماران نیز تسهیلات لازم فراهم شود؛

۲. سازمان بهزیستی کشور، بخشی از جزوه های آموزشی مهد کودک ها را به نماز اختصاص دهد تا خردسالان، به صورت تشریحی و تصویری با نماز آشنا شوند؛

۳. تبلیغات دینی برای گسترش نماز در تمام مراکز آموزشی و پزشکی به صورت هدفمند و حساب شده انجام پذیرد؛

۴. اقدامات لازم برای ایجاد فضای معنوی در مراکز مربوط انجام شود.

۱۱. وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی

وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، موظف است به منظور گسترش فرهنگ برپایی نماز، اقدامات زیر را انجام دهد:

۱. فیلم ها، نمایش ها، و فعالیت های هنری شامل شعر، نقاشی، سرود، مقاله و قصه که در آن ها به تعمیق و گسترش فرهنگ نماز پرداخته شده و بیانگر فلسفه نماز هستند، پشتیبانی مالی و... شوند و تسهیلات لازم در اختیار تولید کنندگان آن ها قرار گیرد و آثار برتر تشویق شوند؛

۲. صاحبان مطبوعات و مجلات، شعرا، نویسندگان و ناشران، ترغیب شوند که فرهنگ نماز را در آثار و نشریات خود مورد توجه قرار دهند و به نشر و تعمیق آن، در جامعه بپردازند؛

۳. در تمام کتاب خانه های عمومی زیر پوشش وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، جایگاه ویژه ای برای کتاب های در رابطه با نماز در نظر گرفته و آثار منتشر شده درباره نماز برای استفاده علاقه مندان جمع آوری شود. مناسب است ستاد اقامه نماز در این مورد با وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی همکاری کند و آثار تألیفی و تحقیقی خود را برای تمام کتاب خانه های کشور، ارسال کند.

۴. در موضوع نماز، جشنواره ها و نمایشگاه های فرهنگی، معنوی و مسابقات کتاب خوانی برگزار شود.

۵. تـدابیر لازم برای پیش بینی محل مناسب و پاکیزه، امکانات لازم برای برگزاری نماز و نظافت و نگهـداری آن ها در مهمان خانه ها (هتل ها) مهمان سـراها و مهمان پذیرها، مراکز ایران گردی و جهان گردی و به ویژه خوراک سـراهای (رسـتوران ها) مستقر در جاده ها، اتخاذ شود؛

۶. در طرح های جدیـد ساختمانی، مهمان خانه ها (هتل ها)، مهمان سـراها، مهمان پذیرها، مراکز ایران گردی و جهان گردی، نمایشگاه ها و مراکز فرهنگی ـ

هنری و گنجینه ها (موزه ها)، فضای لازم برای مسجد یا نمازخانه به صورت شاخص پیش بینی شود.

۷. سازمان فرهنگ و ارتباطات اسلامی با انجام مطالعات بین المللی در مورد نماز، نوآوری ها و خلاقیت های موجود در دیگر کشورهای مسلمان درباره نماز را جمع آوری کند و فرهنگ برپایی نماز را در سطح جهان با تهیه و ارسال کتاب، نوار، فیلم و جزوه های متناسب با هر کشور ترویج کند؛

۸. تهیه کنندگان فیلم، ناشران مجلات کتاب های کودکان و نوجوانان برای در نظر گرفتن ابعاد مختلف نماز، در تولیدات سمعی و بصری، ترغیب، تشویق و توجیه شوند؛

۹. در ابتدای فیلم های مدرسه، رسانه های تصویری و پیش پرده فیلم های سینمایی، نماآهنگ و تبلیغات مناسب نماز تولید و پخش شود، به شرطی که عوارض جانبی نداشته باشد و به ضد تبلیغ تبدیل نشود.

۱۲. سازمان تبلیغات اسلامی

۱. سازمان تبلیغات اسلامی باید برای گسترش فرهنگ نماز و تأمین نیروی انسانی مورد نیاز برای برگزاری نماز جماعت در مساجد و نمازخانه های دستگاه های اجرایی، برنامه ریزی کند و از محل اعتبارات خود برای امر نماز تأمین اعتبار کند.

۲. این سازمان باید مسایل مختلف مربوط به نماز را در تمام فعالیت های فوق برنامه خود درج کند؛

۳. استفاده از شیوه های نوین تبلیغاتی برای تبیین اهمیت، ضرورت و فلسفه نماز، یکی دیگر از وظایف این سازمان است که با توجه به ماهیت آن بسیار

ص: ۹۷

مهم و قابل توجه است.

۱۳. وزارت راه و ترابری

وزارت راه و ترابری موظف است برای گسترش فرهنگ نماز، اقدامات زیر را به عمل آورد:

۱. برنامه حرکت قطارها و تا حد امکان، پرواز هواپیماها به گونه ای تنظیم شود که امکان برپایی نماز برای مسافران فراهم باشد؛

۲. در تمام جاده ها، علایم و تابلوهای مربوط به مساجد بین راهی، به صورت زیبا و مناسب تهیه و نصب شود؛

۳. وزارت راه و ترابری تمام پمپ بنزین های بین راهی را موظف کند که نمازخانه و وضو خانه ای مناسب در کنار پمپ بنزین بسازند. در غیر این صورت، پروانه ساخت و تأسیس به آن ها ندهد و خدماتی برایشان در نظر نگیرد. به جا است وزارت نفت در تکمیل نمازخانه در کنار جایگاه های سوخت رسانی بین راهی کمک کند.

۱۴. سازمان تربیت بدنی

سازمان تربیت بدنی می تواند به منظور گسترش فرهنگ نماز، اقدامات زیر را انجام دهد:

۱. یکی از معاونان سازمان با حفظ سمت، مسئولیت اقامه نماز در ورزشگاه ها را عهده دار شود؛

۲. در اردوها و برنامه های آموزشی و تمرین ها، ورزشکاران با فرهنگ نماز آشنا شوند؛

۳. در اردوها، مسابقه ها و تمرین های داخلی و خارجی، با فرارسیدن وقت نماز، نماز برپا شود؛

۴. در ورزشگاه ها برای برپایی نماز توسط تماشاگران، تسهیلات لازم فراهم شود؛

۵. در حد امکان، دیدارها و مسابقه های ورزشی به گونه ای تنظیم شوند که هنگام نماز، امکان برپایی نماز برای همه ایجاد شود.

۱۵. سازمان امور اداری و استخدامی

شایسته است سازمان امور اداری و استخدامی کشور برای ترویج نمازگزاری کارهای زیر را انجام دهد:

۱. در نظام گزینش و ارزیابی عملکرد مدیران و کارکنان دولت، میزان پای بندی آنان به برپایی نماز، به عنوان یکی از معیارهای ارزیابی افراد منظور شود؛

۲. در دوره های توجیهی بدو استخدام کارکنان و دستگاه های دولتی و دیگر دوره های آموزشی مرکز آموزش مدیریت دولتی، فلسفه نماز به کارگزاران دولت آموزش داده شود.

۱۶. وزارتخانه های صنایع، معادن و فلزات و کار و امور اجتماعی

وزارتخانه های صنایع، معادن و فلزات و کار و امور اجتماعی نیز برای گسترش فرهنگ نماز، باید تدابیر لازم را برای تحقق موارد زیر اتخاذ کنند:

۱. در تمام کارخانه ها، مؤسسه ها، شرکت ها و واحدهای پیرو وزارت خانه های نام برده شده، محل مناسب و پاکیزه ای برای برپایی نماز با گنجایش کافی، متناسب با تعداد کارگران و کارکنان هر واحد تعیین و تجهیز شود؛

۲. برنامه ساعات کارکنان به گونه ای تنظیم شود که با وقت نماز تداخل نداشته باشد و اگر تداخل اجتناب ناپذیر باشد، کارگران به صورت نوبتی در

مراسم برپایی نماز شرکت نمایند؛

۳. در تمام کارخانه ها، مؤسسه ها، شرکت ها، و واحدهای پیرو وزارتخانه های نام برده شده، برنامه های مناسب برای آموزش نماز و فلسفه آن به کارکنان و کارگران و خانواده های آن ها اجرا شود. و ضوابط و اقدامات تشویقی لازم برای ترویج فرهنگ برپایی نماز پیش بینی شود؛

۱۷. سازمان برنامه و بودجه

سازمان برنامه و بودجه موظف است برای توسعه نمازگزاری، اقدامات زیر را انجام دهد:

۱. تأمین اعتبار خاص در بودجه جاری تمام دستگاه های اجرایی کشور برای تأمین مخارج جاری مسجد، نمازخانه ها، وضوخانه ها و سرویس های بهداشتی در واحدهای زیر پوشش آن ها.

۲. واگذاری مجوز لازم به تمام دستگاه های اجرایی کشور برای استفاده از اعتبار مربوط به آموزش کارکنان در زمینه ارایه آموزش نماز و ترویج فرهنگ نماز؛

۳. تأمین اعتبار ویژه برای وزارتخانه های آموزش و پرورش، فرهنگ و آموزش عالی، بهداشت، درمان و آموزش پزشکی و سازمان تربیت بدنی به منظور اجرای برنامه های پیش بینی شده در این آیین نامه برای وزارتخانه های مزبور در زمینه ترویج فرهنگ نماز؛

۴. تأمین اعتبار ویژه برای وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، سازمان صدا و سیمای جمهوری اسلامی ایران و حوزه هنری سازمان تبلیغات اسلامی برای استفاده از ابزار هنر در امر ترویج نماز؛

۵. تأمین اعتبار خاص برای وزارتخانه های راه و ترابری و فرهنگ و ارشاد اسلامی برای احداث، تجهیز و نگهداری مساجد و نمازخانه های واقع در جاده ها، پایانه ها، مبادی ورودی کشور و خوراک سراهای (رستوران های) بین راهی و وضوخانه ها و سرویس های بهداشتی آن ها؛

۶. تأمین اعتبار لازم برای دیگر دستگاه های اجرایی کشور به منظور اجرای برنامه های پیش بینی شده در مورد نماز. در پایان این بخش، لازم به یادآوری است که وزارت بازرگانی موظف است تمهیدات و اقدامات لازم را به منظور ترغیب و تشویق بازارها و صنوف برای برگزاری نماز جماعت در اول وقت انجام دهد.

تا به این جا، وظایف هر یک از نهادها برنامه ریزان اجتماعی و فرهنگی را جداگانه بررسی کردیم، ولی برخی مطالب مربوط به همه مراکز است و در اجرای برنامه های اختصاصی مؤثر است. اینک وظایف عمومی را بررسی می کنیم:

۱. در تمام دستگاه های اجرایی سراسر کشور برای برپایی فریضه نماز، حداکثر مدت بیست دقیقه در وقت فضیلت که بهتر است بی درنگ پس از اذان باشد، در نظر گرفته شود تا امکان شرکت تمام مدیران و کارکنان آن ها در مراسم نماز جماعت فراهم شود.

۲. در تمام واحدهای اجرایی کشور، برای ایجاد امکان برگزاری نماز در وقت فضیلت آن، اقدامات زیر صورت گیرد:

الف) برنامه تمام جلسه ها و اجتماع ها و هم چنین برنامه صرف غذای کارکنان تا حد امکان، به گونه ای تنظیم شود که با وقت نماز برخورد نداشته

باشد و در هر حال با فرارسیدن وقت نماز، نماز برپا شود.

ب) محل مناسب و آراسته ای که گنجایش آن با تعداد کارکنان و مراجعه کنندگان، متناسب باشد به عنوان نمازخانه پیش بینی شود.

۳. در تمام واحدهای اجرایی کشور به منظور ارتقای دانش و بینش کارکنان و خانواده آن ها در مورد نماز و فلسفه و راز و رمز آن اقدامات لازم، با برگزاری جشنواره ها، نمایشگاه های فرهنگی و معنوی، مسابقات کتاب خوانی و دوره های آموزشی و دیگر روش های مؤثر به صورت فراگیر انجام شود.

ارتباط مطالب مطرح شده با رسانه

اشاره

در این فصل برای برنامه ریزان فرهنگی و اجتماعی در مورد نماز، توصیه هایی بیان شد که به نظر می رسد بیش ترین ارتباط این مباحث با رسانه، به بعد اطلاع رسانی رسانه مربوط باشد. متأسفانه برخی از سازمان ها و مؤسسه ها برای موضوع نماز اهمیت خاصی قایل نیستند. مناسب است رسانه در این مورد، بستر فرهنگی مناسبی را فراهم کند و توجه عمومی جامعه را نسبت به این موضوع مهم جلب کند. اطلاع رسانی در این مورد به چند شکل ممکن است:

۱. برگزاری میزگرد

میزگردها و نشست های علمی و تخصصی با حضور کارشناسان و مسئولان سازمان یا مؤسسه مربوط، در گسترش نماز و اجرای شایسته آن نقش مهمی بر عهده دارد. در این میزگردها باید کارشناسان راهکارها و اصول مدیریتی را در مورد برپایی نماز میان کنند و مسئولان فرهنگی و اجتماعی نیز به بیان وظایف، برنامه ها و اقداماتی که تاکنون انجام داده اند، بپردازند.

بهتر است این میزگردها همراه با حضور گزارش های مستند تصویری از آن

ص: ۱۰۲

مؤسسه و سازمان انجام شود. افزون بر این، مسئولان باید پاسخ گوی تماس های تلفنی برقرار شده با برنامه باشند.

۲. فیلم سازی

فیلم سازی، یکی از راه های متنوع و مؤثر اطلاع رسانی است که در خیزش و جهت دهی افکار عمومی، نقش خاصی دارد. برای مثال، می توان فیلمی ساخت که در مدرسه ای نماز جماعت برقرار می شود، ولی بسیار ناهماهنگ است و دانش آموزان هم از آن استقبال نمی کنند. با تغییر مربی تربیتی مدرسه، شیوه های مختلف تقویت حضور دانش آموزان در نماز جماعت مدرسه اجرا می شود. سرانجام، نماز جماعت با شور و رونق زیادی برپا می شود. اگر پس از پایان فیلم یا سریال، یک نشست تخصصی با حضور کارشناسان و مسئولان برگزار شود، بسیار مؤثر خواهد بود. به این ترتیب، رسانه به خوبی اطلاع رسانی کرده و در مطرح کردن و رفع مشکلات اجتماعی، گامی مؤثر برداشته است.

در این راستا، توجه به نماز و مسایل مربوط به آن در دو برنامه «آن سوی خبرها» (بعد از اخبار ساعت ۱۹، شبکه اول) و «مصاحبه زنده»، با پرسش های دقیق و هدفمند بعد از اخبار شبکه دو توصیه می شود.

فصل پنجم: نقش خانواده و حوزه های علمیه درباره نمازگزاری

خانواده و نماز

اهمیت و تأثیر نماز والدین بر نماز فرزندان

خانواده، مهم ترین واحد اجتماعی است که در تربیت و شکل گیری نظام رفتاری افراد، بسیار مؤثر است. فرزندان از آغاز تولد در خانواده رشد می کنند و خوب و بد را در آن محیط درک می کنند. پدر، مادر و به طور کلی خانواده، ارایه دهنده اولین الگوهای عملی فرزندان هستند که بیش ترین تأثیر را در آن ها به جا می گذارد. بسیاری از افکار و رفتارهای افراد از خانواده منشأ می گیرد. ویژگی های الگوی اثرگذار در پدر و مادر وجود دارد. در حالی که هنوز شخصیت فرزندان شکل نگرفته و نظام ارزشی و عقیدتی آن ها به وجود نیامده است، پدر و مادر بیش ترین زمان را با فرزندان می گذرانند و وجود رابطه عاطفی بین آن ها عامل بسیار مهمی در تشریح و قوام الگوپذیری است. پس خانواده در تکوین و شکل گیری شخصیت افراد نقش بسیار مهمی دارد.

نماز نیز به عنوان یکی از مهم ترین اعمال دینی، تحت تأثیر خانواده قرار می گیرد. پدر و مادر با رفتارهای دینی خود و به کار بستن شیوه های تربیتی مناسب در نمازگزاری فرزندانشان بسیار نقش دارند. اگر خود پدر و مادر نماز بخوانند و فرزندان از آغاز این رفتار پدر و مادر و اهتمام آن ها را به نماز ببینند، از رفتار آنها الگوبرداری می کنند و اهل نماز می شوند. البته تنها نمازگزاری

والدین کافی نیست. گاه دیده می شود پدر و مادر نمازخوان هستند، ولی فرزندان در نمازگزاری سست و بی انگیزه عمل می کنند. علت این گونه رفتارها، نبودن شیوه های تربیتی درست و بی توجهی والدین نسبت به نماز فرزندانشان است. این نکته جنبه دیگر نقش خانواده در نمازگزاری فرزندان را روشن می کند؛ یعنی والدین افزون بر این که در تربیت الگویی فرزندانشان سهیم اند، با به کارگیری شیوه های تربیتی در تعمیق نمازگزاری آن ها هم بسیار مؤثرند.

والدین، افزون بر این که باید از شیوه های تربیتی دینی آگاه شوند، باید در مورد نماز، شناخت کافی داشته باشند و از اسرار، احکام و فلسفه آن به طور کامل آگاه باشند؛ در غیر این صورت، نمی توانند مربی خوبی باشند و شیوه های تربیتی را به کار ببرند؛ چون یکی از شرایط به کار بستن آن راه کارها آگاهی و شناخت کامل نسبت به نماز است. با این وجود، می توان گفت که شرایط و وظایف والدین در مورد تربیت دینی فرزندان در راستای نمازگزاری عمیق و مداوم، سه چیز است: « عامل بودن(خود والدین نماز بخوانند)، آگاهی از شیوه های تربیتی و آگاهی از معارف و احکام نماز».

در روایات نیز برای توجه به نماز و اعمال دینی اعضای خانواده، ثواب زیادی در نظر گرفته شده است: «وقتی مؤمنی از گناهان بپرهیزد و به واجبات عمل کند و خانواده خود را نیز از گناهان باز دارد و آن ها را به عبادت وا دارد، در قیامت زن و فرزندش به او می گویند: خدا تو را جزای خیر دهد که در دنیا به ما تعلیم دادی و به آن چه که مأمور بودی ما را امر کردی و از زشتی ها ما را نهی کردی و به سبب آن خود را نجات دادی و ما را از عذاب رهانیدی. آن گاه

او با تمام اهل و عیالش به بهشت می رود».(۱)

پیامبران الهی و ائمه اطهار علیهم السلام، نسبت به برپایی نماز در خانواده شان اهمیت می دادند.(۲)

راهکارهای خانواده

اشاره

در این بخش، به برخی شیوه های تربیتی اشاره می کنیم که به کارگیری آن ها در گسترش فرهنگ نماز در اعضای خانواده بسیار مؤثر است. با توجه به این که امروزه نگرش والدین نسبت به راه های تربیت کردن فرزندان تغییر کرده و والدین به فرزندان خود آزادی عمل بیشتری می دهند، بررسی راهکارهای خانواده برای ترویج نماز در خانواده بسیار مهم است. از این رو، به دقت آن ها را برمی شماریم تا برنامه سازان در محتوای برنامه های خود و کارشناسان در میز گردهای تخصصی با موضوع خانواده و دین از آن ها بهره گیرند.

۱. شکوفایی فطرت دینی

«اولین وجدان فطری و سرمایه طبیعی که اسلام آن را جزو سرشت بشر می داند، معرفت خداست. بنابراین، لازم است مربی از اول به وجدان فطری کودک توجه کند و تمایلات الهامی طفل را احیا و تربیت را براساس فطرت استوار کند. البته چنین تربیتی در عین پاکی و فضیلت، ثابت و پایدار خواهد

۱- ۱. ملافتح الله کاشانی، منهج الصادقین فی الزام المخالفین، انتشارات علمیه اسلامیه، تهران، ۱۳۶۰، ج ۹. ص ۳۴۰

۲- ۲. برای مطالعه بیشتر نک: نماز در خانواده، محمد مهدی تاج لنگرودی. دفتر نشر ممتاز، چاپ دوم، زمستان ۱۳۷۵.

ماند».(۱)

مربی وظیفه شناس کسی است که از دوران کودکی، طفل را به خداوند عالم متوجه کند و با زبانی ساده و در خور فهم کودک، به او درس ایمان بدهد. لازم است مربی دلسوز با کودک از رحمت نامحدود خدا سخن بگوید و از همان آغاز بذر امید را در دل او بکارد و به او بفهماند که ناامیدی از رحمت خدا، گناه بزرگی است.

«لازم است مربی از دوران کودکی حس مسئولیت طفل را در پیشگاه پروردگار بیدار نماید و او را با حس وظیفه شناسی بار آورد. باید با زبان ساده به او بفهماند که خداوند، تو را در هرحال می بیند و از کارهای خوب و بد تو آگاه است و چیزی از خداوند پنهان نیست. در کارهای خوب به تو پاداش می دهد و در بدی ها مجازات می نماید.»(۲)

به این ترتیب، والدین با بیدار کردن فطرت فرزندان، گام بزرگی در شکل گیری زیر ساخت های اعتقادی برداشته اند و این خود، مقدمه ای برای تربیت دینی مقاوم و مداوم است.

باید دانست که کودک پیش از این که عقلش به فعلیت برسد و قادر به درک مطالب علمی باشد، فطرت توحیدی و عواطف اخلاقی در ضمیر او فعلیت دارد و برای پذیرش تربیت آماده است. لازم است پدر و مادر به ارزش این فرصت مهم، توجه کنند و از بیداری فطرت ایمانی و احساسات کودک،

۱- ۱. محمد تقی فلسفی، گفتار فلسفی، کودک از نظر وراثت و تربیت، بخش اول، چاپ هفتم، هیئت نشر . معارف اسلامی، صص ۳۰۰و ۳۰۱

۲- . ۲. همان، صص ۴۶۰ -۴۶۱

بیش ترین استفاده را ببرند و ایمان به خدا و سجایای اخلاقی را در او پرورش دهند. به این ترتیب، بدون حساسیت و ناخوشایندی کودک، پدر و مادر با زبان خود او، مهم ترین معارف دین را در سطح فهم کودک به او می آموزند و او را برای گفتارهای دقیق منطقی، عقلی و اعتقادی آماده می کنند.

«احساسات کودک قبل از عقل او ظهور می کند و بهره برداری از سرمایه های عاطفی طفل، خیلی زودتر از ذخایر عقلی او شروع می شود»(۱)

بر این اساس، مهم ترین عامل شکوفایی فطرت مذهبی کودکان، پرورش درست احساسات آن هاست؛ یعنی به کمک تقویت احساس دینی در کودکان، فطرت خدایی آن ها بیدار شده و کودکان در مسیر دین داری قرار می گیرند. منطق و استدلال های دقیق نه تنها به کار نمی آید، بلکه چه بسا نتیجه معکوس به بار خواهد آورد. پس در سن کودکی بهترین شیوه تربیتی، شیوه های احساسی و عاطفی است و راه های عقلایی به هیچ عنوان توصیه نمی شود.(۲) با این توضیحات، حساسیت به کارگیری شیوه های درست تربیتی در شکل گیری رفتارهای دینی پیش تر مشخص شد.

۲. توجه به شرایط فرزندان هنگام دعوت به نماز

اشاره

کودکان، دنیای عجیب و پرفراز و نشیبی دارند که بزرگ ترها به سختی قادر به درک و پذیرفتن آن هستند. اگر پدر و مادر از دید خودشان به مسایل نگاه کنند و توقع داشته باشند که کودکان و فرزندانشان نیز چنین باشند، ضربه سنگینی بر تربیت دینی فرزندان وارد می شود. تربیتی موفق و اثرگذار است که

۱- ۱. همان، صص ۲۲۶ ۲۲۷

۲- ۲. در ادامه درباره تقویت احساس مذهبی فرزندان بیشتر بحث خواهیم کرد

مربی از دیـد کودک به مسایـل بنگرد. نه این که همه چیز را از دیـدگاه خود به تماشا بنشیند و آن را بر کودک تحمیل کنـد. یکی از مقـدمات تربیت موفق و مؤثر، برقراری ارتباط با کودک است. در صورتی که مربی از دیـد کودک به قضایا بنگرد، به خوبی می توانـد بـا کودک ارتبـاط برقرار کنـد و سپس با درک دنیای کودک و وارد شـدن در آن بر کودک تأثیر بگـذارد. هـدف ما در تربیت دینی، تأثیر گذاشـتن بر کودک است. پس بایـد راهی را برگزینیم که بتوانیم بر او تأثیر بگذاریم. با در نظر گرفتن بینش و نگرش خودمان نمی توانیم بر کودک تأثیر بگذاریم، بلکه باید به دیدگاه کودک احترام بگذاریم و با او همراه شویم. بر این اساس، به نظر می رسد که شرایط زیر برای دعوت کودک به نماز لازم است:

الف) آمادگی جسمانی

کودک را بایـد در شـرایطی به نماز دعوت کنیم که از درد و بیماری رنج نمی برد و از نظر جسـمی به طور کامل آماده است. در غیر این صورت، اگر بدون توجه به شـرایط جسمی کودک، او را به نماز دعوت کنیم، احساس مذهبی او لطمه می خورد و خاطره بسیار بدی از نماز پیدا می کند. هر چند در آن لحظه، نماز بخواند، ولی در آینده در نمازگزاری دچار بی انگیزگی می شود. برای مثال در شـرایطی که کودک، دل درد دارد، انتظار می رود که پـدر و مادر به او رسـیدگی کنند، نه این که او را به نماز دعوت کنند.

ب) آمادگی عاطفی

وقتی کودک به نمـاز دعوت می شود، بایـد در حـالت عـادی باشـد؛ نه در حالت خشم یا بغض (به ویژه، نسبت به فرد دعوت کننده) در این شرایط، نخست باید با برخورد احساسی و عاطفی، کودک را آرام کرد یا این که پس از

گذشت مدت زمانی با مهربانی و نوازش او را به نماز فراخواند. در غیر این صورت، نتیجه خوبی از دعوت به نماز به دست نمی آید.

ج) آمادگی روانی

در شرایطی که عزم و اراده کودک برای نماز آماده نیست، نباید او را به نماز دعوت کرد. کودکان روحیات خاصی دارند و به اندازه کافی از نماز و فضیلت آن آگاهی ندارند. از این رو، ممکن است در برخی موارد بگویند که حال و حوصله نماز خواندن را ندارند. در این شرایط به هیچ عنوان نباید آن ها را وادار به خواندن نماز کرد، بلکه با بیان محبت آمیز باید مفاهیم و معانی نماز برای کودک بیان شود. برای مثال، پدر یا مادر فرزند را در آغوش کشیده و بگوید: «پسر گلم، دختر گلم، بیا برویم با هم با خدا صحبت کنیم. خداوند بچه های نمازخوان را دوست دارد....» البته این برخورد در صورتی است که فرزند حال و حوصله نماز خواندن نداشته باشد. به هیچ عنوان توصیه نمی شود که همیشه به این شکل و از این شیوه استفاده شود. نباید بچه ها در جریان دین داری پرتوقع و لوس بار بیایند.

د) آمادگی محیط

محیط خانه باید از هر نظر برای برپایی نماز، آماده شود. اگر پدر و مادر، خودشان به کار دیگری مشغول هستند یا تعداد زیادی مهمان در خانه وجود دارد، محیط آماده ای برای نمازگزاری وجود ندارد. در چنین شرایطی دعوت به نماز توصیه نمی شود. برای مثال، فرض کنید پدر و مادر، سجاده را پهن کرده، مشغول وضو هستند و صدای اذان نیز به گوش می رسد.(1) و تمام

ص: ۱۱۰

۱- ۱. اگر نماز در اول وقت برپا شود، صدای اذان تلویزیون مناسب است وگرنه خود والدین اذان بگویند.

فعـالیت های منزل به خاطر نماز، تعطیل شـده است و کسـی به کاری جز نماز مشـغول نیست. در چنین شـرایطی، محیط به طور کامـل برای نمـاز آمـاده است. اگر محیـط، آماده نباشـد و کودک به نماز دعوت شود، احساس خوش آینـدی از نماز در او به وجود نمی آید و هرگاه کسی او را به نماز دعوت نکند، نماز نمی خواند.

ه) آمادگی عقیدتی

اعمـال هر فرد، براسـاس عقیـده و بـاور اوست. رفتـار کودکـان نیز براسـاس عقیـده و بـاور آن ها است. از این رو، نخست باید باورهای کودکان را در مسـیر دین داری شکل داد و پس از آمادگی عقیدتی، او را به نماز دعوت کرد. یکی از راه های ایجاد آمادگی عقیـدتی در کودکان، تقویت و شـکوفایی فطرت مـذهبی آن هاست که پیش تر مطالبی در مورد اهمیت آن بیان شد. اگر نظـام عقیـدتی کودک به طور کامـل و درست شـکل نیـافته باشـد، دعوت به نمـاز کار ثمربخشـی نخواهـد بود. بایـد نظام عقیدتی کودک، شکل یابد تا زمنیه و انگیزه لازم برای نمازگزاری به وجود آید.

با توجه به پیش زمینه های یاد شده، رعایت موارد زیر ضروری است:

الف) زمـانی که کودکـان مشـغول بـازی و کـار و تفریـح هسـتند،ماننـد تماشای کارتون مورد علاقه شان، آن ها را برای نماز دعوت نکنید، به ویژه، اگر او در میان جمعی باشد و والدین فقط او را به نماز دعوت کنند.

ب) تأکیـد والدین و مربیان در فراگیری و برپایی نماز، بر نقاط مثبت و توانمندی های کودکان و نوجوانان باشد؛ نه ضـعف ها و ناتوانی هایشان تا آن ها با اعتقاد و انگیزه بیشتر به نماز بپردازند.

ج) از فراخواندن و دعوت کودکان برای نماز در هنگام خستگی و کسالت

و بی رغبتی آن ها خودداری کنید.

د) یکی از آموزه های اسلام، میانه روی در عبادت است؛ به ویژه در مورد کودکان و نوجوانان که کم طاقت تر و بازی گوش هستند. باید دقت شود که آن ها از عبادت و نماز خسته، ملول و افسرده نشوند.

۳. چگونگی تمرین و عمل

شیوه های دعوت به نماز بسیار مهم است؛ یعنی بر فرض آمادگی کامل فرزندان، چگونگی عمل و دعوت والدین برای نماز خواندن کودکان، بسیار مهم است و در انگیزه و روحیه کودک بسیار مؤثر است. از این رو، به کارگیری شیوه درست برای دعوت فرزندان به نماز، بسیار ضروری است. برای واداشتن کودک به نماز، در خانه می توان به صورت زیر عمل کرد:

«دقایقی پیش از نماز، والدین آماده تطهیر شوند و وضو بسازند. با شنیدن صدای اذان، والدین، آماده، رو به قبله بنشینند و ذکر اذان را زمزمه کنند. حتی از فرزندشان بخواهند که او هم اذان بگوید. والدین با محبت و خوش رویی از پسر یا دخترشان بخواهند که نماز بخواند. به او بگویند: « وقت نماز است، زمان سخن گفتن با خداست. بیایید آماده شوید که نماز بخوانیم.» سپس جانمازی زیبا، مهری قشنگ و تسبیحی پرجاذبه برای او قرار دهند. در این زمان از جاذبه های کلامی مناسب و پرنشاط و عبارات موزون و شعرگونه استفاده شود. تسریع در آمادگی برای نماز به گونه ای که کودک احساس مسئولیت والدین را در آن مورد دریابد و ببیند که آن ها چگونه همه کارهای خود را به خاطر نماز رها کرده و آماده انجام فریضه شده اند. بهترین شیوه

ص: ۱۱۲

دعوت کودکان به نماز است».(۱)

در این شیوه، افزون بر این که به نکات تبلیغاتی نماز به خوبی توجه شده، جنبه های عاطفی و احساسی شخصیت کودبک نیز رعایت شده است و کودکان به نمازی پرنشاط و پرجاذبه دعوت شده اند. به این ترتیب، خاطرات بسیار خوبی از نماز در ذهن کودک نقش می بندد و زمینه کافی و لازم برای نمازگزاری حقیقی و مداوم فراهم می شود.

دعوت کودکان برای نماز صبح، حساس تر و مهم تر است. چون بیشتر بچه ها عادت ندارند که صبح زود از خواب بیدار شوند و در مورد اهمیت و فضیلت نماز، آگاهی زیادی ندارند تا نماز را برخواب ترجیح دهند؛ از این رو، ممکن است پدر و مادر با مشاهده بی میلی کودکان به نماز صبح، از دعوت آن ها به نماز خودداری کنند و این مسئله هرگز به صلاح نیست و در دراز مدت آثار منفی درپی خواهد داشت. والدین باید با به کارگیری شیوه های درست، آن ها را برای نماز صبح آماده کنند. بهتر است فرزندان را به این شیوه برای نماز صبح از خواب بیدار کنند:

«والدین، فرزندان را با صدای خوب، گرم و دلپذیر بیدار کنند. به این صورت: علی جان من! فاطمه جان من! برخیز، وقت نماز است. اگر از خواب بیدار نشدند با صدای دلپذیر، با دست کشیدن بر سر و روی آن ها، با نوازش بدنی گاهی هم تحت عنوان شوخی به بچه ها به صورت بغل کردن و ایستانیدن آن ها بیدارشان کنند و به دستشویی راهنمایی شان نمایند و حتی صورتشان را

۱- . ۱. علی قائمی، اقامه نماز در دوران کودکی و نوجوانی، ستاد اقامه نماز، ۱۳۷۶ ه . ش، ص

بشویند تا کاملا هوشیار و آماده نماز شوند».(۱)

در هر حال، باید کوشید خاطره بیدار کردن برای نماز را برای بچه ها دلپذیر ساخت؛ به گونه ای که از آن صحنه ها خاطره تلخی در ذهن نداشته باشند. گاهی ممکن است کودک در حال سجده در نماز صبح به خواب رود. برای بیدار کردن دوباره او، هرگز از خود خشونتی نشان ندهید و با مهر و محبت او را به رختخواب ببرید. با توجه به این مطالب، سه نکته را در مورد دعوت فرزندان به نماز توسط والدین می توان گفت:(۲)

الف) پدر و مادر، نقش الگو را بازی می کنند و باید با اعمال و رفتار خود فرزندان را به نماز دعوت کنند. فرزندان نیز از رفتار والدین، الگو می گیرند و اعمال آن ها را تقلید می کنند. بر این اساس، والدین باید در هنگام نماز تمام کارها را رها کنند و به گونه ای آشکار مشغول برپایی نماز شوند تا فرزندان متوجه شوند.

ب) والدین باید در دعوت به نماز از جاذبه های صوتی و کلامی برای جلب و جذب کودکان، استفاده کنند. مانند قرائت نماز با صوت خوب، بالحن جذب کننده و سخنان آهنگ دار.

ج) بهترین و کارسازترین عامل در دعوت به نماز، احساس است که پدر و مادر باید به خوبی از آن استفاده کنند. پدر و مادر باید با استفاده از عواطف گرم خانوادگی با فرزندان ارتباط برقرار کنند و به عنوان یک دوست صمیمی آن ها را به نماز فرا خوانند؛ نه این که به عنوان پدر و مادر آن ها را به نماز امر

۱- ۱. همان، ص ۴۴

۲- . ۲. همان، ص ۳۶

کنند.

۴. توجه به روحیات فرزندان (روان شناسی نمازگزار)

کودکان، روحیات حساس و لطیفی دارند و در دنیای عجیب خود وقایع را تجزیه و تحلیل می کنند. پدر و مادر باید به روحیات گوناگون فرزندان توجه کنند و راهکارهای تربیتی و دینی خود را در این راستا تنظیم کنند. برخی از کودکان از یک چیز خوششان می آید و برخی دیگر از چیز دیگر برخی زودتر قهر می کنند و برخی دیرتر برخی حرف شنواترند، تماشای تلویزیون برای برخی کودکان خیلی مهم است، برخی کودکان کم حرف ترند و برخی پرتحرک ترند. پدر و مادر باید به تمام این موارد توجه کنند تا کودکان از نماز زده نشوند، بلکه باید با توجه کردن به روحیات آن ها، نظر مثبتی نسبت به نماز در آن ها ایجاد شود.

«احساسات، عواطف و خوشایندی ها، خمیر مایه نخستین گرایش های مذهبی و تقویت نگرش ها و رفتارهای مکتبی در بین همه انسان ها، به ویژه کودکان و نوجوانان است. کودکان و نوجوانان در یادگیری و کسب عادات مطلوب، متأثر از زبان مهر و محبتند. با ایجاد احساسات خوشایند در کودکان و نوجوانان زمینه یادگیری رفتارهای مطلوب، پیدایش انگیزه های رشد، همانند سازی و اتصاف به صفات الگوهای دلخواه فراهم می گردد.(۱)

۵. تشویق و تنبیه

پس از این که کودکان به نماز دعوت شدند و در روند نمازگزاری قرار

ص: ۱۱۵

---

۱ – ۱. روش های پرورش احساس مذهبی نماز، در کودکان و نوجوانان، غلامعلی افروز، واحد انتشارات . انجمن اولیا و مربیان، صص ۷ و ۱۲

گرفتنـد، برای تـداوم آن، تشویق و تنبیه مؤثر است. تشویق و تنبیه، دو ابزار تربیتی حساس است که اسـتفاده از آن ها به مهارت خاصـی نیاز دارد. اسـتفاده به موقع و مناسب از آن ها در ایجاد انگیزه و تقویت و تداوم گرایش های دینی و تربیتی بسیار مؤثر است و محرک مناسبی در راسـتای پیش برد اهداف آموزشـی و تربیتی به شمار می رود. استفاده نابه جا از تشویق سبب سستی و تنبلی کودکـان می شود و آن هـا را پرتوقع بـار می آورد؛ به گونه ای که به تشویق عـادت کرده و بـدون تشویق کـاری نمی کننـد و ممکن است هر روز بخواهنـد تشویق هـا از نظر کمی و کیفی افزایش یابـد. از طرف دیگر، تنبیه نـابه جـا نیز سـبب دل زدگی می شود و انگیزه خود را برای انجام کار از میان می برد؛ هر چند آن کار را از روی اجبار و بی میلی انجام دهد.

با این توضیحات، ضرورت و حساسیت تنبیه یا تشویق کودکان نمازگزار معلوم می شود. پدر و مادر باید با توجه به روحیات و احساسات فرزنـدانشان از این دو اهرم تربیتی اسـتفاده کننـد. برای مثال، بگوینـد: «به شـرطی پارک یا سـینما می رویم که یک هفته تمام نمازهایت را منظم و سـر موقع بخوانی.» و سـپس نخست کودک را به پارک یا سینما ببرند و بعد قرار شود او تا یک هفته به طور منظم نمازهـایش را بخوانـد. به نظر می رسـد با توجه به روحیات کودکان، این شـیوه مناسب باشـد. البته بایـد این تشویق ها به شکلی انجام شود که کودک برای نماز خواندن منتظر تشویق نباشد و بدون تشویق هم نماز بخواند. به این منظور، باید اطلاعات کافی در مورد اهمیت و ضرورت نماز به صورت داستان و شعر در اختیار کودکان قرار گیرد.

برای تنبیه کودک هم مثلا پدر یا مادر به فرزندش بگوید: «دیگر تو را

دوست نـدارم. توجه به این نکته ضـروری است که تنبیه بایـد بعـد از نصـیحت و موعظه و چنـدین بـار تخلف انجـام شود. اگر کودکی که هنوز از اهمیت نماز اطلاعی ندارد و به تازگی نماز خواندن را آغاز کرده، تنبیه شود از نماز زده می شود.

پس می توان گفت تنبیه و تشویق، در مراحل ابتدایی نمازگزاری کودکان بسـیار کارساز است، ولی با مرور زمان باید فرزندان را بـا معارف نماز آگاه کرد و از تشویق و تنبیه کاست تا کودک به صورت خودجوش، بـدون این که تشویق یا تنبیه شود نماز بخواند. البته تشویق و تنبیه در تمام مراحل تربیتی مؤثر است، ولی در تمام مراحل به طور یکسان از آن استفاده نمی شود.

۶. آموزش

یکی از مهم ترین مراحـل تربیت دینی نمـازگزاری، آموزش نمـاز و بیان احکام فقهی و ظاهری آن است. هر چنـد در روزهای اولیه نمازگزاری فرزنـدان، نبایـد در مورد چگونگی نماز خواندن آن ها سـخت گیری کرد و باید به تجربه های کودکانه شان احترام گـذاشت، ولی بـا گـذشت زمـان بایـد چگونگی خوانـدن تمـام نمـاز و احکـام آن آموزش داده شود. برای نمونه، اگر کودک به جای سجده بر مهر دراز می کشد یا این که آن را می بوسد، به هیچ روی نباید او را به حالت سجده در آورد، بلکه باید این گونه نماز خواندن را به رسمیت شناخت و با برنامه ریزی آموزشی درست، چگونگی سجده درست را به او آموخت.

به نظر می رسد آموزش نماز باید از آموزش وضو آغاز شود و سپس بقیه اعمال و احکام نماز آموزش داده شود. در این راستا چند نکته قابل توجه است:

الف) آموزش در تمام مراحل باید عملی باشد و هرگز به بیان نظری و شفاهی بسنده نشود.

ب) زمان مناسبی برای آموزش در نظر گرفته شود که هم فرزندان و هم والدین، آمادگی و حال و حوصله یاد دادن و یادگیری را داشته باشند.

ج) آموزش باید حساب شده و مرحله به مرحله باشد. به حسب میزان توانایی کودک هر روز یا هر چند روز یک بار یک عمل یا حکم فقهی نماز، آموزش داده شود.

ح) در تمام مراحل و زمان آموزش، والدین باید با سعه صدر، متانت و آرامشی خاص با کودکان برخورد کنند و به پرسش های آن ها پاسخ دهند. در همه لحظات فراگیری، پدر و مادر باید مهربان و خوش اخلاق باشند تا یادگیری افزایش یابد.

خ) با توجه به روحیات کودکان، بهتر است احکام نماز در قالب شعر و داستان آموزش داده شود.

چ) پدر و مادر به یاد داشته باشند که در آموزش فرزندانشان نقش الگویی دارند. آشکارا، مواظب اعمال و رفتار خود باشند و آن چه را به کودکان خود آموزش می دهند، خود نیز انجام دهند.

د) پدر و مادر نباید از فرزندانشان توقع زیادی داشته باشند که سریع احکام را یاد بگیرند و انجام دهند. به جاست سخت گیری زیادی در این مورد نشود. گذشت زمان خیلی از مسایل را حل می کند. البته اگر با گذشت زمان، سهل انگاری فرزندان بیشتر شود، باید جدی تر برخورد کرد، ولی هرگز نباید از

خشونت استفاده کرد.

ذ) نکات کلی آموزشی مانند تشویق، تنبیه، بیان شفاف و آشکار و استفاده از وسایل کمک آموزشی باید رعایت شود.

ر) تنها آموزش کافی نیست، بلکه باید مطالب تمرین شود. برای مثال، آموخته ها هم چون کلاس درس به صورت پرسش و پاسخ پی گیری شود. البته نه به صورت رسمی، بلکه کوتاه و گذرا و شاید در قالب گفتارهای کودکانه و به صورت بازی.

۷. آگاهی از دوستان و محیط

هر چند در سنین کودکی، خانواده اصلی ترین و مهم ترین عامل اثر گذار در شخصیت فرد است، ولی با گذشت زمان و فرارسیدن دوره نوجوانی، محیط و دوستان نیز نقش زیادی در شخصیت فرد باقی می گذارند که ممکن است نقش خانواده را کم رنگ کند. از این رو، دیده می شود برخی نوجوانان در خانواده های مذهبی رشد کرده اند، ولی نسبت به مسایل دینی مقید نیستند؛ چون دوستان و محیطی که در آن قرار دارند، در راستای ایده های دینی نیست. پس با توجه به نقش مهم و اساسی محیط و دوستان، پدر و مادر باید از دوستان و محیطی که فرزندان خارج از خانه در آن به سر می برند، آگاه باشند. البته این اطلاع یابی، نباید به شکلی باشد که نوجوانان فکر کنند آزادی عمل ندارند و پدر و مادر جاسوس آن ها هستند و نسبت به روابط و گفته های والدین حساس شوند، بلکه بهترین راه، محبت و موعظه است. پدر و مادر باید آگاهی های نوجوانان را افزایش دهند و آن ها را به موقعیت خاص سنی و نقش دوستان و محیط در شخصیت و آینده شان آگاه کنند تا خود نوجوانان فکر کنند و تصمیم بگیرند.

به این ترتیب، بدون این که بین روابط والدین و فرزندان تنشی ایجاد شود، نوجوانان احساس شخصیت می کنند و قدرت تصمیم گیری شان افزایش می یابد. به هرحال، از والدین بیشتر از فرزندان انتظار می رود که متین، عاقل و خویشتن دار باشند و با روشن بینی خاصی این مسئله را حل کنند. البته اگر روابط عاطفی بین والدین و نوجوانان، قوی باشد، نیازی به تحقیق و تفحص نیست، بلکه فرزندان و پدر و مادر به صورت دو دوست با یکدیگر برخورد می کنند و از وضعیت یکدیگر آگاه می شوند. در این صورت، تأثیر گذاری پدر و مادر بیشتر می شود و امید بیشتری نسبت به اصلاح این مورد به وجود می آید.

۸. رفتن دسته جمعی به مسجد یا نمازجمعه

گذشته از این که رفتار پدر و مادر برای فرزندان الگوست، همراهی پدر و مادر با فرزندان در فعالیت های دینی نقش خاصی در شکل گیری ارزش های دینی ایفا می کند. رفتن دسته جمعی پدر و مادر و فرزندان به مسجد یا نمازجمعه، سبب نهادینه شدن نماز در خانواده می شود و از چند نظر قابل توجه است:

الف) نماز، ابعاد مختلفی دارد و تنها به بعد فردی محدود نمی شود. فرزندان در خانواده، فقط با بعد فردی نماز آشنا می شوند. شرکت در نماز جمعه، بعد سیاسی و فرهنگی نماز و شرکت در نماز جماعت، بعد اجتماعی نماز را به فرزندان نشان می دهد.

ب) بیشتر کودکان روحیه ای پرنشاط و پرتحرک دارند و اگر چندین بار، یک کار را انجام دهند، از آن خسته می شوند. از این رو، تنوع در برنامه های نماز، در استمرار نمازگزاری کودکان بسیار مؤثر است. شرکت دسته جمعی در

مراسم دینی و حضور در جمع دیگر نمازگزاران سبب ایجاد نوعی نشاط و طراوت در بین آن ها می شود و نماز را از یک نواختی و کسالت خارج می کند و سبب می شود میل و رغبت اعضای خانواده به نماز افزایش یابد.

ج) می توان گفت این گونه شرکت در مراسم دینی، نوعی آموزش عملی برای فرزندان به شمار می آید و نقش خاصی در آموزش دیگر ابعاد نماز ایفا می کند.

۹. جشن تکلیف

سن تکلیف، یکی از مهم ترین ایام تقویم عبادی هر فرد مسلمان است و در مسیر تحول عبادی او نقطه حساس و سرنوشت سازی است. فرد بعد از این که به سن تکلیف می رسد، مخاطب اوامر و نواهی خداوند قرار می گیرد. او به اندازه ای از رشد و بالندگی رسیده که باید در محضر خداوند پاسخ گو باشد و خداوند او را شایسته انجام تکالیف الهی می داند تا مراحل رشد و سلوک را پشت سر بگذارد. حرکت انسان به سوی جاودانگی، بعد از سن تکلیف سازمان دهی و قانونمند می شود. او وظیفه دارد برای تعالی و پرواز روحش، واجبات را انجام دهد و نواهی را ترک کند. والدین باید این مطالب را با زبانی شیوا و با احساس برای فرزندان بیان کنند تا آن ها با انگیزه و معرفت کامل در مسیر دین داری قرار گیرند و در آن ثابت قدم باشند. والدین باید این احساس را در فرزندانشان ایجاد کنند که به مقام بسیار بزرگی رسیده اند که خداوند آن ها را شایسته دانسته و مورد خطاب قرار داده است. به این شکل، با میل و رغبت تکالیف شرعی را انجام می دهد و احساس شخصیت می کند، نه احساس محدودیت.

بهتر است در میهمانی مختصری مراسمی شبیه جشن تولد، با حضور هم سالان فرزند خانواده برگزار شود. وقتی والدین فرا رسیدن سن تکلیف فرزندشان را جشن می گیرند، او از دین داری و انجام فرایض مذهبی خاطره خوشی خواهد داشت که اثر آن ممکن است تا آخر عمر باقی باشد. شاید بهترین هدیه این جشن، جانمازی زیبا، همراه با عطری خوشبو باشد. البته هدایای دیگر نیز مفید خواهد بود.

۱۰. خرید لباس مخصوص نماز

لباس نمازگزار، شرایط و احکام خاصی دارد، مستحب است لباس نمازگزار سفید، تمیز و خوشبو باشد. استفاده از عبا نیز مستحب است. اختصاص دادن لباس خاص و تعویض لباس هنگام نماز، نشانگر اهتمام فرد به نماز است و این امر در ایجاد و تداوم حضور قلب مؤثر است.

کودکان از لباس نو و جدید بسیار لذت می برند. وقتی لباس نو برای آن ها خریده شود تا فقط با آن نماز بخوانند، افزون بر این که از نماز بسیار خوششان می آید، اهمیت و ضرورت نماز به آن ها القا می شود. بهتر است سجاده، مهر، تسبیح، لباس سفید و عبا، مخصوص نماز فرزندان تهیه شود تا آن ها با شور و نشاط زیاد با میل و رغبت نماز بخوانند.

۱۱. نماز دسته جمعی در منزل

بهتر است والدین و فرزندانشان به طور دسته جمعی هم زمان با هم، نماز بخوانند. به این ترتیب، دین داری به طور گروهی و منظم انجام می شود و پدر و مادر نقش الگویی و آموزشی خود را به خوبی ایفا می کنند. هم چنین سهل انگاری فرزندان در نماز کم می شود. بسیار مناسب است که روزی چند بار تمام اعضای خانواده در کنار هم جمع شوند و خدا را عبادت کنند. این عمل

سبب تقویت بنیان خانواده و افزایش روابط عاطفی بین اعضای آن می شود. وقتی نماز به طور دسته جمعی برپا می شود، اعضای خانواده با جمع، همراه شده و به نماز می پردازند. به این ترتیب، احتمال ترک نماز از میان می رود. این کار سبب تقویت نظم عمومی خانواده نیز می شود و روحیه تعاون و هم بستگی را در بین اعضا ایجاد می کند و مانع ایجاد فاصله بین آن ها می شود.

۱۲. ایجاد فضای معنوی

فضای عمومی خانه، در نمازگزاری فرزندان بسیار مؤثر است. اگر فضای منزل معنوی باشد، دعوت فرزندان به نماز راحت تر و با نتیجه تر است. در فضای معنوی، امکان مخالفت با مظاهر و شعایر دینی کم است. فضا و محیط معنوی، زمینه آماده ای را برای گرایش های دینی ایجاد می کند. پدر و مادر باید به مظاهر و احکام دینی پای بند باشند و مانع انجام محرمات شوند. در صورت بی تفاوتی اعضای خانواده به محرمات و واجبات، باید امر به معروف و نهی از منکر کنند. گرامی داشت مناسبت های دینی نیز، در ایجاد فضای معنوی مؤثر است. برای معنوی شدن محیط خانه توصیه می شود از تابلوهایی که آیات قرآن، احادیث، اشعار دینی و تصاویر مذهبی در آن وجود دارد استفاده شود. پخش صوت دینی مانند اذان، نیایش و ذکر اهل بیت در تحول محیط خانه و ایجاد فضایی معنوی بسیار مؤثر است. رفتار و برخورد خود والدین نیز در فضاسازی خانه بسیار مؤثر است و نقش خاصی در تربیت دینی فرزندان به جا می گذارد.

ص: ۱۲۳

حوزه های علمیه و نماز

اشاره

حوزه های علمیه، از مهم ترین مراکز علمی و فرهنگی کشورند که در تقویت و اجرای برنامه های دینی نقش اساسی دارند. با مطالعه تاریخ و بررسی نقش حوزه های علمیه در جنبش های دینی، به جایگاه مهم حوزه های علمیه پی خواهیم برد. این موضوع به اندازه ای است که استعمار، همواره در راه ضربه زدن به روند دین داری در جوامع اسلامی، حوزه های علمیه را بزرگ ترین مانع برای دست یابی به اهداف پلید استعماری خود دیده است. حوزه های علمیه که علما و مراجع در رأس آن قرار دارند، در بیدارکردن مردم و تقویت بینش مذهبی در افکار عمومی بسیار اثر گذاشته و همیشه بزرگ ترین مدافع اسلام به شمار آمده است.

گاهی، برخی افراد که تفکرات ضد دینی دارند، اوضاع فرهنگی و سیاسی جامعه را به سویی می کشاند که در پایان، گرایش های دینی و مذهبی تضعیف شود. در این شرایط، حوزه های علمیه با روشنگری و هدایت مردم، اهداف پلید و ضد انسانی آن ها را نقش بر آب می کنند.

با توجه به نفوذ کلام علما، مراجع و روحانیون در مردم و رسالت حوزه های علمیه در برابر اوضاع فرهنگی و مذهبی جامعه، به نظر می رسد نماز باید مهم ترین برنامه های حوزه باشد؛ زیرا با گسترش فرهنگ نماز، دین در تمام ابعاد، بیمه می شود. نیم نگاهی به کارکردهای تربیتی، اخلاقی، سیاسی، اجتماعی و اقتصادی کشور و نیازهای کنونی جامعه ما بر اهمیت و ضرورت تصمیم گیری های کاربردی و کارشناسی برای تنظیم و اجرای برنامه ای فراگیر، دلالت دارد. حوزه های علمیه برای گسترش نماز باید به این نکات توجه کنند:

۱. اهمیت امام جماعت

مساجد، مؤثرترین پایگاه مذهبی هستند که در زمینه مسایل فرهنگی و سیاسی نیز بسیار مؤثرند. مهم ترین مسجدی که در تاریخ اسلام ساخته شد؛ یعنی مسجدالنبی، تنها برای اهداف عبادی نبود، بلکه جنبه های نظامی و آموزشی نیز داشت. در صورتی مسجد می تواند تمامی این نقش ها را به خوبی ایفا کند که از مدیریت هدفمند و آگاهانه برخوردار باشد. در غیر این صورت، ممکن است حتی جنبه عبادی مسجد نیز از میان برود. در این جا، اهمیت امام جماعت در ایفاشدن نقش مسجد مشخص می شود. امام جماعت آگاه، متعهد و دل سوز است که با در نظر گرفتن تمامی جنبه های فرهنگی، سیاسی و اجتماعی مسجد را به خوبی اداره کرده و با ایجاد اتحاد و وحدت در بین مردم، آرامش لازم را برای اجرای برنامه های دینی و مذهبی تأمین می کند. امام جماعت یکی از مهم ترین علل حضور مردم در مسجد است و در چگونگی بینش مردم نسبت به مسجد و دین بسیار موثر است. پس، امام جماعت در تقویت گرایش های مذهبی در جامعه مؤثر است.

در بخش عوامل انس با نماز، در مورد مسجد و امام جماعت بحث شد. هم چنین بیان شد که امام جماعت، مهم ترین عامل گرایش دانش آموزان به نماز جماعت در مدارس است.

حوزه های علمیه در راستای تعمیق و ترویج فرهنگ نماز در تمام سطوح جامعه، باید به نقش محوری امام جماعت اهمیت خاصی بدهند و برای تربیت امام جماعت موفق و با نفوذ، آموزش های ویژه ای را در نظر بگیرند و در این

راه سرمایه گذاری کنند. در این صورت، برای نهادیه شدن ارزش های دینی، گام بزرگی برداشته می شود.

۲. تربیت نیروی انسانی نوآور

الف) طرح تربیت مربی کودک و نوجوان

در مورد اهمیت و ضرورت این طرح، دو نکته را بیان می کنیم تا پیش زمینه های فکری این طرح معین و بودجه لازم و برنامه های کافی برای اجرای آن، در نظر گرفته شود.

۱. کودک و نوجوان دو قشر بسیار مهم جامعه هستند که در حال رشد و تربیت اند و هنوز شخصیت آن ها به طور کامل شکل نگرفته است و از طرفی، آن هاآینده سازان کشور هستند و نسل پویای آینده را تشکیل می دهند.

۲. متأسفانه ارتباط یکپارچه و شکل یافته ای بین روحانیون، کودکان و نوجوانان وجود ندارد. علل این امر را می توان چنین بیان کرد:

یک) دین، امر مهم و بزرگی است که افکار عمومی جامعه آن را به بزرگ ترها و افرادی که به طور فعال در صحنه اجتماع حاضر هستند مربوط می دانند که با امور بچه گانه و بی ارزش که کودکان به آن مشغولند، ارتباطی ندارد. پس روحانیون نیز که در مسایل دینی فعالیت می کنند، با کودکان و نوجوانان ارتباطی ندارند.

دو) تکالیف دینی، خطاب به مکلفان و افرادی است که از رشد جسمی و فکری برخوردارند. به عبارت دیگر، به نظر می رسد دین، کودک و نوجوان را مورد خطاب قرار نداده تا روحانیون آن مطالب را برای آن ها نقل کنند؛ چون آن ها به سن تکلیف نرسیده و مکلف نیستند.

سه) امام جماعت موقعیت خاص اجتماعی و جایگاه ویژه معنوی دارد و

ارتباط کودکان و نوجوانان با چنین افرادی گسترده نیست.

بـا توجه به دو نکته بالاـ مشـخص شـد از طرفی ارتبـاط امام جماعت با کودکان و نوجوانان لازم است و در انجام جامعه دینی آینده نقش دارد و از طرف دیگر، ارتباط دادن دین با کودکان و نوجوانان مشکل به نظر می رسد. پس حوزه های علمیه برای آینده سازی جامعه دینی و تربیت امام جماعت موفق که بتواند با تمام افراد جامعه ارتباط برقرار کند، باید به پایه گذاری چنین طرحی، اقدام کنند تا تربیت دینی کودکان و نوجوانان بسیار حساب شده و با برنامه انجام شود.

در این مورد دو نکته، با اهمیت است:

اول) هر چند دین، در ارتباط با شـئون مختلف زندگی و مربوط به افرادی است که به سن تکلیف رسیده اند، ولی تربیت دینی کودکـان امری دیگر است. معـارف و مفـاهیم دینی را بایـد بـا زبانی شـیوا و کودکانه به آن ها آموزش داد تا پیش از این که، شخصـیت آن هـا به طور کامل شـکل گیرد، نظام عقیـدتی، رفتاری و ارزشـی آن ها براساس معیارهای دینی شـکل بگیرد. این طرح برای تربیت مربیانی است که به تربیت دینی کودکان و نوجوانان و آموزش آن ها بپردازند.

دوم) چون سـطح آگاهی و قوه تجزیه و تحلیل کودکان ضـعیف است، بیان دیگر مطالب (غیر از دین) نیز برای آن ها مشـکل است و این مسئله مربوط به دین و نماز نیست. از این رو، نوشتن کتاب برای این گروه سنی مشکل است.

سوم) در دین، موارد متعـددی مربوط به کودک و نوجوان وجود دارد که بـا زبـان و گفتـار آن هـا متنـاسب است. برای مثـال، داستان های گوناگونی از کودکان و نوجوانان در سیره اهل بیت و قرآن بیان شده که برای ارتباط امام جماعت و

کودک و نوجوان مفید است.

حوزه های علمیه باید افرادی را تربیت کنند که با آموزش و تربیت کودکان و نوجوانان، با آن ها ارتباط برقرار کرده و شخصیت دینی و مذهبی آن ها را تقویت کنند. نماز در این راستا، مهم ترین و مؤثرترین معیار است که باید به آن بسیار توجه شود و مربیان تمامی احکام و معارف نماز را به زبانی شیوا و مؤثر به کودکان و نوجوانان منتقل کنند.

ب) طرح تربیت مبلّغ

با توجه به اهمیت نماز، مسجد، امام جماعت و مسایل فرهنگی و اجتماعی کشور که بر ضرورت برنامه ریزی برای تربیت دینی نسل کنونی می افزاید، بسیار مناسب است که حوزه های علمیه افراد خاصی را برای تبلیغ دین و مبانی علمی و نظری آن تربیت کنند که قدرت برقراری ارتباط و اثرگذاری بر مردم و افکار عمومی جامعه را داشته باشند. متأسفانه فاصله میان روحانیان و مردم افزایش یافته و نظام ارزشی جامعه به سستی گراییده که گویا روحانی از مردم بیگانه شده اند و فاصله زیادی بین آن ها ایجاد شده است. به گونه ای که روحانیون فقط با افراد دین دار و سالخورده ارتباط دارند و ارتباط آن ها با نسل جدید انقلاب بسیار کم است. حوزه های علمیه باید روحانیانی را تربیت کنند که به اصول و راه های تبلیغ آگاه باشند و با شناخت کافی از روان شناسی ارتباط، مخاطبانشان را بشناسند و با آن ها ارتباط برقرار کنند. در پرتو این ارتباط، روحانیان می توانند افکار عمومی را تحت تأثیر قرار دهند و نظام ارزشی جامعه را براساس معیارهای دینی و اسلامی بسازند. با توجه به مباحثی که در فصل های پیشین بیان شد، جایگاه و ضرورت سخن در مورد نماز در

این ارتباطات بین روحانی و مردم آشکار می شود. در این طرح، باید روحانیان برجسته و ماهری تربیت شوند که رفتارهای تبلیغی را به خوبی انجام دهند و بر تمامی افراد جامعه تأثیر بگذارند. به این ترتیب، حوزه علمیه گام بزرگی در راستای تربیت دینی جامعه برداشته است و این در حالی است که نماز، بزرگ ترین شاخصه تربیت دینی است که بدون آن تربیت دینی بی معناست. پس این طرح، تمام معارف دینی، به ویژه نماز را در برمی گیرد و به نشر آموزه های الهی در تمامی اقشار جامعه منتهی می شود.

ج) طرح هجرت

هم اکنون در سرتاسر کشور پهناور اسلامی مان، مساجد متعددی وجود دارد که در همه آن ها، نماز جماعت برپا نمی شود. در بسیاری از نقاط کشور، به ویژه روستاها به علت نبود روحانی و امام جماعت، فعالیت های فرهنگی و اجتماعی مساجد تعطیل شده و نماز جماعت برپا نیست. نبودن روحانی در صحنه اجتماع و فاصله زیاد بین روحانیون و مردم، سبب تضعیف باورهای دینی مردم و کم رنگ شدن ارزش های مذهبی در نسل جدید انقلاب شده است. وجود مستمر روحانی در مسجد، سبب فعال شدن مسجد می شود و برگزاری منظم و مداوم نماز جماعت، زمینه تضعیف باورهای شرعی و دینی را از میان می برد و مانع بزرگی بر سر راه تهاجم فرهنگی می شود. وجود روحانی که از موقعیت اجتماعی مطلوبی برخوردار است، در تکریم شعایر الهی و آشنایی نسل جدید انقلاب با ارزش های آن بسیار مؤثر است و روند بی دینی را متوقف می کند و سبب می شود مسایل ضد دینی از نظر افکار عمومی، زشت و ناپسند باشد.

حوزه هـای علمیه، بایـد طرحی را برنامه ریزی کننـد که روحانیان به سراسـر کشور هجرت کننـد و در شـهر خاصـی ماننـد قم، مشـهد یا اصـفهان متمرکز نشونـد. روحانیون بایـد در میان مردم باشـند و همراه با آن ها زندگی کنند تا در این میان، افزون بر برقراری ارتباط مسالمت آمیز اجتماعی، بر آن ها تأثیر بگذارنـد. باید در تمام مساجد کشور نماز جماعت برپا شود و روحانیان متعهد، کارشناسـی و دلسوز، با افزایش فعالیت های فرهنگی و اجتماعی مسجد، زمینه مناسبی برای تربیت فراگیر دینی در تمام سطوح ایجـاد کننـد و بـا ایجاد رابطه عاطفی با همه اقشار جامعه، آن ها را تحت تأثیر قرار دهنـد و نظام ارزشـی دینی را حاکم کننـد. به این ترتیب، جـامعه از نظر فرهنگی و دینی تقویت می شود و تهـاجم فرهنگی، ره به جایی نمی برد. نقش نماز در این میـان، بسـیار بـا اهمیت است. روحانیـان با برپایی نماز در مساجـد و فعال کردن مساجـد، زمینه گسترش معارف الهی و تقویت گرایش های دینی را فراهم می کنند. در این فضا، دیگر احکام شرع مطرح و تربیت دینی تکمیل می شود.

بخش دوم: نقش رسانه در گسترش نماز

فصل اول: بررسی عملکرد رسانه

اشاره

با توجه به این که رسانه در سطحی گسترده با افکار عمومی ارتباط دارد و نقش بسیار مهمی در فرهنگ سازی جوامع امروزی بر عهده دارد، می تواند در ترویج فرهنگ نماز، بسیار مؤثر باشد.

پس، به جاست نقاط ضعف و قوت آن را بررسی کنیم تا در برنامه ریزی های مسئولان به کار آید و نقاط مثبت، تقویت و نقاط ضعف، برطرف شود.

۱. بررسی نقاط ضعف

الف) ارایه تصویر ظاهری از نماز

نماز، ابعاد مختلفی دارد و فقط به بعد فردی مربوط نیست. بُعد فردی نماز، هم تنها به بعد ظاهری مربوط نیست، بلکه نماز باطنی دارد که حقایق و آثار نماز، مربوط به آن است. نمازی که در رسانه مطرح شده، فقط افعال ظاهری را به تصویر کشیده و معانی باطنی و رفیع آن را بیان نکرده است، به گونه ای که هدف و آثار نماز نشان داده نشده است.

ب) نداشتن برنامه ای یکپارچه و هماهنگ برای آگاهی

تبلیغات دینی و ترویـج فرهنگ نماز در تمام سـطوح جامعه به مخاطب شناسـی و برنامه ای حساب شـده و دقیق نیاز دارد، ولی مجموعه برنامه های صدا و سـیما نشانگر وجود یک برنامه فراگیر نیست. با توجه به این که، مخاطبان رسانه متعدد و گوناگون هسـتند، بایـد پس از روان شناسـی مخاطب، برنامه ریزی لازم صورت گیرد؛ برای نمونه، به پیش نیازها، پیش زمینه ها، موانع و عوامـل گسترش فرهنـگ نمـاز توجه شود، ولی متاسـفانه مشاهـده می شود که برنـامه هـای رسانه، مقطعی و ظاهری است و به صورت سلسله ای نیست که در دراز مدت هدفی را دنبال کند.

از این رو، معمولا با حساسیت مخاطبان روبه رو می شود.

ج) به تصویر نکشیدن نماز در صحنه زندگی

بر اساس فرهنگ پویای اسـلامی، نماز جزیی از زندگی انسان است و در ایجاد امنیت و ثبات روحی در صحنه زندگی او نقش زیادی دارد. این به هیـچ وجه درست نیست که نماز جزیی از زندگی بشـر نباشد. این دیدگاه که برای نماز در صـحنه زندگی نقشـی قایل نیست و آن را جزیی از زنـدگی نمی دانـد، بلکه به عنوان یک فوق برنامه به آن می نگرد، دیـدگاه سـکولاریستی است که جدایی دین از امور زندگی بشـری را تبلیغ می کند. متاسفانه برخی برنامه های صدا و سیما، با این دید، نماز را مطرح می کننـد. در برخی فیلم هـا یا سـریال ها، نماز به تصویر کشـیده می شود، ولی نه به عنوان یک امر ضـروری زنـدگی، بلکه به عنوان یک فوق برنامه. این برنامه ها، نماز را در صـحنه زنـدگی به تصویر نمی کشـند، بلکه آن را در حاشـیه زنـدگی قرار می دهند این دیدگاه، بسیار خطرناک است و به تضعیف نمازگزاری می انجامد.

ص: ۱۳۲

د) ارایه نکردن تصویر مناسب از نمازگزاران

شخصـیت نمـازگزاران در گرایش دیگران به نمـاز و تصوری که از نماز در ذهن آن ها ایجاد می شود، مؤثر است. بسـیاری از افراد بر اساس شخصـیت نمازگزاران، درباره خود تصـمیم می گیرند. با توجه به فرهنگ عمومی جامعه ما که جریان های کلی فرهنگی و مردمی در بینش افراد بسیار مؤثر است، این امر اهمیت بیشتری پیدا می کند.

متأسفانه، در برخی از برنامه ها و فیلم های رسانه، تصویر مناسبی از نمازگزاران ارایه نشده است.

این گونه نمـایش داده می شود که نمـازگزاران با مشاغل مطلوب و مقبول اجتماعی مرتبط نیسـتند، یا این که تحصـیلات بالا و دانشـگاهی ندارند و معمولا از اقشار پایین جامعه هسـتند. ارایه چنین تصویری از نمازگزاران سـبب می شود که، افکار عمومی جامعه، از نماز تصویر حقیقی نداشـته باشـند و از معارف و آثار متعالی نماز آگاه نشونـد.این مسـئله زمینه ای برای نمازگریزی است.

بایـد نمـازگزارانی به تصویر کشـیده شونـد که در راسـتای تربیت الگویی، سـبب گرایش بسـیاری از افراد جـامعه به سوی نماز شونـد. برای نمونه، نماز هنرمنـدان، ورزشـکاران، اسـتادان دانشـگاه، بازیگران سـینما و خوانندگان به تصویرکشـیده شود. البته افرادی انتخاب شوند که از محبوبیت عمومی برخوردارند.

۲. بررسی نقاط مثبت

اشاره

صدا و سیما، رسالت فرهنگی و دینی سنگینی بر عهده دارد و باید احکام و

معارف دینی و ارزش های انقلاب را به خیل عظیم مخاطبانش منتقل کند. از این رو، نیروهای دین دار و انقلابی از صدا و سیما توقع زیادی دارند. بر این اساس، برخی از افراد جامعه دینی بر این باورند که صدا و سیما در زمینه گسترش و تعمیق نمازگزاری گام مثبتی بر نداشته است و نتوانسته نظام ارزشی جامعه را به سمت و سوی نماز هدایت کند.

با این حال، می توان نکات زیر را از نقاط مثبت فعالیت های رسانه ای در مورد نماز بیان کرد.

الف) آموزش

یکی از ابعاد تبلیغات نمازگزاری و راه های ترویج فرهنگ نماز، بیان احکام فقهی و ظاهری نماز است. رسانه، به ویژه صدا، در این مورد اقدامات مثبتی انجام داده است. گسترش این فعالیت ها یکی از مهم ترین زیرساخت های فرهنگ نماز را فراهم می کند.

برنامه های نمایشی، مسابقه، سخنرانی، ارتباط تلفنی یا مکاتبه ای و پاسخ به پرسش ها از راه های مطلوب و مفیدی است که در طول سال به فراخور مناسبت های مذهبی، می توان برای آزمایش احکام نماز از آن ها استفاده کرد.

ماه مبارک رمضان، که زمینه یادگیری نیز در مردم وجود دارد فرصت بسیار مناسبی است.

در این راستا، باید راه های جدید و متنوعی برای آموزش اعمال نماز به نوجوانان و کودکان در نظر گرفته شود. استفاده از کتاب های درسی و هماهنگی با آموزش و پرورش و همکاری مدرسه و خانواده در این راه مؤثر است.

ب) پخش مراسم نماز

پخش مراسم نماز، افزون بر معنوی کردن فضا، نوعی تبلیغ در راستای نمازگزاری به شمار می آید.

هم چنین، نمایش مجالس مذهبی، سبب گرامی داشت شعایر مذهبی و تقویت باورهای دینی در سطح افکار عمومی می شود و مشخص است که مراسم نماز، یکی از مهم ترین مجالس مذهبی است.

به تصویر کشیدن مراسم نماز جماعت پس از پخش اذان و تصاویری از نماز جمعه، از نقاط مثبت کار رسانه در ارتباط با نماز است که در ترویج فرهنگ نماز مؤثر است.

نشان دادن نمازهای خاص مانند نماز جمعیت انبوه عزاداران حسینی در ظهر عاشورا، نماز در پارک و فضای سبز، قله کوه، حیاط دانشگاه، نمازهای فرادا در مهمان خانه ها، غذاخوری ها و تالارهای پذیرایی، نقش بیشتری در هدایت عمومی جامعه به سوی نماز ایفا می کند.

«در مجموع، می توان گفت هر چند تعداد و ساعات برنامه های ساخته شده در مورد نماز، سیر صعودی دارد، ولی با وضعیت مطلوب فاصله زیادی وجود دارد.»(۱)

بررسی الگوهای روان شناختی و جامعه شناختی در فیلم های سینمایی نشان می دهد که در فیلم های سینمایی نیز وضعیت مطلوبی در مورد به تصویر

---

۱ - ۱. نماز راهی به سوی کامیابی، مجموعه سخنرانی ها، میز گردها و کمیسیون های ششمین اجلاس سراسری . نماز، سخنرانی معاونت صدا و سیما جناب آقای محمدی درباره برنامه های صدا و سیما در مورد نماز، ص ۸۳

کشیدن نماز وجود ندارد.(۱)

ج) پخش اذان

نمـاز، از عبـادت هـای دین اسـلام است که بیش ترین تبلیغات را داراست. این فریضه پر ارج، از طریق اذان روزی سه بار تبلیغ می شود و مسلمانان به گرامی داشت و به پا داشتن آن دعوت می شوند.

اذان، یکی از مهم ترین آواهـای روحـانی است که در آمـاده سازی شـرایط برای برپایی نماز، بسـیار مؤثر است. با پخش اذان، حال و هوای خاصی ایجاد می شود.

پخش اذان با صدای زیبا، از کارهای بسیار مفید رسانه در راستای اشاعه فرهنگ نماز در جامعه است.

تهیه ویژه برنـامه پیش و پس از اذان، بر تـأثیر و روح انگیزی اذان می افزایـد و فضای مناسب تری را برای این منظور آماده می کند.

در این جا، مناسب است برخی نقاط ضعف و قوت رسانه را از دیدگاه مقام معظم رهبری بررسی کنیم:

این کار با سـهل انگاری و کم همتی به سـرانجام خود نمی رسد. از برترین شـیوه ها و فنی ترین و هنری ترین ابزارها باید بهره گرفته شود. نمـایش نمـاز جماعت مهجوری با جمع محـدودی آن هم از فرسودگان بی نشاط، ترویـج نماز جماعت نیست. هم چنان که پخش صدای اذان از رسانه های صوت و تصویر کافی نیست.(۲)

در پایان، باید دانست که ابعاد علمی و تربیتی نماز در رسانه بررسی نشده

ص: ۱۳۶

۱- ۱۲۱. ۱. نیایش، فصل نامه پژوهشی، تحقیقاتی نماز، شماره ۹، ستاد اقامه نماز، تهران، صص ۱۰۷

۲- ۲. پیام مقام معظم رهبری به یازدهمین اجلاس سراسری نماز، ستاد اقامه نماز تهران.

است؛ در حالی که آگاهی مردم از این ابعاد نماز، در گسترش نمازگزاری بسیار مؤثر است و دید گاه افکار عمومی را از سطح فردی و اخلاقی نماز خارج و به ابعاد تربیتی، اقتصادی، سیاسی، اجتماعی و شخصیتی و فرهنگی نماز آگاه می کند.

نقش رسانه در ارتباط با موضوع

اشاره

در بین کانال های ارتباطی، رسانه از مهم ترین راه های ارتباطی است که در انتقال کامل و همه جانبه پیام نقش مهمی دارد.

با توجه به توانایی های بالقوه و بالفعل رسانه و سطح گسترده مخاطبان که رسانه در بین آن ها نفوذ و تأثیر زیادی دارد، می توان گفت رسانه یکی از مهم ترین عوامل گسترش فرهنگ نماز است.

رسانه در انتقال پیام نماز و بیان حقیقت و درون مایه آن بسیار کار آمد و مفید است.

تهیه فیلم، پخش عکس، داستان سرایی و شعر در انتقال نماز مؤثرند و رسانه می تواند از تمام این ابزار بهره گیرد.

پخش نماز جماعت و اذان و آموزش احکام فقهی و اعمال ظاهری نماز در رسانه نیز به گونه ای مؤثر است.

رسانه از سه طریق می تواند در برنامه ریزی برای گسترش فرهنگ نماز نقش داشته باشد:

۱. زمینه سازی برای گسترش و تعمیق نمازگزاری؛ مانند معنوی کردن فضای عمومی جامعه و پخش مراسم نیایش، دعا و برنامه های دینی؛

۲. برگزاری نشست های علمی و تخصصی در مورد ابعاد تربیتی، اجتماعی، عرفانی، و سیاسی نماز؛

۳. بیان راهکارها برای گسترش نماز در دیگر مراکز و مؤسسه ها. برای نمونه، برنامه ای تخصصی با حضور کارشناسان در مورد راه های افزایش حضور دانش آموزان در نماز جماعت مدارس طراحی شود.

رسانه با بهره گیری از ابزار زیر به خوبی می تواند نقش خود را در ارتباط با گسترش و تعمیق نماز در بین مخاطبان ایفا کند:

الف) ترویج نماز در عرصه هنر

استفاده از هنر در تبلیغ و گسترش مفاهیم و شعایر دینی، راهی بدون حساسیت و عوارض جانبی است.

با توجه به مطالبی که در پی خواهد آمد، استفاده از ابزار هنر در انتقال پیام های دینی به نسل جدید انقلاب مؤثر خواهد بود.

الف) رویکرد افکار عمومی در مسایل هنری به شکلی است که از شیوه های هنری استقبال می کند. مقبولیت یک شیوه در ابزار و افکار عمومی در موفقیت و تأثیر کار تبلیغاتی، عنصری حیاتی است.

ب) دشمن در تهاجم فرهنگی از ابزار و شیوه های هنری بسیار استفاده می کند و فرهنگ مسموم و فرسوده خود را تزیین می کند تا ارزش های اسلامی و معارف بلند آن را از میان ببرد. از این رو، در راه تدافع فرهنگی و شاید تهاجم فرهنگی به دشمن، استفاده از ابزار هنری راه گشا خواهد بود.

ج) انسان به طور فطری به ظرایف و لطافت های هنری متمایل است.

به این ترتیب، با استفاده از کشش و جاذبه هنری، مفاهیم دینی به خوبی

ترویج می شود.

اینک، برخی جلوه ها و نمودهای هنری در عرصه رسانه که به طور مستقیم و غیرمستقیم در گسترش فرهنگ نماز مؤثرند، بررسی می کنیم.

ب) دکور و طرح صحنه

صحنه و دکوری که برنامه های تلویزیونی در آن اجرا می شود، می تواند بسیاری از پیام ها را به بینندگان منتقل کند. تصویر پشت سر گوینده تلویزیون می تواند تابلوی گویا، زیبا و ظریفی در مورد نماز باشد که با هنرمندی خاصی جاسازی شده است.

در دیگر برنامه ها نیز که در مورد موضوع های مختلف علمی، سیاسی، اجتماعی، ورزشی، خانوادگی، هنری، تفریحی و سرگرمی، برنامه های کودک و نوجوان، خبر و اجرایی است، طراح دکور به طور غیرمستقیم به موضوع نماز مربوط باشد، برای نمونه، یکی از کارهای نماز مانند ذکر رکوع یا «بسم الله الرحمن الرحیم» یا ذکر صلوات یا تصویری از یک نیایشگر، به صورتی زیبا و جذاب در دکور قرار بگیرد. این نوع طراحی دکور، سبب معنوی شدن فضای برنامه ها می شود و به طور غیرمستقیم به گسترش نمازگزاری کمک می کند.

در فیلم ها و سریال های نمایشی نیز طرح دکور باید به شکلی باشد که از معارف دینی حکایت کند. برای نمونه، اگر صحنه فیلم، منزل است یک تابلوی آیات قرآن در اتاق پذیرایی نصب شده باشد، یا اگر محل کار است بالای سر کارمند اداره تابلوی «بسم الله الرحمن الرحیم» وجود داشته باشد یاروی پنجره مغازه عبارت «هنگام نماز تعطیل است»، نوشته شده باشد.

ج) نمایش نامه

نمایشنامه نویسی یکی از مهم ترین و مؤثرترین هنرهای رسانه ای است که

محتوا و حقیقت نمایش و فیلم از آن برخاسته است. در نوشتن نمایش نامه، باید به نکات ظریفی توجه کرد که نه تنها در سیر کلی و محتوای نمایشنامه خللی ایجاد نمی کنند، بلکه سبب معنوی شدن فضای نمایش و بستر سازی برای نمازگزاری می شود. بدون این که از نماز حرفی به میان آید یا موضوع نمایشنامه نماز باشد؛ در تمامی نمایش نامه ها در موضوعات مختلف می توان موضوع نماز را به شکلی خاص گنجاند، بدون این که بیننده یا شنونده حساس شود. برای نمونه به جای این که گفته شود «ساعت ۳۰/۱۲ می آیم.» بگوید «پس از نماز ظهر می آیم».

به طور کلی، می توان بدون این که موضوع نمایش نامه نماز باشد و بدون این که نماز به تصویر کشیده شود، از نماز صحبت کرد و به این وسیله وضعیتی را که متأسفانه امروزه شاهد آن هستیم ــ یعنی بیگانه بودن نمایشنامه های رسانه ای ما با نماز و حذف نماز از صحنه زندگی افراد جامعه ــ اصلاح کرد.

د) قصه و رمان

امروزه، قصه و رمان یکی از مهم ترین ابزار فرهنگی هستند که در تبلیغات و گسترش طرز تفکری خاص، بسیار مورد استفاده قرار می گیرند. حتی اندیشه های فلسفی و عرفانی نیز از این راه ترویج می شوند.

نوشتن رمان ها و قصه های زیبا توسط هنرمندان متعهد و متخصص، راه مطلوبی برای اشاعه فرهنگ دین داری و نماز در جامعه است. به ویژه این که، امروزه جوانان از رمان استقبال می کنند. متأسفانه رمان های دینی در این عرصه، موفقیتی کسب نکرده اند و نتوانسته اند توجه جوانان را جلب کنند.

ه) سرود و شعر

ص: ۱۴۰

برداشت بیشتر افراد جامعه از سرود، تصوری غیر دینی است و کم تر به نظر می رسد که از این ابزار هنری بتوان بهره دینی برد، ولی با توجه به تأثیر پـذیری افکار عمومی از سـرود و روان شناسـی اجتماعی مخاطبان، بایـد گفت که در فرایند تبلیغات دینی، «سرود» بسیار راه گشاست.

البته چگونگی انتخاب و اجرای سـرود بسـیار مهم است که بایـد دقت شود تا باروحیه مخاطبان تناسب داشـته باشد، در غیر این صورت مؤثر نخواهد بود.

شعار، مشاعره(۱) و قطعه ادبی، سه عنوان دیگر هنری و ادبی هسـتند که هر کدام به نحوی برای گسترش و تعمیق فرهنگ نماز مؤثر خواهند بود.

حساسـیت و اهمیت نمـاز، دین داران متعهـد جـامعه را به سـمتی راهنمایی می کنـد که از هر ابزاری بهره گیرنـد تا سـرانجام با استفاده از تمام این ابزارها و امکانات به هدف مقدس خود برسند.

ص: ۱۴۱

۱- ۱. در این مورد، کتاب مشاعره و نماز نوشته سوسن آروری، توسط ستاد اقامه نماز چاپ شده است

فصل دوم: راهکارها

اشاره

راهکارهای پیشنهادی به رسانه را بر اساس تنوع مخاطبان، به سه دسته تقسیم می کنیم:

۱. راهکارها در سطح عموم جامعه

پخش مستقیم نماز جمعه

نماز جمعه، یکی از اعمال عبادی، سیاسی و اجتماعی است که به برکت انقلاب بر پا می شود. پخش مستقیم نماز جمعه از صدا یا سیما، آثار خاصی در پی خواهد داشت:

الف) نشانگر اهمیت نماز جمعه و نوعی تبلیغ برای گسترش برپایی این نماز است.

ب) نماز، ابعاد مختلفی دارد. به تصویر کشیدن نماز جمعه سبب آشنایی مردم با دیگر ابعاد نماز می شود و نگرش آن ها را نسبت به نماز تغییر می دهد. هم چنین این امر به فراگیری نماز کمک می کند.

ج) پخش نماز جمعه بر فضای عمومی جامعه تأثیر مثبت دارد و به آن رنگ و بوی انقلابی و دینی می دهد.

د) نماز جمعه با نمازهای روزانه تفاوت دارد و از تنوع و نشاط خاصی برخوردار است. خارج شدن از منزل در یک روز تعطیل و حضور در جمع انبوه نمازگزاران، سبب ایجاد نوعی نشاط اجتماعی و دینی در فرد می شود. این

نشاط در تداوم نمازگزاری بسیار مؤثر است.

پخش مستقیم نماز جمعه از رسانه تا اندازه ای این آثار را در پی دارد و زمینه های نمازگزاری را ایجاد و تقویت می کند.

پخش نماز جماعت علما

نماز جماعت، آثار اجتماعی و اخلاقی زیادی دارد و از بار اخلاقی و معنوی زیادی بر خوردار است. شخصیت علمی و اخلاقی و عرفانی علما نیز بر آثار و تقویت معنوی فضای نماز جماعت می افزاید.

پخش نماز جماعت عالمانی که جنبه های عرفانی شخصیت آن ها بیشتر است، پس از پخش اذان، تأثیر مثبتی بر نمازگزاری بینندگان خواهد داشت و به طور غیر مستقیم آن ها را بر این کار بر می انگیزاند و به گسترش فرهنگ نماز جماعت نیز کمک می کند.

این کار از نظر تربیت الگویی نیز قابل توجه است.

علما و مراجع، الگویی دینی و معنوی مردم هستند و به تصویر کشاندن چنین نماز جماعت هایی با شور و حال معنوی، در تقویت گرایش هایی دینی در سطح عمومی جامعه مؤثر است.

تصاویر کامپیوتری جالب و هدفمند

پخش تصاویر زیبا در مورد نماز با توجه به جنبه های روان شناسی و زیباشناسی آن، در ایجاد و تقویت حس مذهبی افراد جامعه مؤثر است؛ به ویژه این که، جنبه های هنری این کار با روحیات و فرهنگ کنونی و رایج در جامعه ما تناسب زیادی دارد.

شایسته است که با دقت و مخاطب شناسی کامل و همه جانبه و با رعایت پیشرفته ترین نکات هنری و زیباشناسی تصاویری جالب و هدفمند در مورد

نماز تهیه شود. برای تأثیرگذاری بیشتر، باید در تهیه این تصاویر به نکات روان شناسی و شناخت رنگ ها توجه کامل شود. بهتر است این تصاویر، پیش یا پس از اذان پخش شود.

این تصاویر، ناخواسته بیننده را با خود همراه می کند و او را در جریان نمازگزاری قرار می دهد و انگیزه های روحی و روانی در سطح قوی در او ایجاد می کند.

به این ترتیب، حس مذهبی به خوبی در کل جامعه تقویت می شود و پیش زمینه مناسبی برای گسترش و تقویت فرهنگ دینی به وجود می آید.

توجه همه جانبه به گفت وگوها

گفتارها و گفت وگوهای رسانه، چه در فیلم ها و برنامه های نمایشی و چه در موارد اطلاع رسانی، دارای اهمیت زیادی است و در ایجاد فضای حاکم بر رسانه بسیار مؤثر است. جهت دهی گفتارهای رسانه ای باید کاملاً دینی باشد.

لازم نیست در تمام برنامه ها و تمامی گفتارها، لحن و سیاق کلام، کاملاً دینی باشد و از آیات و روایات به طور مستقیم استفاده شده باشد، بلکه باید جهت دهی و فضای گفتاری دینی باشد. برای نمونه، به جای این که هنر پیشه در فیلم بگوید «صبح خیلی زود»، بگوید «پس از نماز صبح» یا به جای این که بگوید «جمعه ساعت یک برای ناهار می آییم» بگوید «پس از نماز جمعه می آییم».

مجری برنامه، در انتها پس از خداحافظی بگوید: «التماس دعا».

به طور کلی، هر برنامه ای به فراخور مخاطبان، محتوا، زمان پخش، موضوع و شخصیت مجری و کارشناسان، باید در تهیه و تنظیم گفتارها، جهت دهی

دینی داشته باشد.

این کار در برخی موارد به طور مستقیم و در برخی موارد به طور غیر مستقیم به ترویج نمازگزاری کمک می کند و نماز را با تمام ابعادش به صحنه زندگی افراد جامعه می کشاند و فضای حاکم بر جامعه را دینی می کند. نماز بزرگ ترین نمود دینی شخصیت یک مسلمان است که در چنین فضایی زمینه مناسبی برای بروز آن وجود دارد.

به سخن دیگر، گسترش نماز و نمازگزاری به برخی پیش زمینه ها نیاز دارد که فضای معنوی یکی از آن هاست. جهت دهی دینی گفت و گوها گام مؤثری در این زمینه است و یکی از مهم ترین پیش نیازها را تأمین می کند.

پخش احادیث

احادیث ائمه، سرشار از آموزه های معرفتی و معنوی است که قلب را زنده نگه می دارد. آشنایی مردم با احادیث مربوط به نماز، تأثیر قابل توجهی در هدایت و پرورش انگیزه های دینی مردم دارد.

احادیث مربوط به نماز را می توان در سطح گسترده ای در رسانه به کار برد. در برنامه کودک و نوجوان، مجری برنامه می تواند در قالب مباحث تربیتی، روایات نماز را بیان کند.

در میان برنامه های مختلف، پخش روایات با تصاویر زیبا همراه با صوت و تصویر مناسب، کار گشاست. نوشته شدن احادیث در پشت سر مجری تلویزیونی یا به صورت زیرنویس، خالی از لطف نیست.

این کار افزون بر آشنایی مردم با معارف اهل بیت علیهم السلام و تقویت رابطه عاطفی بین مردم و ائمه، در تقویت گرایش های دینی و گسترش فرهنگ نماز

مؤثر است.

پخش گفتار علما و بزرگان در مورد نماز

در دین داری و سیر سلوک، علما و عرفا، تجربه های عملی ارزشمندی دارند و شاید در برخی موارد، گفتار آن ها بیشتر از روایات و احادیث در افکار عمومی تأثیر داشته باشد.

برای نمونه، پخش برنامه ای به نام «بر بال اندیشه ها» در بین برنامه ها، که هر از چند گاهی گفتار علما را با صدای خودشان یا صدای مناسب دیگری پخش می کند، بسیار مفید است. بهتر است برای تأثیرگذاری بیشتر، از سخنان علما و مراجعی استفاده شود که شناخته شده ترند و شخصیت عرفانی دارند.

به این ترتیب، رابطه مردم با علما و روحانیون نیز تقویت و یکی از پیش نیازهای تربیت الگویی دینی ایجاد می شود.

اگر پیش از بیان سخنان ایشان کمی در مورد شخصیت و مقام آن عالم عارف سخن گفته شود، بی تردید آن سخنان اثر بیشتری خواهد داشت.

گفتار اندیشمندان و متفکران غربی در مورد نماز، بسیار قابل توجه و مؤثر است و دیدگاه افکار عمومی را به ابعاد مختلف نماز جلب می کند.(۱)

پخش گفتار مسئولان در مورد نماز

مخاطبان رسانه، بسیار گوناگونند و هر کدام، نظام رفتاری و ارزشی خاصی دارند. ممکن است بینش مذهبی آن ها در اندازه ای نباشد که با احادیث و روایات و گفتار علما و مراجع، تحت تاثیر قرار گیرند و در روند نمازگزاری

۱- ۱. در این مورد، نک: نماز از دیدگاه دانشمندان و متفکران، رحیم کارگر محمد یاری، ستاد اقامه نماز، . تهران، پاییز ۱۳

ثابت قدم شوند. از این رو، استفاده از سخنان مسئولان حکومتی ــ که در میان مردم از محبوبیت بیش تری برخوردارند ــ در مورد نماز، بی اثر نیست. برای نمونه، سخنان مقام معظم رهبری و رئیس جمهور در مورد نماز، بر بسیاری از افراد جامعه تأثیر زیادی دارد. اگر این کار، همراه با تصویر نماز خواندن آن فرد باشد، بهتر است.

برای نمونه، سخنان مسئول هنگامی که در صف نماز جماعت نشسته است، تهیه و پخش شود. به این ترتیب، رابطه عاطفی بین مردم و مسئولان نیز تقویت می شود.

پخش سیره بزرگان در مورد نماز

بزرگان، علما و عرفا نماز را به شکلی خاص و با رعایت کامل آداب ظاهری و باطنی آن به جا می آورند؛ در حالی که بیشتر مردم از آن آداب غافلند.

علما، بزرگ ترین الگوهای دینی مردم هستند که شیوه زندگی آن ها معیاری برای تنظیم نظام ارزشی دینی جامعه به شمار می آید.

پخش تصاویری از وضو گرفتن، سجاده، تسبیح، مهر، رکوع، سجود و قنوت نماز علما و عرفا که به صورت فرادا در منزلی ساده و بی آلایش اقامه می شود، اثر زیادی در تقویت باورهای معنوی افراد جامعه خواهد داشت. این برنامه ها باید زمانی پخش شود که رسانه، بینندگان زیادی دارد؛ مانند ساعت هشت شب. پیش از پخش تصاویر، بهتر است در مورد شخصیت و مقام آن عالم عارف اندکی صحبت شود و پس از پخش تصاویر، با اعضای خانواده او یا برخی شاگردانش در مورد نماز و عبادت آن عالم عارف سخن بگویند.

می توان برنـامه، تلویزیونی به نام «بر کرانه آفتاب» تهیه کرد که در هر جلسه، در مورد سیره عبادی یکی از علما یا عرفا سـخن بگویـد. در ابتدای برنامه، بهتر است در مورد شخصـیت عالم مورد نظر با مردم و جوانان مصاحبه شود و گزارشـی در این مورد پخش گردد.

پرسش های این گزارش در بهره برداری معرفتی و عرفانی از برنامه بسیار مؤثر است.

پخش داستان هایی از نماز

داسـتان، ابزار فرهنگی قوی و مؤثری است که در عرصه تبلیغات دینی، کارایی زیادی دارد. پخش داستان های نماز در سطوح مختلف سـنی و اجتمـاعی، نقش خاصـی در الگوسـازی تربیت دینی افراد جـامعه ایفا می کنـد. داسـتان هایی از بزرگان، علما، عرفا، شخصیت های حکومتی، شهدا، آزادگان و کودکان، مفید و جالب است.

داستان را به صورت های مختلف می توان اجرا کرد: گفتاری، نمایشی، صوتی و تصویری.

در انتخـاب داسـتان و چگونگی اجرای آن، بایـد بسـیار دقت کرد تـا داسـتان بر مخاطبـان مؤثر باشـد. در این میـان، به ادبیـات داستانی نیز باید توجه بسیار کرد.

پخش میزگردهای تخصصی

نمـاز، ابعـاد مختلفی دارد و تنهـا به ابعـاد فردی و عرفـانی محـدود نمی شود. نمـاز، کارکردهـای عرفـانی، اجتماعی، اقتصادی، سیاسـی، تربیـتی، فرهنگی، شخصـیتی و اخلاقی فراوانی دارد که آگـاهی مردم از تمـام این ابعـاد، در گرایش و ذهنیت آن ها نسبت به نماز بسیار مؤثر است.

در این راستا، باید نشست های تخصصی تشکیل شود تا تمام جنبه های نماز، به طور کامل شناسانده شود. این نشست ها را می توان با حضور دانشجویان و جوانان، به صورت پرسش و پاسخ بر پا کرد و بینندگان و شنوندگان نیز با این برنامه به صورت مکاتبه ای یا تلفنی در ارتباط باشند.

این روند، سبب تغییر طرز فکر کسانی می شود که نماز را در ابعاد فردی آن خلاصه می کنند و نماز خواندن را عملی برخلاف علم گرایی و پیشرفت صنعتی و نشانگر ارتجاع می دانند. به این ترتیب، دیدگاه جدیدی به نام بینش علمی نسبت به نماز ایجاد می شود و کسانی که نماز می خوانند، دیگر چنین احساسی ندارند که فقط یک کار عبادی انجام می دهند.

برگزار شدن این نشست ها با فضای علمی و فرهنگی کشور تناسب دارد و قشر روشن فکر جامعه را با خود همراه می کند.

هم چنین، در این نشست ها باید راه های گسترش فرهنگ نماز در قسمت های مختلف جامعه بررسی شود. برای رسیدن به این هدف، باید مسئولان مختلف فرهنگی و تبلیغی کشور دراین نشست ها حاضر شوند و همراه با کارشناسان راه های ترویج و تعمیق نمازگزاری را بررسی کنند.

گزارش تصویری از نماز

تهیه گزارش های دقیق و حساب شده با جهت دهی تبلیغاتی مناسب، در ترویج نماز اثر خاصی دارد. گاهی، تأثیر این گزارش ها از سخنرانی ها، موعظه ها و اجلاس ها بیشتر است، ولی در انتخاب سوژه و چگونگی گزارش، باید به مطالب زیادی توجه شود تا گزارش اثر گذار باشد.

گزارش های کلیشه ای و بی محتوا، اثر ویرانگری دارند و سبب بی تفاوتی و

حساسیت مخاطبان می شوند. برای نمونه، تهیه گزارش از نماز جماعتی در دامنه کوه در یک روز تعطیل که جوانان زیادی برای کوه نوردی به آن جا آمده اند؛ در حالی که شئون مذهبی در آن مکان رعایت نمی شود.

در این گزارش، باید با کسانی که در نماز شرکت کرده اند و کسانی که در نماز شرکت نکرده اند، صحبت شود. سخنان و پرسش های گزارشگر، بسیار مهم و تعیین کننده است؛ مثلا از کسانی که در نماز جماعت شرکت نکرده اند، بپرسد: «نظر شما در مورد کسانی که در نماز شرکت کرده اند چیست؟ به نظر شما، نماز جماعت در این مکان چه حال و هوایی دارد؟ نظر شما در مورد نماز چیست؟ اگر خداوند می گفت اختیار با شما، می توانید نماز بخوانید یا نخوانید، شما کدام را انتخاب می کردید؟»

افرادی که برای مصاحبه انتخاب می شوند نیز، بسیار مهم هستند. زن یا مرد بودن آن ها و هم چنین وضع ظاهری و سن آن ها، همه مهم است.

گزارش از نماز جمعه ای که در سرما یا هنگام ریزش برف یا باران شدید بر پا می شود، یا نماز جماعتی که تعداد زیادی از دانش آموزان آن را بر پا می کنند، می تواند مؤثر و مفید باشد.

پخش جلوه هایی از نماز

در برخی موارد برپایی نماز، جلوه های زیبایی هنری و تصویری دارد که در روحیه دینی افراد جامعه، بسیار تأثیر می گذارد. به تصویر کشاندن این جلوه ها، فطرت دینی بینندگان را بیدار می کند. فرض کنید هوا سرد است و باران شدیدی می بارد و نماز جماعت، نماز عید فطر یا نماز جمعه بر پا شده است. فردی، فرزندش را در بغل گرفته و چتری در دست دارد و به سوی جایگاه

برپایی نماز حرکت می کند.

این جلوه، زیباست! وقتی نماز بر پا می شود، به علت انبوهی جمعیت، تعدادی از افراد باید در فضای باز نماز بخوانند، وقتی نمازگزار سر از سجده بر می دارد، به علت شدت و تراکم ریزش باران، قطره های آب از محاسنش می چکد این، یک جلوه است. یا خانمی در حالی که فرزندش را در آغوش دارد، دست فرزند دیگرش را گرفته است و برای بر پایی نماز، به سوی جایگاه نماز جمعه در حال حرکت است.

فردی در هنگام نماز در پیاده روی جلوی مغازه اش اذان می گوید، یا فردی در هنگام اذان، از شیر آب کنار پیاده رو وضو می گیرد یا دختر بچه ای در حال پهن کردن جانمازش است. چادر سفید قشنگش را به سر می کند یا پسر بچه ای در حال وضو گرفتن است.

پخش این جلوه ها، همراه با موسیقی مناسب بسیار مؤثر است و احساسات دینی مردم را تقویت می کند.

این راهکار، با روحیه بسیاری از افراد و فضای حاکم بر بسیاری از منازل، سازگار است و چون تا اندازه ای کار هنری به شمار می آید و از جنبه های زیبایی شناسی بهره می گیرد، موفقیت آن قابل پیش بینی است.

مصاحبه با علما و عرفا

علما و عرفا، نمازگزاران برجسته ای هستند که راهی را تجربه کرده اند که سر انجام آن عشق به عبادت است.

سخنان این افراد، افزون بر تاثیر معنوی آن، سبب آشنایی بسیاری از افراد با نمودها و جلوه های نماز می شود. حال و هوای معنوی که در اثر این مصاحبه ها

ایجاد می شود، زمینه مناسبی برای گرایش های دینی ایجاد می کند.

افزون بر این، این نوع مصاحبه ها سبب می شود که مردم با علما و عرفا و الگوهای دینی آشنا شوند.

در این گفت وگوها، باید از حال و هوای معنوی و ملکوتی نماز و نمازگزاری صحبت شود و تجربه های دینی و سیر و سلوک علما در اختیار مردم قرار گیرد تا جنبه ها ی عرفانی و اخلاقی نماز در افکار عمومی تقویت شود. به این ترتیب، شعایر دینی به ویژه نمازگزاری ترویج می شود.

نماز و تبلیغات غیرمستقیم

تبلیغات در عرصه نوین فرهنگی، نقش تعیین کننده ای دارد و بسیار مهم است. با توجه به تنوع و گستره تهاجم فرهنگی، به نظر می رسد یکی از راه های رویارویی با تهاجم فرهنگی، تبلیغات دینی منظم و حساب شده و بر پایه مخاطب شناسی کامل و دقیق است.

متأسفانه، وضعیت فرهنگی و نظام ارزشی جامعه به شکلی است که تبلیغات دینی مستقیم همیشه مؤثر نیست و گاهی با حساسیت مخاطبان روبه رو می شود. این امر، از سویی به علت حساب نشده بودن تبلیغات دینی است و از سوی دیگر، شاید حاکی از موفقیت تهاجم فرهنگی باشد. در نتیجه، بهترین راه، تبلیغات غیرمستقیم است که بدون ایجاد حساسیت در مخاطب، ناخودآگاه او را با خود همراه می کند و مؤثر واقع می شود. تبلیغات غیر مستقیم، عرصه گسترده ای است که هر چند ممکن است دیر پاسخ بدهد، ولی مؤثر و مفید است.

یک جنبه تبلیغات دینی غیرمستقیم، ایجاد فضای معنوی است که در ادامه،

به طور کامل درباره آن بحث می شود. یکی دیگر از جنبه ها، پیام بازرگانی است. شاید در آغاز ارتباط روشنی بین تبلیغات دینی و پیام بازرگانی وجود نداشته باشد و به نظر برسد که این رویه با فضای تبلیغات و پیام بازرگانی مخالف است و توجه به این نکات، اثر تبلیغات را کم می کند، ولی می توان پیام های بازرگانی را به شکلی طراحی کرد که به طور غیر مستقیم، مفاهیم دینی را نیز تبلیغ کند و در عین حال، روند اقتصادی تبلیغات به هیچ عنوان آسیب نبیند. مهم این است که جهت دهی کلی، معنوی و دینی باشد؛ نه این که به طور مستقیم از مفاهیم دینی استفاده شود.

به این ترتیب، آثار سوء اجتماعی و فرهنگی تبلیغات نیز کم می شود. برای توضیح بیشتر، چند پیام بازرگانی با جهت دهی دینی را در راستای تبلیغات دینی غیر مستقیم مثال می زنیم:

۱. در تبلیغ یک کالا، برای نشان دادن کیفیت بالای کالا، کارخانه و دستگاه های مربوط به تصویر کشیده می شود؛ در این میان، یک لحظه دوربین از سر در نماز خانه عبور کند.

۲. در تبلیغ یک تلویزیون برای نشان دادن وضوح و کیفیت تصویر، تصویر مکه و مدینه نشان داده شود. از آن جا که مکه، قبله گاه نماز است، جنبه های دینی و عرفانی آن زیاد است.

۳. در تبلیغ اتومبیل، موتور یا دو چرخه، در حالی که وسیله نقلیه در حال حرکت است، از محل سنتی و قدیمی که مسجد نیز دارد، بگذرد، مانند میدان امام اصفهان.

۴. در تبلیغ عطر و ادکلن، یک لحظه جانمازی نشان داده شود که در آن

عطر یا ادکلن است. (استفاده از عطر در نماز مستحب است و به کار بردن عطر، از آداب ظاهری نماز است.)

۵. برای درست مصرف کردن آب، تصویری از وضو پخش شود.

۶ . در تبلیغ صابون، فردی نشان داده شود که آستینش را بالا زده و دستانش را می شوید (لازم نیست وضو گرفتن به تصویر کشیده شود، همین که حالت وضو دارد، کافی است.)

۷. در تبلیغ پودر لباس شویی، درمیان لباس های تمیز شسته شده روی بند جانماز و سجاده شسته شده نیز نشان داده شود.

۸ . در تبلیغات فرش، فرش هایی که به صورت سجاده یا مخصوص مسجد است، به تصویر کشیده شود.

۹. در تبلیغ کاشی و سرامیک، تصویری از گنبد، گلدسته و محراب پخش شود.

همان طور که مشاهده می شود، در این موارد بدون این که به روند اقتصادی و تبلیغاتی پیام لطمه بخورد و بدون این که بیننده احساس کند، می توان پیام دینی خود را به طور غیر مستقیم به او منتقل کرد.

تبلیغ کتاب های دینی چاپ شده و اعلام مراسم دینی نیز نوعی تبلیغات دینی به شمار می آید.

فعالیت های فرهنگی

در پوشش فعالیت های فرهنگی می توان بسیاری از مفاهیم دینی را تبلیغ کرد. تنوع فعالیت های فرهنگی، بستر مناسبی را برای گسترش فعالیت های مذهبی ایجاد می کند. تشکیل کتاب خانه تخصصی، نمایشگاه تخصصی و کتاب

فروشی تخصصی نماز بسیار مؤثر است. مکان کتاب فروشی و نمایشگاه و زمان آن بسیار مهم است.

پارک ها و فضای سبز در بهار و تابستان، دبیرستان ها و دانشگاه ها و مراکز فرهنگی در ماه رمضان و حسینیه های بزرگ در ماه محرم، موارد مناسبی به نظر می رسند.

در نمایشگاه بین المللی کتاب در تهران نیز باید به موضوع نماز توجه شود. نمایشگاه عکس، خطاطی و نقاشی با موضوع نماز نیز بسیار مهم است.

محتوا، زمان، مکان و تبلیغات این نمایشگاه ها بسیار مهم و تأثیرگذار هستند.

پوشش خبری و تصویری کامل و همه جانبه همراه با تهیه گزارش و مصاحبه در این مراکز توسط رسانه، گام بلندی در موفقیت این نمایشگاه ها است.

آموزش

یکی از مهم ترین ابعاد کار رسانه، آموزش است که در رشد فرهنگی نیز بسیار مؤثر است. نمازگزاری، در مراحل ابتدایی به آموزش نیاز دارد. برخی از نوجوانان از چگونگی نماز جماعت آگاه نیستند؛ از این رو، به نظر می رسد رسانه در مورد آموزش اعمال ظاهری و احکام فقهی نماز، وظیفه سنگینی بر عهده دارد. برنامه کودک و نوجوان باید برنامه ریزی دقیق و هدفمندی را برای آموزش نماز پی ریزی کند تا به تمامی بینندگان، چگونگی انجام نماز، آموزش داده شود.

برای نمونه، تعدادی از بچه ها در برنامه حاضر شوند و نماز بخوانند، برخی

بچه ها بپرسند و مجری برنامه یا یک روحانی ماهر و آگاه که قادر به برقراری ارتباط با کودکان و نوجوانان باشد، به آن ها پاسخ دهد.

برای آموزش احکام نماز به کودکان، استفاده از ابزارهای شعر، داستان، مسابقه، نقاشی، خاطره و کاتون های مناسب و برنامه ریزی شده مؤثر خواهد بود. در این برنامه ها، باید از مجریانی استفاده شود که از مسایل فقهی نماز آگاه باشند و به خوبی بتوانند با کودکان ارتباط برقرار کنند و احکام نماز را به آن ها آموزش دهند.

در سطح عمومی جامعه نیز، برخی افراد با وجود این که سن بالایی دارند، احکام نماز را به طور کامل نمی دانند. در این راه نیز باید برنامه ریزی کامل و دقیقی انجام شود. برنامه هایی با حضور روحانیان و مردم برقرار شود و به پرسش های تلفنی و مکاتبه ای در مورد نماز پاسخ داده شود یا گزارش هایی در سطح شهر تهیه شود و به پرسش های مطرح شده، پاسخ داده شود. برنامه های رادیویی در این مورد مناسب تر است.

وجود چنین برنامه هایی، اهمیت و ضرورت نماز را برای افکار عمومی آشکار می کند. در جامعه اسلامی ما که در طول روز شاید چندین برنامه آموزشی آشپزی از تلویزیون پخش می شود، جای سؤال دارد که چرا در طول هفته یک بار برنامه آموزش احکام نماز پخش نمی شود؟

گسترش روحیه نیایش

اشاره

نیایش، حالتی زیبا و ظریف است که قطره را با دریا هم صحبت می کند. این صحبت آن قدر دلنشین است که قطره، دریایی می شود و وجودی بی کرانه می گیرد.

ص: ۱۵۶

نیـایش، نوایی دلنشـین با معشوقی است که جهان، با اراده و عشق او می تپـد. نیایش، جریان زلال نیاز به درگاه منتهای بی نیاز است. نیایش، نجوای کوچک ترین در گوش بزرگ ترین است.

نیایش، زیباترین گفتار هستی، عاشقانه ترین ترنّم بهاری، پایدارترین ارتباط وجودی و پر جاذبه ترین کشش عالم و... است.

جنبه هـای هنری، عرفـانی و روانی نیـایش، انسـان را از گرداب پوچ گرایی و مهلکه تنهـایی می رهانـد و نماز، نیایشـی عالی و پرمحتواست که پرتوهایش گوشه گوشه دل تاریک را روشن می کند.

گسترش روحیه نیایش در بین افراد جامعه، به طور غیر مستقیم جریان نمازگزاری را تقویت می کند.

رسانه برای گسترش روحیه نیایش، اقدامات زیر را می تواند انجام دهد:

هنر رسانه ای و نیایش

الف) به تصویر کشیدن دعا و مناجات با صوت جذاب همراه با تصاویر جالب و هدفمند در بیان زیبای های مناجات.

ب) پخش مراسم دعاهـای معروف و معمولماننـد دعای نـدبه، توسل، کمیل، زیارت عاشورا، دعای عرفه و مناجات شب های قدر.

ج) به تصویر کشیدن حرم ائمه همراه با موسیقی برای ایجاد ارتباط عاطفی با ائمه علیهم السلام.

د) اشعار مناجات در سحر گاهان و پیش از اذان و پس از نیمه شب.

اطلاع رسانی

الف) میز گرد علمی و تخصصی در مورد کارکردهای دعا.

ب) گفت و گوی آزاد اقشار مختلف جامعه در مورد نیایش و مناجات.

ص: ۱۵۷

ج) تهیه گزارش از مکان های مقدس مانند جمکران و حرم ائمه در حال دعا و نیایش.

د) بیان حالات عرفانی علما و عرفا در نیایش و مصاحبه با شاگردان آن ها در این مورد.

ه) گفتمان و سخنرانی دینی در مورد نیایش با هدف الگوسازی توسط سخنرانانی که شخصیت اخلاقی و عرفانی دارند.

و) گزارش خبری و مصاحبه با اقشار عمومی جامعه در مورد نیایش و تجربیات شخصی آن ها در مورد نیایش.

فیلم سازی

با موضوع های: آثار دعا، نیاز جامعه به دعا و نیایش، خلأ معنوی جهان غرب و فرهنگ نیایش

شخصیت نمازگزاران در فیلم

فیلم هایی که در مورد نماز ساخته می شود، از حساسیت و اهمیت خاصی بر خوردار است و شخصیت نمازگزاران در این فیلم ها بسیار مهم است و نقش خاصی در ایجاد ذهنیت و بینش افراد نسبت به نماز ایفا می کند.

بر این اساس، به فیلم سازانی که می خواهند الگوی مطلوبی از نماز و نمازگزار ارایه کنند سفارش می شود:

۱. نماز را با مشاغل پسندیده و قابل قبول اجتماعی مرتبط کنند. این گونه نباشد که نمازگزاران تنها از میان قشرهایی باشند که شغل های سطح پایینی دارند.

۲. به گونه ای برنامه ریزی شود که درفیلم ها، افراد دارای تحصیلات بالاـ و دانشگاهی نیز نماز بخوانند تا مخاطبان و تماشاچیان دریابند که علم و دین با

هم تضاد ندارند.

اگر نماز خواندن با متغیرهایی چون تحصیلات عالی و موفقیت تحصیلی همراه باشد، بهتر است.

۳. در فیلمی که ساخته می شود، نمازگزار، تنها از میان اقشار پایین جامعه یا روستاییان نباشند، بلکه نمازگزاران را از میان اقشار مختلف نمایش دهند و در صورتی که نمازگزاران از سطوح پایین جامعه باشد، ویژگی های مثبت دیگری داشته باشد.

۴. در فیلم ها، نمازگزاران کودک، نوجوان و جوان نیز نمایش داده شوند. از آن جا که بیشتر جمعیت کشورمان را این گروه های سنی تشکیل می دهند و این گروه بیشتر در معرض تهاجم فرهنگی هستند، از این رو، نشان دادن الگوهای نمازگزار از گروه های سنی بالا به جای نشان دادن پیرمردان و پیرزنان نمازگزار، تأثیر بیشتری دارد.

۵. نمازگزار در فیلم از شخصیت هایی انتخاب شود که از سلامت روانی مناسب و دیگر ویژگی های پسندیده مانند محبوبیت، موقعیت اجتماعی، عادات رفتاری مناسب و هوش بالا، برخوردار باشد.

۶. این گونه جلوه داده نشود که انسان در هنگام گرفتاری و مشکل نماز می خواند، بلکه در دیگر موارد نیز صحنه هایی از نماز ارایه دهند.

۷. در نمایش صحنه های نماز بیشتر، از صحنه های رکن (مانند رکوع و سجود) که نشانه اوج فروتنی است، استفاد کنند.

۸. بکوشند مکان و محل نمازگزار را پاکیزه و تمیز و نمازگزار را نیز با لباس مرتب و پاکیزه و آراسته نشان دهند.

ص: ۱۵۹

۹. در فیلم ها نشان دهند که مسلمان، اول وقت نماز می خواند و بیشتر نماز صبح را به تصویر بکشند.

۱۰. برای نماز خواندن از شخصیت هایی استفاده کنند که دارای نگرش مذهبی متناسب با نماز هستند و در رفتارهای آن ها از این نظر دوگانگی نباشد.

۱۱. نمایش نماز در فیلم هایی با موضوع های مذهبی و دینی، تبلیغ مستقیم نماز به شمار می آید؛ روشن است اثرگذاری آن بر مخاطب و تماشاچی کم تر خواهد بود. پیشنهاد می شود که در فیلم هایی با موضوعات غیرمذهبی، هم چون موضوعات اجتماعی، خانوادگی، فرهنگی، سیاسی و اقتصادی نیز نماز به تصویر کشیده شود.

۱۲. نماز به قشر خاصی از افراد جامعه محدود نشود و نماز خواندن افراد جامعه در زمان ها و مکان های مناسب به تصویر کشیده شود.

فضای معنوی

تا این جا، راهکارهای مختلفی را در سطح جامعه بیان کردیم که هر کدام به گونه ای در بخشی از اقشار جامعه اثر می گذارد. همان گونه که در بحث عوامل انس با نماز بیان شد، در نشر فرهنگ نماز و نمازگزاری، برخی پیش نیازها لازم است که بدون آن ها اقدامات هفده گانه ای که تا کنون بیان کردیم، مفید نخواهد بود.

یکی از مهم ترین پیش نیازهای فعالیت های تبلیغاتی و فرهنگی رسانه در مورد نمازگزاری، «فضای معنوی» است. نماز، یکی از با اهمیت ترین نمودهای عرفانی و اخلاقی در اسلام است که در فضای معنوی قابل طرح و تبلیغ است.

نمی توان انتظار داشت در حالی که انواع فیلم های خارجی و ایرانی با سمت

و سوهای غیردینی و گاه ضددینی پخش می شود، صحبت در مورد نماز مفید باشد.

فضای معنوی، بیش ترین زمینه را برای مؤثر بودن راهکارها ایجاد می کند. البته ایجاد فضای معنوی به این معنا نیست که همه فعالیت های رسانه کاملا دینی باشد و به طور مستقیم آموزه های مذهبی را مطرح کند و به تصویر بکشد، بلکه در این راستا، به گوناگون بودن و گنجایش مخاطبان نیز باید توجه بسیار کرد.

برخی از راهکارهای معنوی شدن فضای رسانه را بیان می کنیم:

۱. استفاده از هنرمندان و ورزشکاران: با توجه به فرهنگ عمومی جامعه و جمعیت جوان جامعه اسلامی ما، هنرمندان و ورزشکاران در نزد بیشتر مردم از محبوبیت خاصی بر خوردارند. اگر شخصیت و نگرش مردم نسبت به آن ها مذهبی و معنوی باشد، در تقویت گرایش های دینی مردم مؤثر است. با توجه به این که بیشتر مردم بینش غیر مذهبی نسبت به آن ها دارند، جنبه الگویی هنرمندان و ورزشکاران اهمیت بیشتری پیدا می کند. در این راستا نکات زیر قابل توجه است:

الف) به تصویر کشیدن مجالس مذهبی که هنرمندان و ورزشکاران محبوب در آن حضور دارند، همراه با مصاحبه باآن ها.

ب) به تصویر کشیدن زندگی خصوصی هنرمندان و ورزشکاران مذهبی مانند رفتن به خانه آن ها و صحبت در جمع خانواده آن ها.

ج) آشنا کردن جوانان با هنرمندان و ورزشکاران شهید، جانباز و آزاده.

د) فعالیت های فرهنگی و نمادین: برای نمونه، صدا و سیما اردویی فرهنگی

را طرح ریزی کند که در یک روز تعطیل تمامی هنرمندان، بازیگران سینما و ورزشکاران محبوب و معروف در برنامه کوه نوردی شرکت کنند و هنگام ظهر در کنار مزار شهدای گمنام، نماز جماعت بخوانند.

در این اردو، با آن ها مصاحبه شود و پرسش هایی در مورد نمادهای دینی و مذهبی مانند نماز، فرهنگ شهادت، نیایش، عبودیت و عشق پرسیده شود.

۲. تفسیر قرآن با شیوه جدید، جذاب و کاربردی با حضور جوانان و اندیشمندان دانشگاهی.

۳. هر سه شنبه شب، برنامه ای در ارتباط با مسجد مقدس جمکران پخش شود و ارتباط مستقیم با این مسجد برقرار شود.

در این راستا اقدامات زیر مهم است:

الف) مصاحبه با کسانی که از کرامات حضرت ولی عصر(عج) بهره مند شده اند؛ بیماری آن ها درمان یا مشکلشان حل شده است.

ب) پخش فضای معنوی و دعا و نیایش مسجد و صحبت با زایران (تهیه گزارش)

۴. گزارش های دینی و مصاحبه با جوانان در مورد مفاهیم دینی.

۵. پخش قرآن در زمان کوتاه بین برنامه ها.

۶. زیر نویس آیات و روایات همراه با ترجمه، نکات عرفانی و اخلاقی، احکام فقهی رساله توضیح المسائل.

۷. گرامی داشت مناسبت های دینی و تهیه و پخش ویژه برنامه های جالب، پر محتوا، متنوع و جدید. تولد و شهادت ائمه. اعیاد اسلامی، ماه محرم، صفر و رمضان باید گرامی داشته شود.

ص: ۱۶۲

۸. چهره و وضع ظاهری بازیگران، مجریان و شخصیت های اول فیلم، پوشش و حجاب خانم ها و گفت و گوها در ایجاد فضای معنوی مؤثر است.

۹. ایام حج، فرصت مناسبی برای بیان نکات عرفانی این فریضه الهی است. برقراری ارتباط مستقیم با مکه و مدینه، گفت و گو با حجاج، به ویژه جوانان و تهیه گزارش هایی که از بار عاطفی و معرفتی بالایی برخوردارند، در انتقال حال و هوای معنوی حج به مردم مؤثر است.

۱۰. سخنرانی دینی با جهت گیری و موضوعات خاص که مورد پسند و استفاده همه افراد جامعه باشد.

۱۱. پخش مراسم مذهبی که شخصیت های سیاسی در آن ها حضور دارند؛ مانند مراسم کمک به فقرا، شبی با قرآن، شبی با شهدا و نماز جماعت. اجرای برنامه های مذهبی مانند سخنرانی، عزاداری و قرآن به سر گرفتن این شخصیت ها بر تأثیر کار می افزاید.

۱۲. رسانه، در الگوسازی دینی بسیار مؤثر است. تهیه و تنظیم برنامه هایی با حضور جوانان و نوجوانان قاری و حافظ قرآن، مداحان اهل بیت، بسیجی و انقلابی، حافظان نهج البلاغه و به تصویر کشیدن زندگی شخصی آن ها، در ایجاد فضای معنوی رسانه و الگوهای دینی مؤثر است. این برنامه ها باید به فراخور موقعیت زمانی و مناسبت های مختلف، طرح ریزی شوند. برنامه کودک و نوجوان در این راستا، باید فعالیت بیشتری داشته باشد.

۱۳. تهیه و تنظیم برنامه های متنوع و جذابی با عنوان اخلاق در خانواده، اخلاق در محل کار، اخلاق در خانه، اخلاق در مدرسه، اخلاق در دانشگاه، اخلاق در اجتماع، اخلاق در بازار، اخلاق در بیمارستان و ... .

ص: ۱۶۳

۱۴. برنامه های پاسخ به پرسش های شرعی، حدیثی و قرآنی.

۱۵. بیان فرهنگ شهادت.

افکار عمومی، از فرهنگ شـهادت تصور درستی ندارد و آن را در فضای جنگ و جبهه جست و جو می کند و تصویری خشن از آن دارد، ولی بایـد توجه داشت که هر چنـد شـهادت، برخاسـته از فرهنگ شـهادت است، ولی ثمره فرهنگ شـهادت، فقط شهادت نیست؛ فرهنگ شهادت در تمام زمان ها و مکان ها کاربرد دارد.

جانبازی، عشق، عرق ملی، دفاع از میهن، وطن دوستی، غیرت دینی، آزاد اندیشـی، اسـلام گرایی، حفظ شعایر دینی، احترام به نمادهای مقدس، گذشت، تلاش و سازندگی، از ارکان و نمادهای فرهنگ شهادت است.

بیان نکات عرفانی شهادت، در گسترش فرهنگ شهادت و معنوی شدن فضای رسانه مؤثر است.

۲. راهکارها در سطح جوانان و نوجوانان

اشاره

پیش از بیان راهکارهای پیشنهادی در سطح جوانان، به جهت اهمیت و ضرورت موضوع، دو نکته را بررسی می کنیم.

نقش نماز در شخصیت جوانان

اشاره

آثـار نمـاز، تنها در ابعاد عرفانی و اخلاقی آن نیست، بلکه بر روحیه و شخصـیت انسان بسـیار مؤثر است. روح و حقیقت نماز، بندگی و فروتنی در برابر خداوند و شامل بعد ظاهری و فردی آن است.

در شکل گیری شخصیت هر فرد، دوره جوانی نقش خاصی دارد.

«نوجوانی و جوانی، یکی از مراحل بارور هستی است که طی آن

ساحت های قطعی شخصیت و هویت بزرگسال تثبیت شده یا دوباره مطرح می گردند».(۱)

روحیه تأثیر پذیری نسل جوان، قوی است. جوانی، با نوعی اثر پذیری روحی و حالات انفعالی و تشویش های ذهنی آمیخته است که کم تر رنگ عقلی و استدلالی می پذیرد؛ به همین دلیل، عوامل خارجی در جنبه های مثبت یا منفی، بیش ترین اثر را در او می گذارد. شفافیت روحیه جوان و حساسیت او، عامل اصلی توجه دستگاه های تبلیغاتی استکبار و بنگاه های فرهنگی غرب برای سوق دادن آن ها به انحرفات اخلاقی و دینی بوده است.

در بخش آثار انس بانماز، آثار تربیتی نماز را بررسی کردیم. در آن جا نقش نماز در ثبات و بالندگی شخصیت، بررسی و بیان شد که نماز سبب تقویت اراده، افزایش قدرت تمرکز ذهن، نظم و ادب می شود. در بحث آثار نماز در زندگی زوج های جوان، آثار دیگر نماز در شخصیت جوانان را بررسی کردیم. نماز، نیازمندی های نسل جوان را برطرف می کند و سببب ایجاد تواضع و گذشت در زندگی می شود.

نماز، حس مسئولیت پذیری را افزایش می دهد و با خود کامگی مبارزه می کند. نماز، سبب استحکام پایه های زندگی زوج های جوان، حفظ کیان خانواده، تربیت نسل صالح، کاهش فشارهای روانی و غلبه بر خودبینی و خودمحوری می شود.

در بخش نیایش نیز به برخی آثار تربیتی نیایش، مانند امید، اعتماد به نفس

۱- ۱. مای لی، شخصیت، ترجمه: محمود منصور، ص ۱۲۰

و امنیت روانی اشاره شد.

نماز، برترین و جامع ترین نیایش است که بهترین نوع رابطه انسان با خداوند متعال است.

آثار اخلاقی نماز نیز در ثبات و بالندگی شخصیت بسیار مؤثر است؛ جبر، تواضع، اخلاص و خود سازی هر کدام در شکل دهی شخصیتی آرمانی و شکوفا بسیار مؤثرند.

به طور کلی، نماز در شخصیت انسان مؤثر است و این موضوع با توجه به این که جوانی، دوره شکل گیری و جهت دهی شخصیت و بسیار حساس است، در مورد جوانان اهمیت بیشتری پیدا می کند.

ویژگی های درونی جوان

همه جوانان، بحران انقلاب ژرف و شدید شخصیتی را می گذرانند و غریزه جنسی، نیروی محرک پنهانی آن هاست که جهت یابی آن، ناآگاهانه انجام می شود. جنبه انفعالی و عاطفی شخصیت او به سرعت گسترش می یابد و سراسر شخصیت جوان را فرا می گیرد. حیات روانی آشکار در کارکردها و رفتارها، به تدریج درونی شده و رفتار وی به سرعت فردی و شخصی می شود؛ مخالفت با عقیده بزرگسالان، به ویژه پدر و مادر، نشانه ای از میل به شخصیت جویی و تشخّص طلبی است.

آمادگی کژروی، بحران پذیری، موضع گیری، ذهنیت پردازی و اشتیاق به خود محوری در جوان پدیدار و حساسیت و هیجان به شوریدگی تبدیل می شود.

ذهن او بیشتر سرگرم مسایلی می شود که به زمان حال مربوط نیست

و با واقعیات تناسبی ندارد، هر چند که عملکرد او جز این را نشان می دهد.

هر جوانی بر اساس نوع شخصیت خود، به دسته ای از ارزش ها روی می آورد، به شدت به دنبال اصلاح اجتماعی است و سکوت و بی حرکتی بزرگسالان را ضد ارزش می داند.

همه پذیرفته های دوران کودکی، به ویژه مسایل مربوط به مذهب را زیر سؤال می برد و می خواهد با توجه به شخصیت شکل پذیر و استقلال جوی خود، نظامی از ارزش ها را درباره دین، حقیقت، زیبایی و قدرت به دست آورد.

بازتاب درون گرایی او، در خود فرو رفتن و بیزاری از جامعه است؛ زیرا عوامل و شرایط پیرامون را برای خود، محدودیت عمده ای می داند. (این مسئله بیشتر برای دختران مطرح است.)

در بازتاب های برون گرایی، برتری جویی، و باور به تفاوت داشتن با دیگران در راستای حس خود نمایی در او پدیدار می شود. (این مسئله بیشتر در مورد پسران مطرح است.)

در تدوین راهکارها افزون بر شناخت جوان می بایست به عوامل بازدارنده در باورمندی جوان به نماز نیز توجه کرد و برنامه سازان نیز جهت تهیه برنامه ای مؤثر و پرمخاطب باید از آن ها آگاهی داشته باشند. خانواده، محیط آموزشی و اجتماع هر کدام به نوعی می توانند از اعتقاد و گرایش جوان به سوی نماز جلوگیری کنند. رفاه زدگی، تجددطلبی و ناهماهنگی بین گفتار و کردار والدین در خانواده مانع گسترش نماز در خانواده است. ضعف نهادهای ارشادی، علم زدگی و روشن فکر مأبی نیز در اجتماع از اعتقاد نماز به جوان

جلوگیری می کند.

نقش نماز در شخصیت نوجوانان

دوره نوجوانی، هم زمان با بروز بیداری های متعددی است که هر کدام از آن ها می تواند زمینه و سرچشمه ای برای رشد و سعادت و در صورت هدایت نشدن آن ها موجب بد بختی ها و سقوط هایی باشد. مهم ترین آن ها عبارتند از: «بیداری فطرت، بیداری مذهب، بیداری جهان بینی، بیداری وجدان، بیداری رغبت به تعالی، بیداری استقلال و بیداری غدد.»(۱) در دوران نوجوانی اخلاق، خوی اجتماعی، استقلال و منطق، اعتلای مذهبی و سلامت و رشد بدن، روان و عاطفه پایه گذاری می شود.(۲) هم چنین، باید دانست که ترس و نگرانی، دو وضعیت اصلی است که برای نوجوانان پدید می آید که هر کدام می تواند زمینه خطر روانی یا رفتاری برای نوجوان باشد.(۳)

ماهیت و حقیقت نماز، ایجاب می کند که نوجوان به سوی نماز روی آورد؛ حتی اگر نماز به قصد قربت هم نباشد، دست کم برای تأمین سلامت جسم، ذهن و روان، امری واجب و ضروری است، ولی هر گونه اعمال زور در این راه پی آمدهای نا خوشایندی دربردارد. بنابراین، باید تمامی شیوه ها بررسی و راهی انتخاب شود که بدون ایجاد حساسیت و واکنش نوجوان، سبب هدایت او به سوی نماز شود.

در این جا، تمامی شیوه ها را در حد امکان بررسی می کنیم تا به فراخور

۱- ۱. علی قائمی، هدایت نوجوان به سوی نماز، ستاد اقامه نماز، تهران، ۱۳۷۳ ، صص ۱۰ ۱۶

۲- . ۲. همان، صص ۱۶ و ۱۷

۳- . ۳. همان، صص ۱۹ و ۲۰.

حال و روحیات نوجوان در هر زمانی، از یکی از آن ها استفاده شود.

روش های فراخواندن نوجوانان به نماز:(۱)

۱. روش های خیر خواهانه؛ مانند وصیت، نصیحت، وعظ و حکمت؛

۲. روش های اقناعی، مانند استدلال، محاجّه، مجادله، تحدی، برهان و محبت؛

۳. روش های تبیینی؛ مانند تشریح، تحلیل، محاوره و گفت وگوی آزاد؛

۴. روش های برانگیزاننده؛ مانند تحسین، تأیید، تشکر و سپاس، ترغیب، تحریض، تشویق، پاداش و انعام؛

۵. روش های امید ساز؛ مانند وعده و بشارت؛

۶. روش های ترغیبی؛ مانند ذکر صالحان، داستان و بازی؛

۷. روش های عنایت آمیز؛ مانند مطایبه و شوخی، گذشت کریمانه، تغافل، تسامح، تجاهل، امهال (مهلت دادن)؛

۸. برخوردهای غیر مستقیم؛ مانند کنایه، تعریض، اشاره، تلویح؛

۹. روش های جدی در برخورد؛ مانند اعلام تعجب، ذم و قدح، تقبیح، تنفیر، قطع محبت و قهر؛

۱۰. روش های اعتراضی؛ مانند عقاب، اعتراض، ابراز تأسف، نهی، محروم کردن؛

۱۱. روش سرزنش ها و تعبیر؛ مانند ملامت، توبیخ، تحقیر عمل؛

۱۲. روش های هشدار دهنده؛ مانند اخطار، عقاب، افشا؛

۱- . ۱. برای مطالعه بیشتر، نک: هدایت نوجوان به سوی نماز، صص ۴۲ و ۴۳

۱۳. روش های تهدیدی، مانند ارعاب، وعید، تحذیر، تخویف (ترساندن)؛

۱۴. روش های تنبیهی؛ مانند اخذ، بطش امکانات، نکال، تعزیر، رجز، خزی؛

در اعمال این روش ها، برخی اصول باید رعایت شود: رفع عوارض ذهنی، در نظر داشتن شرایط سن و جنس، یاری جستن از خود فرد، پرهیز از تمسخر، طرد و رد، به خود واگذاری، حیله، فریب، استبداد و خشونت، تکیه بر آگاهی و تفهیم، تمرین و تداوم، مراقبت در اسوه سازی، فریضه سازی و سهل گیری مانند کوتاه کردن نماز و تکیه نکردن بر تعقیبات.(۱)

زمینه های متعددی در نوجوانان وجود دارد که راه را برای تربیت مذهبی و هدایت او به نماز و عبادت فراهم می کند. والدین باید به این زمینه ها توجه کنند تا در تربیت پایدار و اصلی مذهبی فرزندانشان موفق باشند.

آن زمینه ها عبارتند از: بحران شناخت، تعیین هویت، جست وجوی ماورای طبیعت، مرحله ایمان، مرحله بر افروختگی، بیداری فطرت، رشد تفکر، مرحله اسوه جویی و بیداری حس اخلاقی.(۲)

در پایان، چند پیشنهاد برای کاشتن بذر دین باوری در فرزندان ارایه می شود:

۱. ایجاد ارتباط کلامی و عاطفی با فرزندان؛

۲. ایجاد امنیت روانی برای فرزندان؛

۳. دیدگان مثبت نگر؛ (بر نکات مثبت شخصیتی فرزندانتان توجه کنید نه ضعف ها و کاستی ها)

۱- ۱. همان، ص ۴۳

۲- . ۲.همان، صص ۴۶ ۵۱

۴. مقایسه نکردن نوجوانان با دیگران.

راهکارها

صحبت های آزاد جوانان

دوران جوانی، دوران انقلاب فکری و هیجانی است. در بحث عوامل گرایش جوانان به نماز، مطالبی در مورد روحیه جوان و موضع او در مورد نماز و مفاهیم دینی مطرح شد. با توجه به این مطالب، به نظر می رسد هر جوانی در مورد نماز نظر خاصی داشته باشد؛ باید تمامی آن ها را در مرحله اول گرامی داشت و به آن ها احترام گذاشت. جوانان به طور آزادانه باید دیدگاه های خود را در مورد نماز مطرح کنند تا احساس نکنند بزرگ ترها، به ویژه قشر دیندار، قصد دارند باورهایشان را به جوانان تحمیل کنند و برای جوانان احترامی قایل نیستند. وقتی جوانان احساس کردند که تفکر و باورشان محترم شمرده می شود و می توانند آزادانه نظر خود را مطرح کنند، نظر خود را در مورد نماز بیان می کنند و با عزت و اختیار و آرامش نماز می خوانند. روحیه جوان، به صورتی است که اگر احساس کند دیگران او را به کاری مجبور می کنند و نظرش را نادیده می گیرند، ممکن است سر باز زند و واکنش نشان دهد. از این رو، باید نخست، تمامی سخنان جوانان را با دیده احترام بنگریم. در این راستا، به جاست برنامه ای تهیه شود تا جوانان در آن، نظر خود را بیان کنند. لازم نیست جوانان را به استودیوی پخش برنامه بکشانیم، بلکه می توانیم به میان جوان ها برویم و نظر آن ها را بپرسیم. به مسجدها، زمین های ورزشی، مدارس، دبیرستان ها، دانشگاه ها، بازار، کارخانه، زمین های کشاورزی، کتاب خانه ها و کافی نت ها برویم و نظر جوانان را در فضایی گرم و دوستانه بپرسیم و در دنیای پر تلاطم و زیبای آن ها وارد شویم. تا زمانی که جوان را نشناسیم،

نمی توانیم به او کمک کنیم و او را همراه خود سازیم. باید از دیدگاه جوان آگاه شویم و از همان دیدگاه به مسئله نگاه کنیم و بر همان پایه حقایق را بازگو کنیم.

باید پس از شـنیدن سـخنان جوانان و آشنا شدن با دیدگاه آنان، به اصلاح و هدایت آن ها پرداخت. پس از شناسایی روحیات جوان در مورد نماز، با برنامه ریزی دقیق و حساب شده، می توانیم روند نمازگزاری جوانان را طراحی کنیم.

تربیت الگویی

انسان، در مراحل مختلف حیات خویش، نیاز به الگو دارد. اندیشـمندان بر این باورنـد که پیروی و همانند سازی به دو صورت ناآگاهانه و آگاهانه انجام می شود. تقلید نا آگاهانه، در کودکی است، ولی در دوران خودشناسـی و تسلّط و نظارت بر قوای ادراکی و تحریکی و شـناخت سـود و زیـان خود در جـامعه، عمـل تقلیـد در بزرگسالاـن، بی تردیـد، بـا انگیزه هـای آگاهـانه است.(۱) پیروی گاهی در اطاعت از فرد تبلور می یابد و گاهی هم در اطاعت از گروه.(۲)

در تربیت الگویی، مربی می کوشـد نمونه رفتـار و کردار پسـندیده را به طور عملی، در معرض دیـد مـتربّی قرار دهـد و بـدین گونه موقعیت اجتماعی او را دگرگون کند.(۳)

۱- ۱. سیدمجتبی هاشمی، تربیت و شخصیت انسانی، ج ۱، ص ۵۵ ، انتشارات دفتر تبلیغات اسلامی قم، ۱۱۳۷۲ ه . ش.

۲- ۲. علی اکبر نیک خلق، مبانی جامعه شناسی، ص ۲۹ ، نشر بهینه، تهران، ۱۳۷۹ ه . ش.

۳- ۳. خسـرو باقری، نگاهی به تربیت اسلامی، صص ۱۰۶ ۱۰۷ ، وزارت آموزش و پرورش، سازمـان پژوهش . و برنامه ریزی، تهران، ۱۳۶۸

حقیقت این است که تربیت به معنای دقیق آن، انتخاب بهترین روش ها در موقعیت و شرایط خاص است.

الگو گیری، یکی از این روش های تربیتی است. هر چه الگوها مناسب تر باشد، انسان در رسیدن به کمال موفق تر است.

انسان، به طور فطری عاشق کمال است و این عشق به کمال، آدمی را به الگوطلبی و الگوپذیری می کشاند. از این رو، ارایه الگوهای متعالی و قابل پیروی، از مهم ترین امور تربیت انسانی است؛ زیرا روش یادگیری غیر مستقیم و از راه مشاهده، از مؤثرترین و پایدارترین انواع یادگیری هاست.

جوان، از سویی به علت کم تجربگی و آگاهی کم، نیاز به یک الگوی کامل و متعالی دارد و از سوی دیگر، به علت تأثیر پذیری و عدم تقلید آگاهانه، ممکن است الگوهای نا مناسبی را برگزیند و شخصیت خود را به خوبی سامان ندهد.

پس الگو پذیری، اصل مسلم تربیتی است که در مورد جوانان، اهمیت و اثر بیشتری دارد.

رسانه، با الگو سازی و مطرح کردن الگوهای متعالی در امر نمازگزاری، می تواند در راه گسترش فرهنگ نماز در میان جوانان گام بزرگی بردارد. در انتخاب و ارایه الگو، باید بسیار دقت کرد تا جوانان آن را بپذیرند.

استفاده از شخصیت های محبوب و شناخته شده جوانان در این راستا، قابل توجه است. البته با توجه به امکانات رسانه ای، می توان با مخاطب شناسی و روان شناسی اجتماعی دقیق، الگوهای جدیدی ساخت که بسیار مؤثر باشند.

گفت وگو

اشاره

گفت وگو با جوانان در مورد نماز، گام بلندی در ارتقای باورهای دینی آن هاست.

این گفت وگو به چند شکل امکان پذیر است:

الف) گفت وگوی دو طرفه

برخی جوانان، اهل نماز و مسجد هستند و برخی دیگر با نماز میانه خوبی ندارند. گفت وگوهای دو طرفه این دو دسته از جوانان، دیدنی است.

خود جوانان بهتر از دیگران از روحیات یکدیگر آگاهند و حرف یکدیگر را بهتر می فهمند. این کار افزون بر کم کردن فاصله بین این دو دسته از جوانان، در باورمندی آن ها به نماز مؤثر است.

بهتر است برنامه ای تهیه شود و موضوع های خاصی در نظر گرفته شود تا طرفین نظر خودشان را بیان کنند. پرسشی از هر دو طرف پرسیده شود؛ یا این که یک فیلم تهیه شود که در آن دو جوان حضور داشته باشند، یکی نماز خوان و دیگری بی نماز. به فراخور حال، صحبت های هر یک در مورد نماز مطرح شود. لازم نیست موضوع فیلم هم نماز باشد. ممکن است جمع کردن جوانان در کنار یکدیگر با عنوان نمازخوان و بی نماز مشکل باشد. می توان پرسش هایی را آماده کرد و به صورت مصاحبه و تهیه گزارش، از افراد مختلف پرسید و سپس آن ها را به دو دسته تقسیم کرد و برنامه را به این شکل پخش کرد.

برای نمونه، عنوان برنامه پرسش های ما، پاسخ های جوانان، باشد.

ب) جلسه پرسش و پاسخ

گفت وگو را می توان به شکل پرسش و پاسخ نیز برگزار کرد.

تشکیل جلسه ای با حضور اندیشمندی خوش ذوق و توانا که با روحیات

جوانان آشناست، گام بلندی است در نهادینه کردن نماز در جوانان. به ویژه این که، جوانان ذهنی کاوشگر و پر سؤال دارند و تا زمانی که پاسخی برای پرسش های خود نیابند، به راحتی مطلبی را نمی پذیرند.

جوانان، پرسش هاو تردیدهای زیادی در مورد نمازگزاری دارند که باید به آن ها پاسخ گفت. ممکن است جوانی بپرسد: «چه می شد اگر به جای این که در زمان خاص و به شکلی ویژه نماز بخوانیم، در هر زمان و به هر شکلی که می خواستیم، با خدا به صورت قلبی ارتباط برقرار می کردیم و هر کس در دلش با خدا نجوا می کرد؛ یعنی جنبه های عاطفی عبادت بیشتر می شد؟!»

می توان در سطح شهر در ایستگاه اتوبوس، پارک، اغذیه فروشی، حیاط دبیرستان، زمین ورزشی، کتاب خانه، مسجد و دامنه کوه، به سراغ جوان ها، رفت و از آن جا با برنامه، ارتباط مستقیم برقرار کرد تا جوانان پرسش های خود را مطرح کنند.

ج) مصاحبه

مصاحبه، فقط ابزاری برای اطلاع رسانی و تهیه گزارش نیست، بلکه می توان از آن در عرصه فرهنگی و مذهبی نیز بهره برد.

حاضر شدن در جمع جوانان در مکان ها و زمان ها مختلف، بدون برنامه قبلی و تهیه گزارش با یک مصاحبه دوستانه و صمیمی، در تحول فکری جوانان نسبت به نماز مؤثر است.

پرسش هایی که در این مصاحبه مطرح می شود، باید بسیار دقیق و کارشناسانه باشد تا جوانان برای پاسخ گفتن به آن ها مطالبی را به یاد آورند و یادآور شوند که در سامان روحی آن ها مؤثر باشد و نگرش آن ها را نسبت به

نماز تغییر دهد.

برای نمونه، پرسیده شود «آیا برای نماز جای گزینی وجود دارد؟ اگر نماز نخوانیم چه می شود؟ شما فکر می کنید چرا خداوند به انسان ها گفته روزی پنج بار نماز بخوانند؟ صحبت کردن با خدا یعنی چه؟ چطور می توان با خدا صحبت کرد؟ صحبت با خدا لذت بخش تر است یا جست وجو در اینترنت؟

پخش نمازهای دبیرستان ها و دانشگاه ها

در بخش های پیشین، در مورد نماز و آموزش و پرورش و راه های گسترش آن در مدرسه ها بحث کردیم. به تصویر کشیدن نمازخانه ها، وضو گرفتن دانش آموزان و صف های نماز جماعت دبیرستان و دانشگاه ها، روحیه خاصی در جوان ها ایجاد می کند و سبب تقویت نماز جماعت در مدارس می شود و از این راه می توان نماز را در بین جوانان گسترش داد. اگر همراه با پخش این تصاویر، با دانش آموزانی که در نماز شرکت کرده اند مصاحبه هم شود، اثر بیشتری دارد.

بحث های علمی در مورد نماز

روحیات جوانان بیشتر با بحث های استدلالی ـ اقناعی هم خوانی دارد و کم تر مطالب را به صورت تعبّدی یا استدلالی ـ علمی می پذیرند. با توجه به فضای حاکم در محافل جوانان و نظام ارزشی و فرهنگی کشور، نمی توان انتظار داشت جوانان، فقط با سفارش های اخلاقی و دینی بزرگ ترها و دین داران در مسیر نمازگزاری قرار بگیرند و ثابت قدم شوند. گاهی اوقات، روایات معصومین و آیات قرآن در مورد فضیلت و اهمیت نماز و عذاب ترک نماز، چندان در فضای فکری جوانان جا نمی گیرد و آن ها را دگرگون نمی کند؛ وگرنه همه جوانان می دانند که در اسلام به نماز اهمیت زیادی داده شده و

ترک نماز، گناه بزرگی است. با توجه به روحیات جوان، بایـد در مسـیر فرا خوانی جوان به نماز، نخست بحث های علمی روز را مطرح و سـپس آیـات و روایـات را بیـان کرد؛ یعنی نخست جنبه شخصـیتی، سیاسـی، تربیتی، اقتصـادی، اجتمـاعی، روانی و فرهنگی نماز را مطرح ساخت و سپس ابعاد اخلاقی و عرفانی آن را بیان کرد. به این ترتیب، جوانان در مسیر دین داری ثابت قدم می شوند و به پرستشی آگاهانه می پردازند. رسانه، در این مورد باید برنامه های گوناگون و جذابی تهیه کند.

داستان هایی از جوانی انبیا، ائمه و علما

انبیا، ائمه و عالمان دینی از انسان های بر جسته و شخصـیت های بزرگ دینی هسـتند که خط مشـی آن ها در روند سـلوک و حرکت به سـمت خـدا، راه گشـای همه انسان هاست. پخش داسـتان هایی از جوانی انبیاو ائمه و علما در مورد نماز به صورت نمایش فیلم یا بیان گفتاری نقش به سزایی در نمازگزاری جوانان ایفا می کند که به برخی از آن ها اشاره می شود:

۱. جوانـان الگو پذیرنـد؛ جوانی انبیـا و ائمه و علمـا، برای جوانان، الگوهایی متعالی و قابل درک است که می تواننـد زنـدگی مذهبی و معنوی خود را با آن وفق دهند.

۲. جوانان از این که احساس می کننـد کاری شبیه کار پیامبران و امامان انجام می دهنـد، احساس غرور می کننـد. هنگامی که یک جوان، داسـتانی از نماز امام حسین علیه السلام در دوران جوانی بشنود، احساس می کند می تواند کاری را انجام دهد که امام علیه السلامانجام داده است و این، خوشحالی و غرور خاصی در او ایجاد می کند.

۳. پخش این داستان ها، رابطه عاطفی بین جوانان و انبیا و ائمه و علما را تقویت می کند. این امر، با توجه به کم رنگ بودن جنبه استدلالی شخصیت جوانان و تقویت روحیات احساسی آن ها، در تداوم دین داری، به ویژه نمازگزاری در آن ها بسیار مؤثر است.

دیدار جوانان با علما و عرفا

افزایش ارتباط جوانان با الگوهای بزرگ دینی و انسان های کامل و دین دار، موجب افزایش گرایش های دینی در بین جوانان می شود. در این راستا، دیدار جوانان با علما و عرفا دارای اهمیت بسیار است. به جاست که مسئولان تربیتی دبیرستان ها، هماهنگی لازم را دراین مورد انجام دهند و هر از چند گاهی، تعدادی از دانش آموزان را در فضایی شاد و معنوی، برای دیدار با علما و عرفا ببرند. در سطح دانشگاه ها، این کار لزوم بیشتر و آثار بهتری دارد. در پایان دیدار، نماز جماعت با شکوهی برگزار شود.

می توان از علما و عرفا دعوت کرد تا در دبیرستان و دانشگاه حاضر شوند و پس از دیدار با جوانان، نماز جماعت بر پا شود. لازم نیست جوانان در محلی اجتماع کنند و سپس سخنرانی انجام شود، بلکه با هماهنگی لازم، علما و عرفا به قسمت های مختلف واحد آموزشی بروند و با جوانان سخن بگویند.

پخش تصاویر این دیدارها و بازتاب حالت معنوی وشاد این فضاها، اثر خاصی در تقویت دین باوری جوانان به جا خواهد گذاشت و آن ها را در مسیر نمازگزاری مصمم و ثابت قدم خواهد کرد.

بیان آثار نماز در زندگی جوانان

نماز، آثار و کار کردهای مختلفی دارد، ولی برخی از آن ها با زندگی جوانان بیشتر ارتباط دارد و نیازهای جوانان را و بسیاری از بحران های دوره جوانی را

بر طرف می کند.

آشنایی جوانان با این ابعاد نماز، سبب تغییر نگرش آن ها نسبت به نماز می شود و به ترویج فرهنگ نماز در جامعه کمک می کند. لازم است نشست های تخصصی با حضور کارشناسان و اندیشمندان برتر تشکیل شود و تمامی این آثار بررسی شود. به نظر می رسد جوانان نیز از این برنامه ها استقبال می کنند. برخی از این آثار را بررسی می کنیم:

الف) ازدواج

زوج های جوان، در آغاز زندگی با مسایل متعددی روبه رو می شوند که کم تجربگی و احساس گرایی آن ها ممکن است به استحکام پایه های زندگی نو بنیانشان آسیب برساند. در بخش های پیشین، نقش نماز در زندگی زوج های جوان را بررسی کردیم و روشن شد که نماز تا چه اندازه به گرمی و تقویت کانون خانواده کمک می کند.

پیش از ازدواج نیز، نماز عفت و پاکدامنی جوانان را افزایش می دهد و فضای آرام و بی تنشی را برای انتخاب همسر به وجود می آورد تا ملاک های واقعی و اصیل، رهگشای آینده زندگی جوانان باشد.

ب) تحصیل

یکی از مهم ترین ابعاد زندگی جوانان تحصیل است. جوانانی که در تحصیل موفق هستند، از وجهه اجتماعی خوبی برخوردارند و بزرگ ترها آنان را جوانانی موفق و خوش آتیه می دانند. تحصیل موفق به برخی پیش زمینه ها نیاز دارد که نمازگزاری واقعی و مداوم آن را تأمین می کند. تمرکز، ثبات، نظم، اراده، امنیت روحی و روانی، امید و اعتماد به نفس، از کار کردهای تربیتی و شخصیتی نماز است که در تحصیل موفق مؤثرند.

با توجه به اهمیت تحصیل برای جوانان، به نظر می رسد آگاهی از این ابعاد در نهادینه شدن نماز در آن ها مؤثر باشد.

بـا توجه به کـار کردهـای مختلف نمـاز و مفـاهیم متعـالی آن در تغییر نگرش و تقویت انگیزه هـای متعالی در انسان، می توان گفت که نماز در نجات جوانان از برخی بحران ها، مانند بحران هویت مؤثر است.

به هر حال، باید نشست های تخصصی در مورد نماز و جوانان برگزار شود تا جوانان به آثار نماز در زندگی خود پی ببرند.

«بیان خاطرات»، «گزارش های جذاب از مساجد و صـحبت با جوانان فعال مسجد» و «پخش سخنرانی شخصیت های مورد قبول جوانـان در مورد اهمیت، جایگـاه، آثـار، اسـرار و انس با نماز» نیز از راهکارهای رسانه ای گسترش نماز در سـطح نوجوانان و جوانان است.

۳. در سطح کودک و خردسال

اشاره

پیش از بیـان راهکارهـا، برخی نکـات را بررسـی می کنیم تا برنامه سازان در تهیه برنامه برای گسترش نماز در بین کودکان و خردسالان از آن بهره مند شوند.

چگونگی القای نماز بر کودک

اشاره

کودکی، دوران ابتـدایی و مهمی از زنـدگی انسـان است که بسـیاری از باورهـا و روحیـات، از آن زمان سـر چشـمه می گیرد. دنیای کودک، دنیایی جالب و پیچیده است و وارد شدن به این دنیا و ارتباط همه جانبه با آن، به راحتی ممکن نیست. از سوی دیگر، تـأثیر گذاشـتن بر کودک و همراه نمودن او بـا دنیـای بزرگ ترها، بـدون بر قراری ارتباط کامل و همه جانبه، کم تر به دست

می آیـد. انتقـال مفـاهیم و اعمـال دینی، در این میـان از همه مشـکل تر است؛ چـون این امـور غیر ملموس هسـتند و در دنیـای کودکـانه کودکـان به راحتی جـای نمی گیرنـد. کودکان تصور ساده ای از هستی دارنـد. آن ها همه چیز را در بازی خود می بیننـد. جـای دادن نکته مهمی ماننـد هـدف خلقت (عبادت) در دنیای کودک، کمی مشـکل به نظر می رسـد. از این رو روش القای نماز به کودک، بسـیار مهم است و در رونـد نمازگزاری او در آینـده بسـیار تأثیر می گذارد. بینش و تصور هر فردی در مورد نمـاز، از همین زمـان شـکل می گیرد. بهتر است کودکـان از نمـاز به ویژه اولین نماز، خاطره خوشـی داشـته باشـند تا در آینـده، بـدون نیـاز به نظـارت و سـخت گیری بزرگ ترهـا، به صـورت خود جوش نمـاز را به پـا دارنـد. به دلیـل اهمیت بحث چگونگی القای نماز به کودکان را بررسی می کنیم.

الف) توجه به عامل آمادگی و توانستن

باید زمانی برای آموزش نماز به کودک در نظر گرفته شود که او آمادگی کامل داشته باشد. او باید از لحاظ جسمی، روانی، ارادی، محیطی و عقیـدتی آمـاده باشـد و قـدرت تکلم و تلفـظ حروف نمـاز را داشـته باشـد. بـا توجه به روحیات و احساسات کودک، مهم ترین آمـادگی، آمـادگی عـاطفی است. زمـانی که کودک در حالت خشم، بغض، ترس و اضـطراب است، زمان مناسبی برای القای نماز نیست.

ب) رغبت و خواستن

بایـد شـرایط را به گونه ای فراهم کنیم که کودک بخواهـد نماز بخوانـد و نسبت به آن راغب باشد. به این منظور، لازم اسـت برای او جا نمازی قشنگ و مهر و تسبیحی زیبا و پر زرق و برق تهیه کنند. لباسی زیبا و دوست داشتنی

مخصوص نماز یا به مناسبت نماز برای او بخرند؛ سخن و کلام را در هنگام دعوت به نماز، زیبا و دلپذیر کنند. از ادبیات کودک به صورت شعر، استفاده کنند تا بتوانند با او ارتباط عاطفی برقرار کنند؛ نعمت های خدا را به یاد او بیاورند و خودشان نیز برای نماز آماده شوند.

آسان گیری، تکرار و مداومت، رعایت ضوابط و احکام نماز، رعایت تدریج، تشویق و تأیید، از دیگر مواردی هستند که در القای نماز به کودکان باید به آن ها توجه شود.

ج) القائات لازم

از مسایل مهم در آموزش و بر پایی نماز همراه کردن آن ها با القائات سازنده و جهت دهنده است. این القائات در دو بعد و دو جنبه، مورد توجه قرار می گیرند:

جنبه اثباتی:

ـ چون بچه نماز خوانی هستی، خدا تو را بیشتر دوست دارد.

ـ من که پدر (مادر) تو هستم، تو را وقتی که نماز می خوانی، از وقتی که نماز نمی خوانی بیشتر دوست دارم.

ـ پسرم (دخترم) نماز خوان است و خدا نماز خوان را به بهشت می برد.

ـ خداوند از نماز خوان راضی است، من هم از تو راضی هستم.

جنبه منفی:

ـ تو آدم نماز خوانی هستی، دروغ گفتن از تو بعید است.

ـ از تو که آدم نماز خوانی هستی، باور ندارم پدر و مادرت را اذیت کنی.

ـ آدم نماز خوان که تنبل نمی شود، بی کاره و تن پرور نمی شود.

ـ آدم نماز خوان که تقلب نمی کند، ادای کسی را در نمی آورد، دزدی

نمی کند.

ـ آدم نماز خوان که حرف بد نمی زند، کار بد نمی کند، مسخره نمی کند.

در وا داشتن کودک به نماز، پرهیزهایی از سوی والـدین و مربیان بایـد مورد توجه قرار گیرد تا نماز موجب نفی و ترک واقع نشود. این موارد عبارتند از:

ـ پرهیز از خسته کردن کودک بـا برنـامه هـای اضـافی و تعقیبـات نماز و یا بیـدار کردن کودک از خواب شـیرنش برای نماز شب؛

ـ پرهیز از گرفتن وقت تفریح کودک مانند وقت بازی و تماشای فیلم؛

ـ پرهیز از اعمال قدرت و مجبور کردن کودک به نماز؛

ـ پرهیز از دعوت کودک به نماز در زمانی که به تازگی او را تنبیه کرده اید؛

ـ پرهیز از خشکی و بی روحی نماز.

بررسی راهکارها

اشاره

با توجه به نکات فوق، راهکارها را بررسی می کنیم. در اجرای این راهکارها می بایست به نکات قبل توجه کرد.

نقاشی

پیش از تأثیر گذاری بر کودک، باید به بر قراری ارتباط با کودک فکر کرد. نقاشی، یکی از عوامل مهم، در این راستاست که سبب تـأمین زیر سـاخت های فکری کودکان و تمایل آن ها به نماز می شود. در برنامه کودک و خردسال، از بچه ها خواسـته شود تـا نقاشـی هـای خود را در مورد نمـاز، به برنـامه ارسال کننـد. وقتی کودکی نقاشـی خود را در مورد نماز تمام می کنـد، احساس خوشـحالی و غرور به او دست می دهـد. این خاطره خوب از نماز، در ذهن کودک باقی می مانـد و در آینـده او مؤثر است.

پخش نقاشی های ارسالی به برنامه، هم چنین نقاشی هایی که کودکان آن ها را

نکشیده اند، ولی در مورد نماز است، در روحیه کودکان مؤثر است و به زبان کودکان آن ها را به نماز فرا می خواند.

داستان هایی از خردسالی امامان علیهم السلام

کودکـان و خردسالاـن، به داسـتان بسـیار علاـقه دارنـد و به خوبی از داسـتان الگو برداری می کننـد. کودکـان و خردسالاـن با شخصـیت هـای داسـتان ارتبـاط بر قرار می کننـد و به این ترتیب، داسـتان ها بر روحیات و آینـده شخصـیتی آن ها مؤثر است. پخش داسـتان هـایی از خردسـالی ائمـه در مـورد نمـاز، در نمـازگزاری کودکـان و خردسالاـن مـؤثر اسـت و زمینه لاـزم برای نمازگزاری در سـنین بلوغ را آماده می کنـد. سـخنان مجری برنامه، پس از پخش داسـتان، در جهت دهی و تأثیر آن ثمربخش است.

پخش داستان، باید همراه با صورت و تصویر مناسب و جذاب باشد تا کودکان بتوانند با شخصیت های ان ارتباط برقرار کنند.

آموزش احکام و قرائت نماز

کودکـان و خردسالاـن از چگونگی نمـاز خوانـدن اطلاـعی ندارنـد. به جـاست در برنـامه کودك و خردسـال، برنـامه ای برای آموزش نمـاز تهیه و پخش شود. این برنـامه بهتر است بـا حضور کودکان انجام شود و مرحله به مرحله و با رعایت زمان بنـدی خاصـی پیش رود. از آن جـا که برخی خـانواده ها به نکات تربیتی دینی فرزنـدانشان کم تر توجه می کننـد، چنین برنامه هایی می تواند تأثیرگذار باشد.

استفاده از شعر، داستان و نقاشی در آموزش نماز به کودکان و خردسالان مفید و مؤثر است.

مسابقه

ص: ۱۸۴

مسابقه، انگیزه های قابل توجهی در کودکان و خردسالان ایجاد می کند.

برای نمونه، برنامه ای با عنوان «مسابقه نماز» طراحی شود که در آن مسایل مختلف مربوط به نماز به مسابقه گذارده شود. کودکان در مورد نماز شعر بخوانند، داستان تعریف کنند، خاطره اولین نماز شان را بیان کنند. یا این که در مورد اذکار و افعال و برخی احکام ساده نماز، مسابقه ای طراحی شود.

فضای مسابقه باید بسیار شاد و جذاب، با طراوت و پر عاطفه باشد.

مصاحبه

اگر برنامه ای تهیه شود که به منازل بروند و با پدر و مادر کودکان و خردسالان نماز خوان و خود آن ها مصاحبه کنند و نماز آن ها به تصویر کشیده شود، بسیار مؤثر است.

مصاحبه باید در فضای دوستانه عاطفی بر گزار و پرسش ها با دقت خاصی تهیه و تنظیم شود که با روحیات کودکان و خردسالان متناسب باشد و سبب تقویت احساس مذهبی بچه هایی شود که آن برنامه را می بینند.

در همین برنامه، رفتن به مهد کودک ها و تهیه گزارش ها جالب و هدفمند با سمت و سوی دینی، بسیار مؤثر است.

پخش برنامه های ارشادی

رسانه، تنها عامل مؤثر در نمازگزاری کودکان و خردسالان نیست، بلکه خانواده، مسجد، مهد کودک، دبستان و کانون پرورش فکری کودکان ونوجوانان نیز در این زمینه مؤثرند. باید برنامه هایی ساخته شود که راهکارهای دیگر عوامل نیز بررسی شود.

خانواده ها در مورد نماز فرزندان، نقش بسیار مؤثری دارند، ولی بیشتر آن ها از نقش خود و شیوه های تربیتی آگاه نیستند.

باید برنامه های ارشادی برای والدین تهیه و تنظیم شود و مطالب از این قبیل بررسی شود:

«عادت دادن بچه ها به نماز پیش از بلوغ، سنین آموزش و تربیت از دیدگاه امامان معصوم علیهم السلام سنی که درآن کودک نماز را درک می کند، سنی که در آن از کودک بخواهیم نماز بخواند، نقش الگوها در تربیت دینی فرزندان، راه های تقویت احساس مذهبی کودکان، شیوه های آموزش نماز به کودکان، شیوه های نمازخوان کردن کودکان، شیوه پاسخ گفتن به پرسش های کودکان در مورد نماز و...»

پخش سرود و شعر در مورد نماز و نمازهای جماعت کودکان با حضور شخصیت ها؛ مانند نماز جماعتی که مقام معظم رهبری در جشن تکلیف دختران به پا کردند، از دیگر راهکارهاست.

گفتار مجری برنامه کودک و خردسال نیز، بسیار مهم است. مجری برنامه می تواند از موقعیت خود در نزد کودکان و خردسالان استفاده کند و در زمانی که آن ها از دیدن برنامه دلخواه خود خوشحال هستند، آن ها را هدایت و سخنان مستقیم و غیر مستقیم در مورد نماز مطرح کند و زمینه لازم برای نمازگزاری کودکان را فراهم کند.

نکاتی که پیش از راهکارها بیان شد، باید در گفتار مجری مورد توجه قرار گیرد.

ص: ۱۸۶

محورهای قابل توجه در برنامه سازی

پرسش های مردمی

گفت و گو و مصاحبه با مردم، در ترویج فرهنگ و تقویت افکار عمومی مؤثر است و پخش این گفت و گوها در بخش های خبری نیز مفید است.

در این بخش، سعی شده پرسش های هدفمندی طراحی شود که هر فردی برای پاسخ گفتن به آن ها متوجه برخی مسایل شود که در تقویت گرایش های دینی اش مؤثر است.

این پرسش ها فضای فکری مناسبی را برای حرکت های دینی در سطح عموم جامعه ایجاد می کند.

این پرسش ها در موضوع های مختلف است و هر کدام برخی از ابعاد نماز را مطرح می کند که با توجه به شرایط مکان و زمان، برای گفت و گو با مردم قابل استفاده است.

۱. آیا با حضور قلب نماز خوانده اید؟ چند نماز با حضور قلب خوانده اید؟

اگر به شما بگویند یکی از نمازهایی را که در طول عمرتان خوانده اید، به عنوان بهترین انتخاب کنید، کدام را انتخاب می کنید؟

۲. اگر بگویند نیم ساعت وقت دارید تا آخرین نمازتان را بخوانید، چه می کنید؟ چگونه نماز می خوانید؟ آیا تا به حال نمازی را به عنوان آخرین نماز خوانده اید؟

۳. اگر در بین نماز احساس کنید در کنار کعبه یا ضریح ابا عبدالله الحسین علیه السلام هستید، چگونه نماز می خوانید؟

آیا تا به حال در بین نماز به چنین حالاتی دست یافته اید؟

۴. آیا تا به حال نماز اول وقت برای اقتدا به امام زمان علیه السلام خوانده اید؟ آیا

تا به حال نماز را با این نیت که آقا امام زمان(عج) شما را می بیند خوانده اید؟

۵. نماز شما در زندگی و رفتار و گفتارتان چه تأثیری داشته است؟ از نمازتان چه توقعی دارید؟

۶. نماز شما چقدر طول می کشد؟ چقدر از وقتتان را صرف مقدمات نماز می کنید؟

۷. در حال نماز تا چه حد به لباس یا مکان خود توجه دارید؟ آیا برای نماز لباس مخصوصی دارید؟

۸. از کجا می فهمید که نمازتان قبول شده؟ آیا تا به حال احساس کرده اید که نمازتان قبول نشده و یا این که نماز خوبی نخوانده اید؟ در این حالت خودتان را ملامت کرده اید و تصمیم به بهتر بودن گرفته اید؟

۹. نماز جماعت بهتر است یا نماز فرادا؟ چرا؟ چرا به خانه خدا می گویند «خانه خدا» نظرتان در مورد رفتن به خانه خدا چیست؟ خانه خدا کجاست؟ خدا چند خانه دارد؟

۱۰. آیا تا به حال فکر کرده اید که چرا نماز می خوانید؟ تا به حال از نماز خواندن خسته شده اید؟

۱۱. به نظر شما، جانماز زیبا و گران قیمت کادوی مناسبی برای جشن تکلیف یا جشن تولد است؟ به نظر شما عطر، برای نماز مهم تر است یا مهمانی؟ اگر فقط، برای یک بار مصرف عطر داشته باشید، برای نماز استفاده می کنید یا برای مهمانی؟

۱۲. تا به حال فکر کرده اید که زندگی بدون نماز چگونه است؟

اگر نمازتان قضا شود، چه حالتی به شما دست می دهد؟ آیا تا به حال

فراموش کرده اید که نماز بخوانید؟

۱۳. آیا تا به حال در جمع دیگران مثلا در یک مهمانی یا مدرسه کسانی را به نماز دعوت کرده اید؟

اگر بخواهید یک بی نماز را نمازخوان کنید، به او چه می گویید؟ اگر بفهمید دوستتان نماز نمی خواند، چه می کنید؟ آیا دوستی خود را با او ادامه می دهید؟

۱۴. اگر گرسنه باشید و نماز نخوانده باشید، اول نماز می خوانید یا غذا می خورید؟ حاضرید به خاطر این که نمازتان با حضور قلب بیشتری باشد، کم تر غذا بخورید؟

۱۵. به نظر شما، نماز در روابط خانوادگی تأثیر دارد؟ اگر فرزندتان نماز نخواند، آیا باز هم او را دوست دارید؟

اگر یک بی نماز پولدار و یک نماز خوان کم پول (نه فقیر و بی پول) به خواستگاری شما بیاید، کدام را انتخاب می کنید؟

۱۶. اگر نماز خواندن به اختیار شما باشد و خداوند شما را مخیر بگذارد که نماز بخوانید یا نخوانید، چه می کنید؟

به نظر شما برای نما ز، جای گزینی وجود دارد؟ از این که با خدا صحبت می کنید، چه احساسی به شما دست می دهد؟

۱۷. یک جمله در مورد نماز بگویید.

چرا نماز خوب است؟

پرسش های دیگری را نیز می توان در همین راستا طراحی کرد.

گاهی، بار عاطفی از جنبه های معرفتی آن مؤثرتر است؛ مانند این پرسش ها:

۱. «اگر بفهمی خداوند شما را دوست ندارد، چون نمازتان را به خوبی

نمی خوانید چه احساسی به شما دست می دهد؟

۲. آیا تا به حال فکر کرده اید که موقعیت شما نزد خداوند به چه شکل است و خداوند با چه دیدی به شما می نگرد؟

۳. برای شما مهم است که خداوند از شما راضی باشد؟ برای شما مهم است که خدا شما را دوست داشته باشد؟

۴. آیا تا به حال محبت خدا، لبخند خدا و رضایت او را تصور کرده اید و به فکر به دست آوردن آن بوده اید؟»

در انتخاب و تهیه پرسش ها به این نکته باید توجه شود که سؤال هایی مؤثرترند که ریشه ای تر باشند و مخاطب را در گیر برخی مطالب ریشه ای کنند تا او به هدف خود از زندگی و عبادت پی ببرد.

پرسش های کارشناسی

اشاره

در بخش های پیشین، ابعاد مختلف نماز مطرح شد و روشن گشت که نماز، آثار و کارکردهای مختلفی دارد که برخی از آن ها ناشناخته باقی مانده است. برگزاری نشست های تخصصی با حضور کارشناسان برجسته برای بررسی جنبه های سیاسی، اجتماعی، اقتصادی، تربیتی، فرهنگی، عرفانی، اخلاقی و شخصیتی نماز، لازم است.

در این کتاب، این جنبه ها به اختصار بیان شد.

میز گردهای تخصصی، اهمیت زیادی دارند و در ترویج فرهنگ نماز در سطح جامه مؤثرند.

با توجه به ابعاد مختلف نماز، می توان میز گردهای مختلفی در موضوعات گوناگون ترتیب داد که تمام جنبه های نماز را به مردم بشناساند.

ص: ۱۹۰

برخی موضوعات را یادآور می شویم که پرسش های گوناگونی ذیل آن ها مطرح می شود: «آثار پزشکی نماز،(1) منطق لذت، عبودیت، عشق، زندگی بدون نماز، نیایش و نماز از نظر دانشمندان غربی.(2) آثار نماز در موفقیت تحصیلی، تأثیر نماز در شکل دهی شخصیت، تأثیر پدر و مادر در مورد نماز، نماز و نیازهای واقعی زوج های جوان، کارکردهای سیاسی نماز، کار کردهای اجتماعی نماز، کارکردهای اقتصادی نماز، نماز و عرفان، کارکردهای تربیتی نماز، نماز و بحران هویت، نماز و خانوده».

با توجه به گستردگی تأثیر نماز، پرسش ها در مورد نماز، متعدد است.

در این جا تعدادی از آن ها را بیان می کنیم:

الف) پرسش هایی درباره فلسفه و آثار نماز

هدف از نماز خواندن در زمان های خاص چیست؟ چرا این همه به نماز سفارش شده است؟ فلسفه اوقات نماز چیست؟ فلسفه وضو چیست؟ خداوند نیازی به نماز ما ندارد، برای چه نماز بخوانیم؟ فلسفه نمازخواندن با زبان عربی چیست؟ هدف از اذان چیست؟ چرا زنان در نماز باید حجاب داشته باشند (مگر خدا نامحرم است)؟

چرا باید نماز را رو به قبله بخوانیم؟ چرا نماز شکل خاصی دارد و به صورت گفت و گوی آزادانه با خدا نیست؟

آثار نماز در روح انسان چیست؟ ترک نماز چه عواقبی دارد؟ چرا نماز برخی افراد بی تأثیر است؟ نماز اول وقت چه آثاری دارد؟ چرا هر نمازی انسان

۱- ۱. نک: رحیم کارگر محمدی، نماز از دیدگاه دانشمندان و متفکران.

۲- ۲. نک: مجید ملک محمدی، چهل نکته پزشکی پیرامون نماز، مؤسسه فرهنگی انتشاراتی معارف، تهران.

را از بـدی بـاز نمی دارد؟ چه کنیم در نمـاز اخلاص داشـته باشـیم؟ شـرایط قبولی و تأثیر نماز چیست؟ تأثیر نماز در خانواده و اجتماع چیست؟

در انتها، برخی پرسش ها را مطرح می کنیم که جای بررسی دارند:

۱. نماز اول وقت مهم تر است یا نماز با حضور قلب؟

۲. چگونه می توان با نماز انس گرفت؟

۳. موضوع زکات دادن حضرت علی علیه السلام در رکوع با حضور قلب حضرت منافات ندارد؟

۴. برای حضور قلب چه باید کرد؟

۵. چگونه در نماز فقط به یاد خدا باشیم؟

ب) پرسش از احکام نماز و حکمت آن ها

فرق میان مسافرت نه روزه و ده روزه چیست که نماز یکی شکسته و یکی تمام است؟ مقدار پوشش مرد در نماز چقدر است؟ چگونه قبله را تشخیص بدهیم؟ در قنوت، می توان دعای فارسی خواند؟ هنگام شک در طلوع آفتاب، نماز را چگونه بخوانیم؟ آیا گریه باعث بطلان نماز است؟ آیا لبخنـد نماز را باطل می کنـد؟ اگر در بین نماز بفهمیم در تعیین قبله اشـتباه کرده ایم، چه کنیم؟

معرفی نهادها و کارشناسان

بهترین نهادی که در مورد نماز، فعالیت های یکپارچه و هماهنگی ارایه داده است، «سـتاد اقامه نماز» است که در ابعاد مختلف به نشـر فرهنگ نماز اقدام کرده است. چاپ و نشـر کتاب، برگزاری مسابقات کتاب نویسـی، اذان، مقاله نویسی در مورد نماز، هم اندیشی نماز، تحقیقات، چاپ فصل نامه «نیایش»، دفتر نمایندگی در نقاط مختلف کشور، برنامه ریزی برای برپایی نماز در مدارس و عرضه محصولات فرهنگی در ارتباط با نماز، مانند کارت پستال، از

مهم ترین کارهای این ستاد است.

نهادهای دیگری نیز در مؤسسه های مختلف به طور پراکنده و نامنظم در قالب امور فرهنگی، به مسئله نماز پرداخته اند.

چون نماز، آثار و کارکردهای مختلفی دارد و از جنبه های مختلفی قابل بررسی است، در هر موردی، باید به کارشناسان مربوط مراجعه کرد. از این رو، کارشناسان متعددی را می توان در مورد نماز برشمرد.

برخی از نویسندگان، کتاب های متعددی، در مورد نماز نگاشته اند.

در این میان، می توان از آقای عباس عزیزی نام برد که در مورد جنبه های عبادی، تفسیری و روایی نماز، کتاب های متعددی را نگاشته است که تعدادی از آن ها توسط ستاد اقامه نماز چاپ شده است.

معرفی موضوع ها و داستان های جذاب

اشاره

داستان، امروزه یکی از مهم ترین ابزار فرهنگی است که در نشر و گسترش عقیده ای خاص، مورد استفاده قرار می گیرد و بدون این که حساسیت ایجاد کند، بستر مناسبی برای تولد و رشد یک عقیده ایجاد می کند.

داستان، حرکت خزنده ای برای امور تبلیغاتی است که در تهاجم فرهنگی نیز ابزار کار آمدی به شمار می آید.

با توجه به وجهه فرهنگی و روشن فکری نمایانه داستان، افکار عمومی با بینشی مثبت به آن می نگرد و کم تر از جنبه های مخرب و مخفی آن آگاهی دارد.

از این رو، امروزه دشمنان انقلاب در تهاجم فرهنگی، از داستان به خوبی استفاده می کنند. با توجه به کارکرد تبلیغاتی مثبت داستان، باید در راه گسترش

فرهنگ دینی از آن استفاده کرد.

نماز نیز، یکی از مهم ترین افعال دینی است که در گسترش آن می توان به خوبی از داستان بهره گرفت.

داستان های مفید و مؤثر در مورد نماز را می توان به چند دسته تقسیم کرد:

الف) جبهه و نماز

بایـد گفت جهاد در راه خـدا و جنگیدن با دشـمنان او، بدون ایمان و عرفان، حقیقی و ناب نخواهد بود. همان گونه که عرفان خالص هم بدون ایثار مال و جاه و نثار جان حاصل نخواهد شد.(۱)

رزمندگان اسـلام، نمازگزاران برجسته ای هستند که تابلوی تمام نمایی از کمال و دنیا گذشتن را به تماشای عالمیان گذاشتند. داسـتان های زیبا و لطیفی که در مورد نماز در سـنگرهای نور در خط مقـدم بیان شـده، حکایات ناب و بی نظیری است که به خوبی رسالت داستان را به جا می آورند.

در مورد جبهه و نمـاز، سه کتـاب نمـاز در اسـارت، کوتـاه و خوانـدنی از نمـاز و پیشانی سوخته را می توان نام برد که هر سـه کتاب به وسیله ستاد اقامه نماز چاپ شده است.

ب) نماز و علما

علمـا و عرفـا، بزرگ ترین الگوهای دینی مردم هسـتند که عبادت را در وادی عمل به زیبایی معنا کرده انـد. داسـتان های نماز علما و عرفا بسیار مؤثر و زیباست و در افکار عمومی مؤثر خواهد بود.

کتاب امام در سنگر نماز، به وسیله ستاد اقامه نمازو کتاب عطر بوی نماز به

۱- ۱. برای مطالعه بیشتر نک: حماسه و عرفان، عبد الله جوادی آملی، انتشارات اسراء، قم.

وسیله انتشارات کتاب های قاصدک در مورد نماز امام خمینی چاپ شده است.

کتاب نماز ابرار نیز به وسیله ستاد اقامه نماز چاپ شده که داستان های نماز علما را بیان می کند.

کتاب های سرود شکفتن،(۱) داستان هایی از نماز، داستان هایی از نماز اول وقت،(۲) داستان نماز عارفان(۳) و بهترین پناهگاه(۴) نیز در مورد نماز به چاپ رسیده اند.

رسانه، امکانات زیادی دارد و می تواند داستان پردازی و اسطوره سازی کند. بهتر است داستان هایی ساخته شود که یک فرد بی نماز، در فرآیندی با نماز آشنا شود و جزو نمازگزاران قرار گیرد. هم چنین آثار بی نمازی و نمازگزاری در این داستان ها بیان شود.

به نظر می رسد این نوع داستان ها از موفقیت بیشتری بر خوردارند. به ویژه این که، نویسنده اختیارات بیشتری دارد و مفاهیم و نکات بیشتری را می تواند در داستان جای دهد.

۱- ۱. لطیف راشدی، انتشارات دفتر نشر برگزیده.

۲- ۲. علی میرخلف زاده، انتشارات مهدی یار.

۳- ۳. سیدمهدی شمس الدین، ستاد اقامه نماز.

۴- ۴. رحیم کارگر محمدیاری، ستاد اقامه نماز.

کلام آخر

نماز عبادتی است عظیم که ارتباط انسان با خدا را در بر دارد و گسترش آن مستلزم به کارگیری ابزار مختلف اطلاع رسانی و تبلیغاتی است. در این میان، رسانه از اهمیت خاصی برخوردار است.

رسانه، در ایجاد و چگونگی فرهنگ نوین اجتماعی بسیار مؤثر است وبا توجه به گستره مخاطبان و امکانات بالقوه و بالفعلش در انتقال و پردازش پیام، ابزار کار آمدی به شمار می آید.

از آن جا که ارزش ها و ماهیت انقلاب اسلامی ایران، از سوی دشمنان اسلام همواره مورد تهاجم است، رسانه در گسترش فرهنگ نماز، رسالت انقلابی خاصی بر عهده دارد. بررسی عملکرد رسانه، نقاط ضعف و قوتی را نشان می دهد که بر لزوم برنامه ریزی یکپارچه و دقیق می افزاید. رسانه، باید راهکارهای گوناگونی در سطوح مختلف سنی را با دقت پی ریزی کند تا به رسالت خویش در تقویت فرهنگ دینی عمل کند. پیش از تدوین این راهکارها، باید مخاطب شناسی با دقت انجام شود تا راهکارهای اصلاحی، مؤثر واقع شود و اثر منفی نداشته باشد.

ص: ۱۹۶

کتاب شناسی

در مورد نماز، کتاب های زیادی چاپ شده است. انتشارات ستاد اقامه نماز، کتاب های زیادی در ابعاد مختلف با موضوع نماز چاپ کرده است که استفاده از آن ها، بسیار راه گشاست. این کتاب ها در موضوعات ادبی، عرفانی، تاریخی، تربیتی و اجتماعی در مورد نماز است. در هر رده سنی، کتاب هایی ویژه آن رده چاپ شده است.

ستاد اقامه نماز، مقالات و سخنرانی های اجلاس نماز را نیز چاپ کرده است. فصل نامه «نیایش»، مجله ای پژوهشی ــ مطالعاتی در مورد نماز است که توسط ستاد اقامه نماز چاپ می شود.

دیگر انتشارات و نهادها نیز کتاب هایی در این مورد چاپ کرده اند.

برخی از آن ها را بیان می کنیم.

۱. کتاب های امام خمینی قدس سره در مورد نماز؛ مانند آداب نماز، سر الصلاه، چهل حدیث و تفسیر سوره حمد، چاپ مؤسسه نشر آثار امام.

۲. کتاب اسرار الصلوه میرزا جوادآقا ملکی تبریزی، انتشارات پیام آزادی.

۳. نقش نماز در شخصیت جوانان،نوشته مصطفی خلیلی، انتشارات زایر.

ص: ۱۹۷

۴. هزار و یک نکته در مورد نماز، نوشته حسن دیلمی، انتشارات نهاد ولی فقیه در بسیج وزارت خانه ها و ادارات.

۵. بهره وری در آموزش های نماز، نوشته حسن توانایان فرد، چاپ نگارنده.

ص: ۱۹۸

کتاب نامه

* قرآن کریم.

۱. آروری، سوسن، مشاعره و نماز، ستاد اقامه نماز، تهران.

۲. ادوانس بلس، ترجمه: مهری قراچه داغی، روان شناسی تنبلی، انتشارات روش نو، تهران، ۱۳۷۱.

۳. افروز، غلامعلی، روش های پرورش احساس مذهبی «نماز» در کودکان و نوجوانان، واحد انتشارات انجمن اولیا و مربیان، تهران.

۴. بابایی، عبدالله، ارتباط ارزش های انسانی، انتشارات دستان، تهران، ۱۳۷۲.

۵. بازرگان، مهدی، مرز دین و سیاست.

۶. ________________، آخرت و خدا، هدف بعثت، خدمات فرهنگی رسا، ۱۳۷۷.

۷. باقری، خسرو، نگاهی دوباره به تربیت اسلامی، وزارت آموزش و پرورش و سازمان پژوهش و برنامه ریزی، تهران، ۱۳۶۸.

۸. تاج لنگرودی، محمد مهدی، نماز در خانواده، دفتر نشر ممتاز، چاپ دوم، زمستان ۱۳۷۵.

۹. جان. ب. تامپسون، رسانه و مدرنیته، ترجمه: مسعود اوحدی، انتشارات سروش.

۱۰. ________________، ایدئولوژی و فرهنگ مدرن، ترجمه: مسعود اوحدی، موسسه فرهنگی آینده پویان، تهران، ۱۳۷۹.

۱۱. جعفری، محمد تقی، فرهنگ پیرو، فرهنگ پیشرو، موسسه تدوین و نشر آثار علامه جعفری، تهران، ۱۳۷۹.

۱۲. جوادی آملی، عبد الله، حماسه و عرفان، مرکز نشر اسراء، زمستان ۱۳۷۷، قم.

۱۳. خامنه ای، علی، فرهنگ و تهاجم فرهنگی، سازمان مدارک فرهنگی انقلاب اسلامی، تهران، بهار ۱۳۷۵.

۱۴. خورخه لارین، مفهوم ایدئولوژی، ترجمه: فریبرز مجیدی، وزارت امور خارجه، مرکز چاپ و انتشارات، ۱۳۸۰.

۱۵. دهخدا، علی اکبر، لغت نامه دهخدا، موسسه فرهنگ دهخدا، انتشارات دانشگاه تهران، ۱۳۷۷.

۱۶. ذوعلم، علی، انقلاب و ارزش ها، پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی، قم.

۱۷. رحمتی، محمد صادق، روان شناسی اجتماعی معاصر، انتشارات سینا، قم، ۱۳۷۱.

۱۸. رزاقی، احمد، تبلیغات دینی، ابزار و شیوه ها.

ص: ۱۹۹

۱۹. رهبر، محمدتقی، پژوهشی در تبلیغ، سازمان تبلیغات _ معاونت پژوهشی، ۱۳۷۱.

۲۰. ساروخانی، باقر، درآمدی بر دائره المعارف علوم اجتماعی. نشر کیهان، تهران، ۱۳۷۵ _ ۱۳۷۶.

۲۱. ستاد اقامه نماز، تهران، نماز راهی به سوی کامیابی، مجموعه سخنرانی ها، میز گردها و کمیسیون های ششمین اجلاس نماز

۲۲. ستاد اقامه نماز، نماز و زندگی، مقالات برگزیده هشتمین اجلاس سراسری نماز.

۲۳. ستاد اقامه نماز، نیایش، فصل نامه مطالعاتی _ تحقیقاتی نماز، شماره ۱ و ۲.

۲۴. ستاد اقامه نماز، نیایش نامه، فصل نامه پژوهشی _ مطالعاتی نماز، پیش شماره(۳) زمستان ۱۳۷۸، تهران.

۲۵. صانعی، پرویز، جامعه شناسی ارزش ها، کتاب خانه گنج دانش، تهران، ۱۳۷۲.

۲۶. عزیزی، عباس، نمازهای مستحبی، ستاد اقامه نماز.

۲۷. فلسفی، محمد تقی، گفتار فلسفی، کودک از نظر وراثت و تربیت، دفتر نشر فرهنگ اسلامی، تهران، ۱۳۷۸.

۲۸. قائمی، علی، هدایت نوجوان به سوی نماز، چاپ ششم، ستاد اقامه نماز، تهران، پاییز ۱۳۷۳.

۲۹. ________________، اقامه نماز در دوران کودکی و نوجوانی، ستاد اقامه نماز، ۱۳۷۶.

۳۰. ________________، هدایت نوجوانان به سوی نماز، ستاد اقامه نماز، تابستان ۱۳۷۶.

۳۱. کارگر محمد یاری، رحیم، نماز از دیدگاه دانشمندان و متفکران، چاپ سوم، ستاد اقامه نماز، تهران، پاییز ۱۳۷۷.

۳۲. کاشانی، ملا فتح الله، منهج الصادقین فی الزام المخالفین، انتشارات علمیه اسلامیه، تهران، ۱۳۶۰.

۳۳. کلینی، محمد بن یعقوب بن اسحاق، اصول کافی، دفتر نشر فرهنگ اهل بیت، تهران.

۳۴. مای لی، شخصیت، ترجمه: محمود منصور.

۳۵. مجلسی، محمد تقی، بحارالانوار، دارالمکتب الاسلامی، تهران، ۱۳۶۲.

۳۶. محسنی، منوچهر، بررسی آگاهی ها، نگرش ها و رفتارهای اجتماعی و فرهنگی درتهران، انتشارات زهد، تهران، ۱۳۷۹.

۳۷. محسنی، منوچهر، جامعه شناسی عمومی، تهران، طهوری، ۱۳۷۴.

۳۸. محمدی، حسین، قرائت دین، انتشارات ظفر، قم، ۱۳۸۰.

۳۹. مصباح، محمد تقی، فلسفه اخلاق، سازمان تبلیغات اسلامی، تهران، ۱۳۸۱.

۴۰. معین، حسن، فرهنگ معین، تهران، انتشارات معین.

ص: ۲۰۰

۴۱. ملک محمدی، مجید، چهل نکته پزشکی پیرامون نماز، موسسه فرهنگی انتشاراتی معارف، تهران، شهریور ۱۳۷۶.

۴۲. ـــــــــــــــــــــــــ ، چهل نکته پزشکی پیرامون نماز، موسسه فرهنگی و انتشاراتی معارف، چاپ اول، تهران، شهریور، ۱۳۷۶.

۴۳. موریس دو بس، هانری پیرن، تفاوت های فردی، روان شناسی اختلافی، ترجمه: محمد حسن سروری، انتشارات علمی، تهران، ۱۳۶۸.

۴۴. نراقی، احمد، معراج السعاده، موسسه انتشارات هجرت، قم، ۱۳۷۴.

۴۵. نگارش، حمید، هویت دینی و انقطاع فرهنگی، نمایندگی ولی فقیه در سپاه، مرکز تحقیقات اسلامی.

۴۶. نیک خلق، علی اکبر، مبانی جامعه شناسی، نشر بهینه، تهران، ۱۳۷۹.

۴۷. هاشمی، سید مجتبی، تربیت و شخصیت انسانی، انتشارات دفتر تبلیغات اسلامی، قم، ۱۳۷۲.

۴۸. یولیان لانگ، سیر تکامل فرهنگ، ترجمه: بیژن دانشور.

ص:۲۰۱

درباره مرکز

بسمه تعالی

هَلْ يَسْتَوِي الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَالَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ

آیا کسانی که می‌دانند و کسانی که نمی‌دانند یکسانند ؟

سوره زمر/ ۹

مقدمه:

موسسه تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان، از سال ۱۳۸۵ هـ.ش تحت اشراف حضرت آیت الله حاج سید حسن فقیه امامی (قدس سره الشریف)، با فعالیت خالصانه و شبانه روزی گروهی از نخبگان و فرهیختگان حوزه و دانشگاه، فعالیت خود را در زمینه های مذهبی، فرهنگی و علمی آغاز نموده است.

مرامنامه:

موسسه تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان در راستای تسهیل و تسریع دسترسی محققین به آثار و ابزار تحقیقاتی در حوزه علوم اسلامی، و با توجه به تعدد و پراکندگی مراکز فعال در این عرصه و منابع متعدد و صعب الوصول، و با نگاهی صرفا علمی و به دور از تعصبات و جریانات اجتماعی، سیاسی، قومی و فردی، بر مبنای اجرای طرحی در قالب « مدیریت آثار تولید شده و انتشار یافته از سوی تمامی مراکز شیعه» تلاش می نماید تا مجموعه ای غنی و سرشار از کتب و مقالات پژوهشی برای متخصصین، و مطالب و مباحثی راهگشا برای فرهیختگان و عموم طبقات مردمی به زبان های مختلف و با فرمت های گوناگون تولید و در فضای مجازی به صورت رایگان در اختیار علاقمندان قرار دهد.

اهداف:

۱.بسط فرهنگ و معارف ناب ثقلین (کتاب الله و اهل البیت علیهم السلام)

۲.تقویت انگیزه عامه مردم بخصوص جوانان نسبت به بررسی دقیق تر مسائل دینی

۳.جایگزین کردن محتوای سودمند به جای مطالب بی محتوا در تلفن های همراه ، تبلت ها، رایانه ها و ...

۴.سرویس دهی به محققین طلاب و دانشجو

۵.گسترش فرهنگ عمومی مطالعه

۶.زمینه سازی جهت تشویق انتشارات و مؤلفین برای دیجیتالی نمودن آثار خود.

سیاست ها:

۱.عمل بر مبنای مجوز های قانونی

۲.ارتباط با مراکز هم سو

۳.پرهیز از موازی کاری

۴.صرفا ارائه محتوای علمی

۵.ذکر منابع نشر

بدیهی است مسئولیت تمامی آثار به عهده ی نویسنده ی آن می باشد .

فعالیت های موسسه :

۱.چاپ و نشر کتاب، جزوه و ماهنامه

۲.برگزاری مسابقات کتابخوانی

۳.تولید نمایشگاه های مجازی: سه بعدی، پانوراما در اماکن مذهبی، گردشگری و...

۴.تولید انیمیشن، بازی های رایانه ای و ...

۵.ایجاد سایت اینترنتی قائمیه به آدرس: www.ghaemiyeh.com

۶.تولید محصولات نمایشی، سخنرانی و...

۷.راه اندازی و پشتیبانی علمی سامانه پاسخ گویی به سوالات شرعی، اخلاقی و اعتقادی

۸.طراحی سیستم های حسابداری، رسانه ساز، موبایل ساز، سامانه خودکار و دستی بلوتوث، وب کیوسک، SMS و...

۹.برگزاری دوره های آموزشی ویژه عموم (مجازی)

۱۰.برگزاری دوره های تربیت مربی (مجازی)

۱۱. تولید هزاران نرم افزار تحقیقاتی قابل اجرا در انواع رایانه، تبلت، تلفن همراه و... در ۸ فرمت جهانی:

۱.JAVA

۲.ANDROID

۳.EPUB

۴.CHM

۵.PDF

۶.HTML

۷.CHM

۸.GHB

و ۴ عدد مارکت با نام بازار کتاب قائمیه نسخه :

۱.ANDROID

۲.IOS

۳.WINDOWS PHONE

۴.WINDOWS

به سه زبان فارسی ، عربی و انگلیسی و قرار دادن بر روی وب سایت موسسه به صورت رایگان .

درپایان :

از مراکز و نهادهایی همچون دفاتر مراجع معظم تقلید و همچنین سازمان ها، نهادها، انتشارات، موسسات، مؤلفین و همه

بزرگوارانی که مـا را در دستیـابی به این هـدف یـاری نموده و یا دیتا های خود را در اختیار ما قرار دادنـد تقـدیر و تشـکر می نماییم.

آدرس دفتر مرکزی:

اصـفهان -خیابان عبـدالرزاق - بازارچه حاج محمد جعفر آباده ای - کوچه شـهید محمد حسن توکلی -پلاک ۱۲۹/۳۴- طبقه اول

وب سایت: www.ghbook.ir

ایمیل: Info@ghbook.ir

تلفن دفتر مرکزی: ۰۳۱۳۴۴۹۰۱۲۵

دفتر تهران: ۸۸۳۱۸۷۲۲ ـ ۰۲۱

بازرگانی و فروش: ۰۹۱۳۲۰۰۰۱۰۹

امور کاربران: ۰۹۱۳۲۰۰۰۱۰۹